कालविनोदनि दोषप्रतारणि । श्रद्ध निदर्शनि [2 b] क्षेमपुरस्य[1] ।
श्रद्ध अनाविलचित्तप्रसादो मानविवर्जनि गौरवमूला ।
श्रद्ध निधानधन चरणाय पाणि यथा शुभसंग्रहमूलम् ॥
श्रद्ध प्रमोदकरी परित्यागे । श्रद्ध प्रहर्षकरी जिनधर्मे ।
श्रद्ध विशेषकरी गुणज्ञाने । देशिक प्रापणि बुद्धगती ये ॥
इन्द्रियतीक्ष्णप्रभास्वरतायै । श्रद्धबल अनिमर्दनतायै ।
निश्रयक्लेश अधर्षिकतायै । देशिक श्रद्ध स्वयम्भुगुणानाम् ॥
श्रद्ध असङ्गतसङ्गमुखेषु[2] अक्षणवर्जित एकक्षणाग्रम् ।
श्रद्ध अतिक्रमु मारपथस्य । दर्शिक उत्तममोक्षपथस्य ॥
बीजमपूतिकु हेतुगुणानां[3] । श्रद्ध विरोहणि बोधिद्रुमस्य ।
वर्धनि ज्ञानविशेषसुखानां । श्रद्ध निदर्शिक सर्वजिनानां ॥
ये सद श्रद्ध सगौरवबुद्धे । ते तु न शील न शिक्ष त्यजन्ति ।
ये तु न शील न शिक्ष त्यजन्ती । ते गुणवांस्तुतये गुणवन्त[4] ॥
ये सद श्रद्ध सगौरवधर्मे । ते जिनधर्म अतृप्तशृणोन्ती ॥
ये जिनधर्म अतृप्तशृणोन्ती । तेष्वधिमुक्ति अचिन्तियधर्मे ॥
ये सद श्रद्ध सगौरवसंघे । ते अविवर्तिक संघप्रसन्ना ।
ये अविवर्तिक संघप्रसन्नास्ते अविवर्तिक श्रद्धबलात् ।



[illegible], see Jäschke Dict p 101 b For † *matrya* cf the Pali *matuja* though perhaps *mātraja* itself may stand in this sense in a gatha passage

1) Scan (and pronounce?) as if the Pali form *khema* cf *guna (j)ñane ekakshana* etc below See also Senart, Mhv I p 423 *ad fin*, and compare Windisch Mar p 35

2) In margin उपायानां न केनचित्सह सङ्गतया शून्यतया सङ्गस्योपायसमाधिलाभ निमित्त श्रद्धा

3) In margin (some letters being lost) हेतुभूता गु[णा]नां बीज श्रद्धा

4) In margin ते गुणे स्तुतौ नैर्याणिकः शीलरत

ये अनिवर्तिक अद्धवनानो[1] इन्द्रियतीक्ष्णप्रभास्वर तेषाम् ॥
इन्द्रियतीक्ष्णप्रभास्वर येषां तेहि निवर्जित पापक मित्रा । [3 a]
येहि निवर्जित पापक मित्रा धार्मिक मित्रपरिग्रह तेषाम् ॥
धार्मिक मित्रपरिग्रह येषां ते विपुल कुशलोपचिन्वन्ति ।
5 ये विपुलं कुशलोपचिनोन्ती हेतुबलोपगताय महात्मा ॥
हेतुबलोपगताय महात्मा तेष उदाराधिमुक्तिविशेषा ।
येष उदाराधिमुक्तिविशेषास्ते सद धिष्ठित सर्वजिनेभि ॥
ये सद धिष्ठित सर्वजिनेभिस्तेषुपपद्यति बोधयि चित्तम् ।
येषुपपद्यति बोधयि चित्तं ते अभियुक्त महर्षिगुणेषु ॥
10 ये अभियुक्त महर्षिगुणेषु जातय बुद्धकुले अनुजाता[2] ।
जातय बुद्धकुले अनुजातास्ते सप्रयोग अयोगविमुक्ता ॥
ये सप्रयोग अयोगविमुक्ता । आशयु तेष प्रसादविशुद्ध ॥
आशयु येष प्रसादविशुद्ध तेष अध्याशयु उत्तमश्रेष्ठ ।
येष अध्याशयु उत्तमश्रेष्ठस्ते सद पारमितासु चरन्ति ॥
15 ये सद पारमितासु चरन्ती ते प्रतिपन्न इहो महयाने ।
ये प्रतिपन्न इहो महयाने ते प्रतिपत्तितु पूजयि बुद्धान् ॥
ये प्रतिपत्तितु पूजयि बुद्धान् तेषु अनुस्मृति बुद्ध अभेद्या ।
येषु अनुस्मृति बुद्ध अभेद्या । ते सद पश्यिय चिन्तिय बुद्धान्[3] ॥
ये सद पश्यिय चिन्तिय बुद्धान् तेष न जातु न तिष्ठति बुद्ध ॥
20 येष न जातु न तिष्ठति बुद्ध तेष न जातु रहायति धर्म्म ।

---

1) The Tibetan སྐྱབས་ གྱིས། confirms this curious adverbial form
2) The MS has the regular but here unmetrical prodel sion
3) °श्यि अचि° MS

येष न जातु स्पृहयति धर्म ते सद् धिष्ठित सर्वजिनेभिर् ।

इत्या[3 b]दिश्रद्धानूलो गुणविस्तरो ऽनन्तस्तत्रोक्त । तत्परिसमाप्य सक्षेपत पुनराह ।

उच्छ्रितसप्तयानकाया । ये इमि श्रद्दधि ईदृशि धर्मान् ।

ये तु शुभोपचिना कृतपुण्यास्ते इमि श्रद्दधि हेतुबलेन ॥

यो दशक्षेत्ररजोपमसत्वान्[(1)] कल्पमुपस्थिहि सर्वसुखेन ।

नैव तु तादृश पुण्यविशेषो यादृश श्रद्दधतो इमि धर्मान् ॥ इति ।

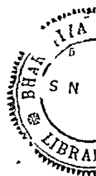
॥ तथार्यदशधर्मसूत्रे[(2)] पि देशित ॥

श्रद्धा हि परम यान येन निर्यान्ति नायका ।

तस्माच्छ्रद्धानुसारित्व भजेत मतिमान्नर ॥

अश्राद्धस्य मनुष्यस्य शुक्लो धर्मो न रोहति । 10

बीजानामग्निदग्धानामङ्कुरो हरितो यथा ॥ इति ।



अत एवार्यललितविस्तरसूत्रे प्रतिवेदित । श्रद्धायामानन्दयोग कारणीय इद तथागतो त्रि ज्ञपयतीति ॥ तथा सिंहपरिपृच्छाया[(3)] । श्रद्धया । क्षणमक्षण वर्जयतीत्युक्तम् ॥ तदेव । श्रद्धा मूल दृढीकृत्य बोधिचित्त दृढ कर्तव्य सर्वपुण्यसम्पत्त्वात् तथार्यसिंहपरिपृच्छाया । सिंहेन राजकुमारेण भगवान्पृष्ट ॥ 15

सम्पद् सर्वधर्माणां । कर्मणा केन जायते ।

प्रियश्च भोति सत्वानां [4 a]यत्र यत्रोपपद्यते ॥

भगवानाह । सर्वसत्वप्रमोक्षाय चित्त बोधाय नामयेत् ।

एष सम्पद् धर्माणां भवते तेन च प्रिय ॥ इति ।

॥ तथार्यगण्डव्यूहसूत्रे पि वर्णित । बोधिचित्त हि कुलपुत्र बीजभूत[(4)] सर्वबुद्धधर्मा 20

---

1) बुद्धान् इति केचित् MS in margine a sec manu

2) Nanjio 23 (9) tr 386—534 A D, 29 tr 502—557 h F p 215

3) Nanjio, 23 (37) M Vyutp LXV 70, and h F p 217

4) *Vijuna* : Minaev but the end of the word is illegible in the MS

या। तेजोभूतं सर्वजगदकुशलधर्मनिर्दहनतया। धरणिभूतं सर्वलोकप्रतिशरणतया यावत्पितृभूतं सर्वबोधिसत्त्वारक्षणतया॥ पेयालं॥ वैश्रवणभूतं सर्वदारिद्र्यसंछेदनतया। चिन्तामणिराजभूतं सर्वार्थसंसाधनतया। भद्रघटभूतं सर्वाभिप्रायपरिपूरणतया। शक्तिभूतं क्लेशशत्रुविजयाय। धर्मभूतं[1] [2]योनिशो मनस्कारसंछेदनतया। खड्गभूतं क्लेशशिरःप्रपातनतया। कुठारभूतं दुःखवृक्षसंछेदनतया। प्रहरणभूतं सर्वोपद्रवपरित्राणतया। [3]बडिशभूतं संसारजलचराभ्युद्धरणतया। वातमण्डलीभूतं सर्वावरणनिवरणतृणविकिरणतया। उद्दान[4]भूतं सर्वबोधिसत्त्वचर्याप्रणिधानसंग्रहणतया। चैत्यभूतं सदेवमानुषासुरस्य लोकस्य। इति हि कुलपुत्र बोधिचित्तमेभिश्चान्यैश्चाप्रमाणैर्गुणविशेषैः समन्वागतमिति॥

कथं पुनर्ज्ञायते। पृथग्जनस्यापि बोधिचित्तमुत्पद्यते। न वाङ्मा[4 b]त्रमेतदिति। अनेकसूत्रान्तदर्शनात्॥ यथा तावदार्यविमलकीर्तिनिर्देशे[5] निर्दिष्टं। सुमेरुसमां सत्कायदृ[6]ष्टिमुत्पाद्य बोधिचित्तमुत्पद्यते। ततश्च बुद्धधर्मा विरोहन्तीति॥ रत्नकरण्डसूत्रेऽ[7]पि पृथग्जनोऽपि बोधिसत्त्व इति ज्ञायते॥। यत्रोक्तं। तद्यथापि नाम मञ्जुश्रीरण्डकोशप्रक्षिप्तोऽपि कलविङ्कपोतोऽसंभिन्नाण्डकोऽनिष्क्रान्तः कोशात्कलविङ्करुतमेव मुञ्चति॥ एवमेव मञ्जुश्रीरविद्याण्डकोशप्रक्षिप्तोऽपि बोधिसत्त्वोऽसंभिन्नात्मदृष्टिरनिष्क्रान्तस्त्रैधातुकाद्बुद्धरुतमेव मुञ्चति। यदिदं शून्यतानिमित्ताप्रणिहितरुतमेव॥

[8]सर्वधर्मप्रवृत्तिनिर्देशेऽपि कथितं। जयमतेश्च बोधिसत्त्वस्य पृथिवी विवरमदात्। स कालगतो महानिरयं प्रापदिति। स हि शून्यतां नाधिमुक्तवान् शून्यतावादिनि च प्रतिघं कृतवान्॥

1) धर्मचक्र° marg
2) तमप MS
3) *More usually* बडिश «fish hook»
4) For the *dd* cf Cambridge MS Add 1707 (as described in my Cat p 193)
5) Wassiljev, Buddhismus 152 (164, 222 (243) M Vyutp LXV 15 K F p 256 Nanjio 146, 147, 149 cf also 144, 145, 181
6) A passage of considerable length partly broken away and otherwise not very clear, is added in the margin as an amplification or explanation of these words
7) Wassiljev, Buddhismus 154 (167) M Vyutp LXV 84 K F p 243, Nanjio, 168, 169 N is wrong in refering to the Avalokiteçvaraguṇaratnakaraṇḍavyuha which is quite a different work
8) Nanjio 163, 164, tr ca A D 400 K I p 256 M Vyutp LXV 37

॥ निपतानिपलाप्रतारमुद्रानूत्रे[1] व्याख्यात॥ कतम पशुरथगतिको बोधिसत्व। तद्य
था। कश्चित्पुरुष पशुरुद्दत्रेत्रपरमाणुरज समान् लोकधातूनभिक्रमितुकाम स्यात्। स
पशुरथमभिरुह्य मार्गं प्रतिपद्यते स चिरेण दीर्घेणाध्वा योजनशत गच्छेत्। स तत्र महत्या
कालनपउल्या पश्चात् पश्च पु[o a]नरशीति योजनसहस्राणि प्रत्यावर्त्य प्रत्युदावर्त्ये
त। तत्कि शक्नुयात्स पुरुषस्तान् लोकधातून् पशुरथेनातिक्रमितुम् यावदनभिलाप्या 5
नभिलाप्योऽपि यल्पैकमपि लोकधातुमतिक्रमितुम्। आह। नो हीदं भगवन्। भगवा
नाह। एवमेव मञ्जुश्री य कश्चिद्बोधिचित्तमुत्पाद्य महायान न धारयति न पठति।
आवकयानीयान् सेवते तैश्च सार्द्ध संस्तव करोति। श्रावकयान च पठति स्वाध्यायति मी
मासते परिबुध्यते अन्यांश्च पाठयति यावद्बोधयति। स तेन [ध]-वप्रज्ञो भवति सोऽनुत्तरज्ञा
नमार्गात्प्रत्यावर्त्यते प्रत्युदावर्त्यते। यद्यपि तस्य बोधिसत्वस्य बोधभावनात प्रज्ञेन्द्रिय 10
प्रज्ञाचनु तदपि तस्य धन्धीक्रियते प्रतिहन्यते। अय पशुरथगतिको बोधिसत्व इति॥

तदेवमेषा शून्यतानधिमुक्तिमहायानानभिरतिश्चासपूर्णाधिमुक्तिचित्तचर्यस्यापि प्रा
यो न सदृश्यते प्रागेवाधिमात्राधिमुक्तचर्यस्य बोधिसत्वस्य। स हि रत्नमेघे[2] सर्वश्राद्धचरि
तचित्तिसमतिक्रान्त पठ्यते सर्वध्यानसमाधिधारणीविमोक्षाभिज्ञाविद्याविक्रीडितो ऽन
न्तधर्मारामरतिनिरामिषापराक्षत्यपर्याच्छनाभोगनिर्विकल्पप्रतिवेधालोकप्रतिलब्धश्चा 15
प्रमेयकल्पकोटीनियुतशतसहस्रपरमसत्यध्यानप्रस्थानविचित्रभावनासपूर्णा यथार्थप्रतिपत्ति
निर्याणा पुण्यज्ञानसभाराभिनिहाराभिनिर्वृत्ति पूर्वयोगशतसहस्रसमृद्धश्च पठ्यते। [o b]अ
वैतमेवार्थ। कस्मादन्ये बोधिचित्तोत्पादका अस्यां भूमौ[3] नेष्यन्ते न चात्रेच्छया किञ्चिदिदि
यचिह्न नीतार्थं कर्तुं लभ्यते। अधिमात्राधिमुक्तिचर्यावमता वचनाद्व गम्यते। यथा मध्यमृ
दुप्रकाराप्यधिमुक्तिचर्यास्त्येवेति॥ अस्य पुनस्तथागतगुह्यसूत्रस्य[5] कोऽभिप्रायो यदुक्त। 20

---

1) Nanjio 131 132 tr A D 542 K F 260

2) Ratnamegha sutra Nanjio 151, 152, tr A D 503 K F 264—265 M Vyutp LXV, 12

3) अधिमुक्तिचर्या भूमौ marg

4) अभिसमयालङ्कारे ऽस्मात्तीनां महादिहादमोक्षे marg a note will be added to the translation

5) Nan, 23(3) 1043 K F 214 M Vyutp LXV 30 Tathagatacintyaguhyanirdeça

कतमो भगवन् बोधिचित्तोत्पादः। आह। यस्य महाराजाध्याशयो ऽविकोपिनः। आह। कतमो भगवन्नध्याशयो ऽविकोपिनः। आह। यस्य महाराज महाकरुणोत्पादः। आह। कतमो भगवन्महाकरुणोत्पादः। आह। यस्य महाराज सर्वसत्वापरित्यागः। आह। कथं भगवन् सत्वा अपरित्यक्ता भवन्ति। आह। यदा महाराजात्मसौख्यं परित्यक्तं भवतीति। बो-
5 धिचित्तमात्रसंतुष्टानां करुणाभिलापसंजननार्थमिदमुक्तं। यथा न ते तथागतशासने प्रव्र-
जिता येषां नास्ति त्याग इति। एवमिहान्यत्र[1]बोधिचित्तनिन्दा द्रष्टव्या न तु बोधिचित्त-
मन्यथा नोत्पद्यत एव॥

यथा दशधर्मकसूत्रे देशितं। इह कुलपुत्र बोधिसत्वो गोत्रस्थः समनुत्पादितबो-
धिचित्तः तथागतेन वा तथागतश्रावकेण वा संचोद्यमानः संवेज्यमानः समादाप्यमानो
10 ऽनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ [6 a]बोधिचित्तमुत्पादयतीदं प्रथमं कारणं बोधिचित्तो-
त्पादाय। संबोधेर्वा बोधिचित्तस्य वा वर्णं भाष्यमाणं श्रुत्वानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ
चित्तमुत्पादयतीदं द्वितीयं कारणम्। स सत्वा -- नशरणानद्वीपान् दृष्ट्वा कारुण्यचित्तमु-
पस्थाप्य यावदनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पादयतीदं तृतीयं कारणम् बोधिचित्तोत्पा-
दाय। स तथागतस्य सर्वाकारपरिपूर्णतां दृष्ट्वा प्रीतिमुत्पाद्यानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमु-
15 त्पादयतीदं चतुर्थं कारणमिति। तच्च बोधिचित्तं द्विविधं बोधिप्रणिधिचित्तं च बोधिप्रस्था-
नचित्तं च। यथार्यगण्डव्यूहसूत्रे भाषितं। दुर्लभाः कुलपुत्र ते सत्वाः सर्वलोके ये ऽनुत्तरायां
सम्यक्संबोधौ चित्तं प्रणिदधति। ततो ऽपि दुर्लभतमास्ते सत्वा ये ऽनुत्तरां सम्यक्सम्बो-
धिमभिसंप्रस्थिता इति। तत्र बोधिप्रणिधिचित्तं। मया बुद्धेन भवितव्यमिति चित्तं प्रणि-
धानादुत्पन्नं भवति। शूरंगमसूत्रे[2] ऽपि। शाठ्योत्पादितस्यापि बोधिचित्तस्य बुद्धत्वहेतुत्वा-
20 भिधानात्। कः पुनर्वादः किंचिदेव कुशलं कृत्वा। यथोक्तं भद्रकल्पिकसूत्रे[3]। घोषदत्तो नाम

1) नि कृपाणां[न] बोधिचित्तं marg

2) Nanjio 399, Çurangama-samādhi tr before A D 417, Wassiljev, Buddhismus 175 (191), K F 249 M Vyutp LXV, 31. Ç—s—nirdeça Translated from the Chinese by Beal, Catena pp 284—369

3) Nanjio 403 Tr 300 A D, K. F 220—222 cf J J. Schmidt, Ueber die tausend Buddhas etc Mém Acad St Pétersbourg VI Sér Sc pol hist phil II, 41—86.

तथागतो यत्र नगरावलम्बिकाभूतेन तथागतेन प्रथमं बोधिचित्तमुत्पादितं ताम्बूलपत्रं (6 b) दत्त्वा गो
पालकभूतेन । एवं विद्युत्प्रदीपो नाम तथागतो यत्र यशसा तथागतेन प्रथमं बोधिचित्तमु
त्पादितं तृणिकां दत्त्वा नलकारभूतेन । एवमनन्तप्रभो नाम तथागतो यत्रार्चिष्मता तथा
गतेन प्रथमं बोधिचित्तमुत्पादितं तृणप्रदीपं दत्त्वा नगरावलम्बकभूतेन । एवं दृढविक्रमो
नाम तथागतो यत्र दुष्प्रधर्षेण तथागतेन प्रथमं बोधिचित्तमुत्पादितं दन्तकाष्ठं दत्त्वा का
ष्ठहारकभूतेनेत्यादि[1] ॥

धर्माभिलाषे ऽपि च बोधिचित्ते नावमन्यना कर्तव्या । तस्याप्यनन्तसंसारसुखप्रसव
नत्वात् । यथार्यमैत्रेयविमोक्षे वर्णितं । तद्यथापि नाम कुलपुत्र भिन्नमपि वज्ररत्नं सर्वं
प्रतिविशिष्टं सुवर्णालंकारमभिभवति । वज्ररत्ननाम च न विजहाति । सर्वदारिद्र्यं विनि
वर्तयति । एवमेव कुलपुत्राशयप्रतिपत्तिभिन्नमपि सर्वज्ञताचित्तोत्पादवज्ररत्नं सर्वश्राव-
कप्रत्येकबुद्धगुणसुवर्णालंकारमभिभवति बोधिसत्त्वनाम च न विजहाति । सर्वसंसारदारिद्र्यं
विनिवर्तयतीति । इतश्च विनापि चर्यया बोधिचित्तमुपकारकमिति ज्ञातव्यं । यथार्यराजाव[2]
वादकसूत्रे कथितं । यस्मात्त्वं महाराज बहुकृत्यो बहुकरणीयः [7 a] । असहः सर्वेण
सर्वं सर्वथा सर्वं सर्वदा दानपारमितायां शिक्षितुं । एवं यावत्प्रज्ञापारमितायां शिक्षितुं ।
तस्मात्तर्हि त्वं महाराज एवमेव सम्यक्संबोधिच्छन्दं श्रद्धां प्र[3]णिधिं च गच्छन्नपि ति-
ष्ठन्नपि निषण्णो ऽपि शयानो ऽपि जाग्रदपि भुञ्जानो ऽपि पिबन्नपि [4]सततसमितमनुस्मर ।
मनसिकुरु भावय । सर्वबुद्धबोधिसत्त्वप्रत्येकबुद्धार्यश्रावकपृथग्जनानामात्मनश्चातीतानागत
प्रत्युत्पन्नानि सर्वकुशलमूलान्यभिसंक्षिप्य तुलयित्वा पिण्डयित्वा ऽनुमोदस्वाग्रयानु
मोदनया यावदाकाशसमतया निर्वाणसमतया ऽनुमोद्यानुमोद्य च सर्वबुद्धबोधिसत्त्वप्रत्येक

---

1) एवं मञ्जुश्री श्रीकीर्तिर्नाम तथाग° यत्र गुणध्वजेन तथाग° प्र° बो° उत्पादितं । एकमामलकं दत्त्वा वैद्यराजभूतेन marg

2) Nanjio 248, 249, 250 K-I 263 M Vyutp LXV 105

3) The MS. is *obliterated* The first letters of *pranidhim* are hardly legible, but the restoration appears the more certain from the Tib word used, སྨོན་ལམ

4) Senart, Mhv i, p 422

बुद्धार्यश्रावकाणां पूजाकर्मणि निर्यातय । निर्यात्य च सर्वसत्वसाधारणानि कुरु । ततः सर्व-
सत्वानां यावत् सर्वज्ञताप्रतिलम्भाय सर्वबुद्धधर्मपरिपूरणाय दिने दिने त्रैकाल्यमनुत्तरा-
यां सम्यक्सम्बोधौ परिणामय एवं खलु त्वं महाराज प्रतिपन्नः सन् राज्यं कारयिष्यसि रा-
ज्यकृत्यानि च न हापयिष्यसि बोधिसम्भारांश्च परिपूरयिष्यसीति ॥ अत्रैव चास्य विपाक
5 उक्तः । स खलु पुनस्त्वं महाराज तस्य सम्यक्सम्बोधिचित्तकुशलमूलकर्मणो [7 b]विपा-
केनानेकशतकृत्वो देवेषूपपन्नोऽभूः । अनेकशतकृत्वो मनुष्येषूपपन्नोऽभूः । सर्वासु च देवमनु-
ष्योपपत्तिष्वाधिपत्यमेव कारयसि । न च तावत्तन्महाराज तस्य सम्यक्संबोधिचित्तस्य
कुशलकर्मण ऊनत्वं वापूर्णत्वं वा प्रज्ञायते । अपि च महाराज एकमपि सम्यक्सम्बोधि-
चित्तं सर्वसत्वोत्तारणारम्बणत्वात्[1] सर्वसत्वमोचनारम्बणत्वात्सर्वसत्वसमाश्वासनारम्बणत्वा-
10 त्सर्वसत्वपरिनिर्वाणारम्बणत्वादप्रमेयासङ्ख्येयकुशलोपचयम् । कः पुनर्वादो य एवं ब-
हुलीकरोतीति ॥

एतच्च बोधिचित्तं रूपकायदर्शनोत्पन्नं । तत्र पूर्वावदाने[2] पठ्यते । एवं तावत्प्रणिधिबो-
धिचित्तं वेदितव्यं । इदं तु वक्तव्यं किं भूमिप्रविष्टस्यापि बोधिसत्वसम्वराधिकारोऽस्ति
न वेति । अस्तीति वेदितव्यं आकाशगर्भसूत्रे[3] लाभसत्कारार्थं[4] मूलापत्तिश्रवणात् ।
15 दशभूमिक[5]सूत्रे तु प्रथमायां भूमौ दर्शितं । न च कंचित्सत्कारं कस्यचित्सकाशात्प्रतिकाङ्क्ष-
त्यन्यत्र मयैवैषां सर्वसत्वानां सर्वोपकरणबाहुल्यमुपनामयितव्यमिति । तथा चाह ।
प्रमुदितायां[6] बोधिसत्वभूमौ सुव्यवस्थितो भवत्यचलनयो[8 a]गे--ति । पुनश्चोक्तं । तथाग-

1) Cf Pāli *ārammana*

2) Not *Purnāvad°* as one would be tempted to conjecture, for the Tib has སྔོན་ རྟོགས་པ་ བརྗོད་པ Pūrva is quoted (though not from Buddh literature) as a nom proprium, but see p 13, 16 below

3) Wassiljev, Buddhismus 171 (186) Nanjio 67, 68, 69 cf also 70 KF p. 270 M Vyutp LXV 18

4) ...पांसने marg The use of a noun from √*pams* hitherto found in ... , 324 (354) 327 (358) ... parently, and p 11, 10

5) Nanjio ... infra the MS reads °*bhūmaka*°

6) Cf Raj Mitra Nep B L p 82

तदशं[1]नियतो भवति संबोधिपरायण इति। आकाशगर्भसूत्रे वचनात्। श्रावकयानेना[2]स्य न भवति प्रागेव महायानमिति। तथोग्र[3]परिपृच्छायां गृहस्थपर्वजितस्यापि शिक्षापदानि प्रज्ञप्तानि। प्रमुदितायां तु पठ्यते। आत्मसंज्ञापगमाच्चास्यात्मस्नेहो न भवति। कुतः। पुनः सर्वोपकरणस्नेह इति। तथा मस्तकादिदानमप्यत्रास्योक्तं॥

एवमादिसूत्रेषु भूमिप्रविष्टस्यापि शिक्षाप्रज्ञप्तिर्दृश्यते। यत्र च सामान्येन बोधिसत्त्वमधिकृत्योपदेशस्तत्राभ्यासायोग्यतया प्रतिषेधाभावेन चा ऽदिकर्मिकबोधिसत्त्वेन न शिक्षितव्यं[4]भवेदेतत्। उभयासंभवे[5] तु सर्वत्र शिक्षितव्यं। तत्राप्येकस्यां शिक्षायां शिक्षणासमर्थस्येतरशिक्षानभ्यासादनापत्तिः॥ [6]अक्षयमतिसूत्रे ऽप्येवमवोचत्। दानकाले शीलोपसंहारस्यापेक्षेति विस्तरः। न चात्र[7] शिथिलेन भवितव्यं न च शेषासु न समुदागच्छति। यथाबलं[8] यथाभजमानमिति दशभूमिकसूत्रे वचनात्। अयं च संवरः स्त्रीणामपि मृदुक्लेशानां बोध्यभिलाषचित्तानां लभ्यते। उक्तं हि[9] बोधिसत्त्वप्रातिमोक्षे। चतुर्भिः शारिपुत्र धर्मैः [8 b] समन्वागता बोधिसत्त्वाः सत्यवादिनो भवन्तीत्यारभ्याह। इह शारिपुत्र कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा ऽनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पाद्यारब्धवीर्यो विहरति कुशलधर्मपर्येषणायेत्यारभ्य सर्व उपदेशः॥

संवरग्रहणं च बोधिसत्त्वशिक्षापदाभ्यासपरमस्य सांवरिकस्यातिकात्यर्तव्य। एवं

---

1) Anusvara deleted in MS

2) सत्काराकानपो मुदितायां प्रागेव महायानित्वात् श्रावकयान (letters lost here) marg

3) °tathāyogra° MS, but the Tib འཕགས་པ་དྲག makes the correction certain Translated into Chinese before A D 220 Nanjio 23 (19), 33, 34 K F 216 M Vyupt LXV 72

4) मस्तकादिदान marg

5) यथोऽयनानिषेधतो marg

6) Wassiljev, Buddhismus 171, Nanjio 74, 77 (where evidently Aksharamati stands for Akshayamati) A° nirdeça Wassiljev, Buddhismus 327 sqq (358 sqq) K F 256 A° paripṛcchā Nanjio 23 (46) K F 218

7) शीले दूरादागतस्यार्थिनो धर्मदाने समाध्युपेक्षणमत्रोक्तं margin

8) शिक्षा

9) K F 268 Cf also Nanjio 1096, 1098

सत्त्वस्य शिक्षातिक्रमे तावन्महत्तरं गुरुतरमनर्थं चोत्पद्यते । तत्र यानमागताः प्रेम-
गौरवप्रतिबद्धा इत्येष सामान्योऽन्तरधर्मः । येन एव बोधिसत्त्वास्तथागतानां पुरतः शिक्षा-
सामान्यजनशिक्षानिष्पत्तिकामाः सर्वादानं कुर्वन्ति । तस्य च[1] कल्याणमित्रस्यान्ते दश-
दिगवस्थितबुद्धबोधिसत्त्वाभिमुखीभावभावनया सदैव यात्रा संवरग्रहणं च तुलयि-
5 त्वा । अन्यथा तु सर्वबुद्धबोधिसत्त्वाः सदेवकश्च लोको विसंवादितः स्यात् । सद्धर्मस्मृ[2]-
त्युपस्थानसूत्रे हि किंचिन्मात्रं चित्तविकल्प्याददतः प्रेतगतिरुक्ता प्रतिज्ञातं चाददतो
नरकगतिः । किं पुनरनुत्तरमर्थनाक्षिप्तस्य जगतः प्रतिज्ञायासंपादयतः । अत एवोक्तं
धर्मसंगीतिसूत्रे[3] । सत्यगुरुकेण कुलपुत्र बोधिसत्त्वेन भवितव्यं । सत्यसंगीतिः कुलपुत्र
धर्मसंगी[9a]तिः । तत्र कुलपुत्र कतमत्सत्यं यद्बोधिसत्त्वोऽनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमु-
10 त्पाद्य तच्चित्तं जीवितहेतोरपि न परित्यजति न सत्त्वेषु विप्रतिपद्यते । इदं बोधिसत्त्वस्य
सत्यं ॥ यत्पुनर्बोधिसत्त्वोऽनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पाद्य पश्चात्तच्चित्तं परित्यजति
सत्त्वेषु विप्रतिपद्यतेऽयं बोधिसत्त्वस्य प्रतिकृष्टो मृषावाद इति । आर्यसागरमतिसूत्रे[4]ऽपि
देशितं । स्याद्यथापि नाम सागरमते राजा वा राजमात्रो वा सर्वं नागरकं जनं श्वो
भक्तेनोपनिमन्त्र्योपेक्षको भवेन्नान्नपानं समुदानयेत्तस्य सर्वजनकाय विसंवादयेत् । तत्र
15 तेऽन्नपानभोजनमलभमाना उच्चग्घन्तः[5] प्रक्रामेयुः । एवमेव सागरमते यो बोधिसत्त्वः सर्व-
सत्त्वानाश्वास्यातीर्णतारणायामुक्तमोचनायानाश्वस्ताश्वासनाय न च बाहुश्रुत्येऽभियोगं
करोति नापि ततोऽन्येषु बोधिपक्ष्यकुशलमूलेषु धर्मेषु । अयं बोधिसत्त्वो विसंवादयति

---

1) MS °चाक°

2) Nanjio 679, 804. (Capp 3, 4 deal with *naraka* and the *pretas*), translated A.D 539 K F 274—275

3) M. Vyutp. LXV 21 Translated A D 515, Nanjio 426 K F 266 Wassiljev, Buddhismus 327 (358)

4) The Tib & Ch lists (K F 253 Nanjio 976) know only *Sāgaramati-paripṛcchā* The «Sūtra» of our text is preserved in the Tib [illegible] (11 a 6)

5) Compare *Ashtasāhasrikā-prajñāpāramitā*, p 232, l 12, 388 l 19 and the Tibetan equivalent (11 b 1) [illegible] The meaning «scoff, sneer» is just what the passage requires and is confirmed by the cognate forms such as Hindi *cagh* also *cachinnor* and καχάζω This passage should be added in confirmation of Jäschke's remarks s v (p 358)

सदेवकं लोकं । एवं च ते पूर्वबुद्धदर्शिन्यो देवता उत्त्रासयन्ति विसंवादयन्ति । दुर्लभास्ते पुरुषाजानेया ये महायाने प्रतिज्ञायोत्तारयन्ति । तस्मात्तर्हि सागरमते न सा बोधिसत्त्वेन वाग्भाषितव्या यया सदेवमानु(10 b)षासुरं लोकं विसंवादयेत् ॥ पुनरपरं सागरमते बोधिसत्त्वः केनचिदेवाध्यिष्टो भवति धर्मधर्मकरणीयेषु । तत्र बोधिसत्त्वेन वाग्भाषिता भवति यावदात्मपरित्यागो ऽपि बोधिसत्त्वेन कर्तव्यो भवेत्तत्र न पुनः स सत्त्वो 5 विसंवादयितव्य इति । तस्मात्स्वजन्मानुरूपेणेदमपि कुशलमूलं समादाय रक्षितव्यं । यथोक्तमार्यक्षितिगर्भसूत्रे[1] । एभिर्दशभिः कुशलैः कर्मपथैर्बुद्धत्वं[2] । न पुनर्यो ऽन्तश एककमपि यावज्जीवं कुशलं कर्मपथं न रक्षति अथ च पुनरेवं वदति । अहं महायानिको ऽहं चानुत्तरां सम्यक्संबोधिं पर्येषामीति । स पुद्गलः परमकुहको महामृषावादिकः सर्वेषां बुद्धानां भगवतां पुरतो विसंवादको लोकस्योच्छेदवादी सम्मूढः कालं कुरुते विनिपातगामी भवतीति । यावत्कालं च शक्नोति तावत्कालं कुशलं समादाय वर्तितव्यं ॥ 10

एतच्च भैषज्यगुरुवैडूर्यप्रभसूत्रे[3] द्रष्टव्यं । यस्तु महासत्त्व एव श्रुत्वापि बोधिसत्त्वचर्यादुष्करतामपि प्रज्ञापारमितास्रोतसक्त एव सकलदुःखितजनपरित्राणधुरमवरोढुं तेन वन्दनपूजापापदेशन पुण्यानुमोदन बुद्धाध्येषणा याचन बोधिपरिणामनं कृत्वा कल्याणमित्रमभ्येष्य तं[4][10 a]दुःखानुवर्तिनः स्वयं वा कर्तव्यं । समन्ताद्राचार्यक्रमेण नातियुक्ता । यथा 15 आर्यमञ्जुश्रीबुद्धक्षेत्रगुणव्यूहालंकारसूत्रे[5] भगवता मञ्जुश्रिया पूर्वजन्मावदाने वर्णितं बोधिचित्तमुत्पादितं तथोत्पादयितव्यं । एवं हि तेनोक्तं ॥

यावती प्रथमा कोटिः संसारस्यान्तवर्जिता ।
तावत्सत्त्वहितायाहं चरिष्याम्यमितां चरिम्[6] ॥

---

1) Wassiljew Buddhismus 170—171 (185—186) K F 266—267 and Nanjio 64 65 (before A D 439) where the title is *Daçacakrakṣitigarbha*

2) Here must be supplied in sense at least if no actual words have fallen out, some such words as *bodhisattvaḥ prāpnuyāt* the Tib has སངས་རྒྱས་སུ་འགྱུར

3) Nanjio 171 (tr A D 650) 170 172 cf 167 M Vyutp LXV 80

4) These letters are quite uncertain

5) Nanjio 23 (15 46) 31 Tr by Dharmarakṣa (fl A D 300) & twice later K F 315 M Vyutp LXV 56

6) चरि (fem) = चर्या not in lexx in this sense or gender

उत्पादयामि संबोधौ चित्तं नाथस्य संमुखम् ।
निमन्त्रये जगत्सर्वं दारिद्र्यान्मोचितास्मि तत् ॥
व्यापादखिलचित्तं वा ईर्ष्यामात्सर्यमेव वा ।
अद्याग्रे न करिष्यामि बोधिं प्राप्स्यामि यावता ।
5 ब्रह्मचर्यं चरिष्यामि कामांस्त्यक्ष्यामि पापकान् ॥
बुद्धानामनुशिक्षिष्ये शीलसंवरसंवरे ।
नाहं त्वरितरूपेण बोधिं प्राप्तुमिहोत्सहे ॥
(1) परान्तकोटिं स्थास्यामि सत्त्वस्यैकस्य कारणात् ।
क्षेत्रं विशोधयिष्यामि अप्रमेयमचिन्तियम् ॥
10 नामधेयं करिष्यामि दशदिक्षु च विश्रुतम् ।
कायवाक्कर्मणी चाहं शोधयिष्यामि सर्वशः ॥
शोधयिष्ये मनस्कर्म कर्म कर्तास्मि नाशुभम् । इति ॥

न चात्र सार्वकालिकसंवरग्रहणादन्यापत्तिशङ्का कर्तव्या ऽत्रैव सूत्रे ऽक्षोभ्यप्रणिधानानुज्ञानादेव ज्ञप्तम् । यथा तेनाक्षोभ्येण तथागतेन पूर्वं बोधिसत्त्वभू(10 b)तेनैव 15 वाग्भाषिता । विसंवादिता मे बुद्धा भगवन्तो भवेयुर्यदि सर्वस्यां ज्ञातौ न प्रव्रजेयमिति । एका ज्ञातिः प्रयत्नेन संशोध्या विबुधात्मना । अन्यास्तु ज्ञातयोऽनेके सैव संशोधयिष्यतीत्युक्तेः ॥ ॥ एवं शारिपुत्र बोधिसत्त्वेनाक्षोभ्यस्य तथागतस्यानुशिक्षितव्यम् । एवं शिक्षमाणः शारिपुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सर्वस्यां ज्ञातौ बुद्धानामुत्पादाद्वा तथागतानामनुत्पादाद्वा ऽवश्यं गृहावासान्निष्क्रामति । तत्कस्य हेतोः । परमो ह्ययं शारिपुत्र लाभो यदुत गृहा20 वासान्निष्क्रमणमिति । यावत् । भार्यापुत्रदुहितृतृष्णा चास्य न भवतीति । यथा ह्यस्मात्र हेष्यय दोषो न भवति तथात्रैव वक्ष्यमाणमित्यास्तां तावदेतत् ॥

---

1) अपरा° MS Both परान्त and अपरान्त occur = «death» the latter form therefore being unmetric may be rejected

तदेवं समात्तसंवरस्य सामान्यनापत्तिलक्षणमुच्यते । येनापत्तिलक्षणेन युक्तः वस्तु स्वयमप्युत्प्रेक्ष्य परिहरेत् चापत्तिप्रतिरूपकेष्वनापत्तिप्रतिरूपकेषु च संमुह्येत । बोधिसत्त्वः सर्वसत्त्वानां वर्तमानानागतदुःखदौर्मनस्योपशमाय वर्तमानानागतसुखसौमनस्योत्पादाय च निःशाठ्यतः कायवाङ्मनःपराक्रमैः प्रयत्नं करोति । यदि तु [त]त्प्रत्ययसामग्रीं नान्वेषते तदन्तरायप्रतिकाराय न घटते अल्पदुःखदौर्मनस्यं बहुदुःखदौर्मनस्यप्रतिकारभूतं नोत्पादयति, महार्थसिद्ध्यर्थं चाल्पार्थहानिं न करोति क्षणमप्युपेक्षते, सापत्तिको भवति । संक्षेपतो[1] ऽनापत्तिः स्वशक्त्यविषयेषु कार्येषु तत्र निष्फलतया शिक्षाप्रवृत्त्यभावात् । प्रकृतिसावद्यतया त्वन्यत्कृत एव । यत्र स्वशक्तिगोचरे ऽपि त्यागसामर्थ्यादापत्तिः स्यात्तन्न चिन्त्यं, सामान्यव्यपदेशना न ‒ वास्तु ततो मुक्तिः ॥ एतत्समासतो बोधिसत्त्वशिक्षाशरीरं । विस्तरतस्त्वप्रमाणकल्पापर्यवसाननिर्देशं । अथवा संक्षेपतो द्वे बोधिसत्त्वस्यापत्ती, यथा शक्तियुक्तायुक्तसमीक्ष्यारम्भे, नि[वृत्तः सनो]त्त[11 a]ते सापत्तिको भवति । निरूप्य यथार्हमतिक्रामत्यन्तशश्चण्डालदासेनापि चोदितः सापत्तिको भवति । कुतः ॥

एतदध्याशयसंचोदनसूत्रे[2] वचनात् । अपि तु मैत्रेय चतुर्भिः कारणैः प्रतिभानं सर्वबुद्धभापि ------ भिः । इह मैत्रेय प्रतिभानं सत्योपसंहितं भवति, नासत्योपसंहितं[3] धर्मोपसंहितं भवति नाधर्मोपसंहितं । क्लेशहायकं भवति न क्लेशविवर्धकं । निर्वाणगुणानुशंससन्दर्शकं भवति न संसार[गुणा]नुशंससन्दर्शकं । एभिश्चतुर्भिः पेयालं । यस्य कस्यचिन्मैत्रेय एभिश्चतुर्भिः कारणैः प्रतिभानं प्रतिभाति प्रतिभास्यति वा, तत्र श्राद्धैः कुलपुत्रैः कुलदुहितृभिर्वा बुद्धसंज्ञोत्पादयितव्या शास्तृसंज्ञां कृत्वा, स धर्मः श्रोतव्यः । तत्कस्य हेतोः । यत्किंचिन्मैत्रेय सुभाषितं सर्वं तद्बुद्धभाषितं । तत्र मैत्रेय य इमानि प्रतिभानानि प्रतिक्षिपेचैतानि बुद्धभाषितानीति । तेषु चागौरवमुत्पादयेत्पुद्गलविद्वेषेण तेन सर्वबुद्धभाषितं प्रतिभानं प्रतिक्षिप्तं भवति । धर्मं प्रतिक्षिप्य धर्मव्यसनसंवर्तनीयेन कर्मणा ऽपायगामी भवति ॥

---

1) °पत्ती MS.
2) K F. 216
3) °नत्यो° MS

यः पुनरितः पूर्वाचार्यव्युत्पादितमिच्छति[1] तेनात्र शिक्षानुशंसे तावत्सर्वानुत्तमात्रजि-
ज्ञासार्थमभिधीयते। तत्र पूर्वं शिक्षादरस्यैव महाफलतान्। यथोक्तं प्रशान्तविनिश्चयप्रातिहा-
र्यसूत्रे[2]। यश्च मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वो गङ्गानदीवालिकासमेभ्यो बुद्धेभ्यः प्रत्येकं सर्वेभ्यो गङ्गा-
नदीवालुकासमानि बुद्धक्षेत्राणि दिव्यानां रत्नानां प्रतिपूर्णानि कृत्वा दद्यादेवं ददद्ग-
5 ङ्गानदीवालिकासमान् कल्पान् दानं दद्यात्। यो वान्यो मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्व इमानेवंरूपान्ध-
र्मान् श्रुत्वा एकान्ते गत्वा चित्तेनाभिनिर्हरेदिमेष्वेवंरूपेषु धर्मेषु शिक्षिष्यामीति।
सोऽशिक्षितोऽपि मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वोऽस्यां शिक्षायां छन्दिको वतनं[3] पुण्यं प्रसवति। न
त्वेव तद्दानमयं पुण्यक्रियावस्त्विति। तस्मादेवमनुशंसदर्शिना बोधिसत्त्वेन न कथंचिन्निव-
र्तितव्यं। यथात्रैवाह। तत्र मञ्जुश्रीर्यत्त्रिसाहस्रमहासाहस्रलोकधातुपरमाणुरजः सन्ता
10 तावन्तस्ते पर्यन्तिकाः सत्त्वो राजा भवेज्जम्बूद्वीपाधिपतिस्ते सर्व एवं घोषयेयुः। यो महायानमुद्ग्र-
हीष्यति धारयिष्यति वाचयिष्यति पर्यवाप्स्यति प्रवर्तयिष्यति तस्य नखच्छेदनमात्रं
पञ्चपलिकेन दिवसेनावतारयिष्यामः तं चैतेनापक्रमेण जीविताद्व्यपरोपयिष्याम इति।
सचेन्मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्व एवमुच्यमानो नोत्त्रस्यति न संत्रासमापत्स्यते अन्तश एकचित्तोत्पादे-
नापि न विलीयते न विषीदति न विचिकित्सते। उत्तरि च सद्धर्मपरिग्रहार्थमभियुज्यते
15 पाठस्वाध्यायाभियुक्तो विहरति। अयं मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वश्चित्तशूरो दानशूरः शीलशूरः
क्षान्तिशूरो वीर्यशूरो ध्यानशूरः प्रज्ञाशूरः समाधिशूरः इति वक्तव्यः॥ सचेन्मञ्जुश्रीर्बोधि-
सत्त्वः तेषां वधकपुरुषाणां न कुप्यति न क्रुध्यति न खिलदोषचित्तमुत्पादयति। स मञ्जु-
श्रीर्बोधिसत्त्वो ब्रह्मसम इन्द्रसमोऽकम्प्य इति॥

इत्थमापत्काले शिक्षादरो महाफलविपाकः। तथा हि चन्द्रप्रदीपसूत्रे।

---

1) *Vyutpādam* MS

2) Nanjio 522, tr A D 663 by Hiouen Thsang K F. 249 M Vyutp LXV. 62 (P. — *nirdeçah*)

3) These words are of course corrupt If I rightly understand the corresponding Tibetan འབོད་ནམས་ཆེས་མང་དུ་སྐྱེད་དེ (14 a 6), some form like *adhikataram* (cf. Pali) must be replaced

(1) बुद्धान कोटीनयुतानुपस्थिहे। दत्तेन पानेन प्रसन्नचित्तः।

छत्रैः पताकाभि च दीपमालैः। कल्पान कोट्यो यथ गङ्ग[12 a]वालिकाः॥

यश्चैव सद्धर्मि प्रलुज्यमाने निरुध्यमाने सुगतस्य शासने।

रात्रिं दिवं एक चरेय शिक्षाम्। इदु ततः पुण्यविशिष्ट भोति॥

तस्मात्कर्तव्यो ऽत्रादरः॥ उक्तानि च सूत्रान्तेषु बोधिसत्त्वशिक्षापदानि। यथोक्तमार्यरत्नमेघे। कथ च कुलपुत्र बोधिसत्त्वा बोधिसत्त्वशिक्षासंवरसंवृता भवन्ति। इह बोधिसत्त्वः एवं विचारयति। न प्रातिमोक्षसंवरमात्रकेण मया शक्यमनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबोद्धुं। किं तर्हि यानीमानि तथागतेन तेषु तेषु सूत्रान्तेषु बोधिसत्त्वसमुदाचारा बोधिसत्त्वशिक्षापदानि प्रज्ञप्तानि तेषु तेषु मया शिक्षितव्यमिति विस्तरः। तस्मादस्मद्विधेन मन्दबुद्धिना दुर्विज्ञेयो विस्तरोक्तत्वाद्बोधिसत्त्वस्य संवरः। ततः किं युक्तं॥ मर्मस्थानान्यतो विद्याद्येनानापत्तिको भवेत्॥ कतमानि च तानि मर्मस्थानानि यानि हि सूत्रान्तेषु महायानाभिरतानमर्थायोक्तानि॥ यदुत।

आत्मभावस्य भोगानां त्र्यध्ववृत्तेः शुभस्य च।

उत्सर्गः सर्वसत्त्वेभ्यस्तद्रक्षा शुद्धिवर्द्धनम्॥

एष बोधिसत्त्वसंवरसंग्रहः। यत्र बोधिसत्त्वानामभ्यासविभागे ऽप्यापत्तयो व्यवस्थाप्यन्ते॥

यथोक्तं बोधिसत्त्वप्रातिमोक्षे। यो बोधिसत्त्वेन मार्गः परिगृहीतः सर्वसत्त्वानां कृतेन दुःखानु[प]गामी। सचेद्बोधिसत्त्वस्य तं मार्गं परिगृह्यावस्थितस्यापि कल्पकोटीरात्ययिकेनैकं सुखचित्तमुत्पद्येताशंसो निपद्य(2) चित्तमपि। तत्र बोधिसत्त्वेनैवं चित्तमुत्पादयितव्यं सर्वसत्त्वानामात्ययिकं परिगृहीतदपि मे वर्धयन्निर्वापयामीति। परिगृहीतम्(3)। [12 b]पि मञ्जुश्रीराह॥ पञ्चेमानि देवपुत्रानन्तर्याणि यैरानन्तर्यैः समन्वागता बोधिसत्त्वा क्षिप्रमनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्यते। कतमानि पञ्च। यदा देवपुत्र बोधिसत्त्वो ऽध्याशयत्यनुत्तरायां सम्य-

---

1) Metre Upajāti, cf Colebrooke Misc Ess² ii 94 For °dharmi cf Senart on Mhv i 43 8

2) °dyā MS

3) Four or five syllables wrongly restored a sec manu The Tib (15 b 1) makes Mañjuçri quote from a work on Vinaya

यः संबोधौ चित्तमुत्पाद्य नाश्रयति श्रावकप्रत्येकबुद्धभूमौ चित्तमुत्पादयतीदं देवपुत्र प्रथममान-न्तर्यं। सर्वस्वपरित्यागितायां चित्तमुत्पाद्य नाश्रयति मात्सर्यचित्तेन सार्द्धं संवसतीदं देवपुत्र द्वितीयमानन्तर्यम्। सर्वसत्त्वा मया त्रातव्या इत्येवं चित्तमुत्पाद्य नाश्रयति सीदतीदं देवपुत्र तृतीयमानन्तर्यम्। अनुत्पन्नानिरुद्धान्सर्वधर्मानवबोत्स्य इत्येवं चित्तमुत्पाद्य नाश्रयति दृष्टि-
5 गतेषु प्रपततीदं देवपुत्र चतुर्थमानन्तर्यम्। एकक्षणसमायुक्तया प्रज्ञया सर्वधर्मानवबोत्स्य इत्येवं चित्तमुत्पाद्य नाश्रयति तिष्ठति न विष्ठीवति[1] अप्राप्तायां सर्वज्ञतायामिदं देवपुत्र पञ्च-ममानन्तर्यमिति॥

तस्मादेवमात्मभावभोगपुण्यानामविरतमुत्सर्गरक्षाशुद्धिवृद्धयो यथायोगं भावनी-या॥ तत्र तावदुत्सर्गार्थं परिग्रहदोषभावनाद्वारेण वैराग्यमुत्पादयेत् त्यागानुशंसांश्च
10 भावयेत्। यथा तावच्चन्द्रप्रदीपसूत्रे।

अध्यवसिता ये बाला काये ऽस्मिन्पूतिके सम्यक्[2]।
जीविते चञ्चले ऽवश्ये मायास्वप्ननिभोपमे॥
अतिरौद्राणि कर्माणि कृत्वा मोहवशानुगाः।
ते यान्ति नरकान् घोरान् मृत्युयानगताबुधा, इति॥

15 तथानन्तमुखनिर्हारधारण्या[3] [13][4] मप्युक्तं॥ ये केचित् सत्त्वा न भवन्ति नियता परिग्रह-स्तत्र निदानमूलम्। तस्मात्त्यजेद्यत्र भवेत् तृष्णा, उत्सृष्टतृष्णस्य हि धारणी भवेत्॥ बोधिसत्त्वप्रातिमोक्षे कथितं। पुनरपरं शारिपुत्र बोधिसत्त्वः सर्वधर्मेषु परकीयसंज्ञामुत्पाद-यति, न कंचिद्भावमुपादत्ते। तत्कस्य हेतोः। उपादानं हि भयमिति॥ आर्योग्रदत्तपरिपृ-

---

1) *Vishthihati* MS The Tib has མི་སྡོད་པ «does not pause», which would suggest some form like *vishtabhyate*

2) The metre requires some word like *sadā*

3) The Tib. title of this work is the same as that of a work in the «Kanjurr», but there, as usually in the Chinese, translated Anantamukha sādhaka dh° (K F 250) In some of the Chinese versions the title corresponds with that in the text (Nanjio, 357, 358)

4) The leaf of the archetype numbered 13 is now lost

च्छागामप्यात्। यद्दत्तं तन भूयो रक्षितव्यं। यद्गृहे तद्रक्षितव्यं। यद्दत्तं तत्तृष्णातवाय। यद्गृहे तत्तृष्णावर्द्धनं। यद्दत्तं तदपरिग्रहं यद्गृहे तत्परिग्रहं। यद्दत्तं तदभयं यद्गृहे तत्सभयम्। यद्दत्तं तद्बोधिमार्गोपस्तम्भाय। यद्गृहे तन्मारोपस्तम्भाय। यद्दत्तं तदक्षयम्। यद्गृहे तत्क्षयि। यद्दत्तं ततः सुखम् यद्गृहे तदारभ्य दुःखं। यद्दत्तं तत्क्लेशोत्सर्गाय। यद्गृहे तत्क्लेशवर्द्धनम्। यद्दत्तं तन्महाभोगताये। यद्गृहे न तन्महाभोगताये। यद्दत्तं तत्सत्पुरुषकर्म। यद्गृहे तत्का- 5 पुरुषकर्म। यद्दत्तं तत्सत्पुरुषचित्तग्रहणाय। यद्गृहे तत्कापुरुषचित्तग्रहणाय। यद्दत्तं तत्सर्वबुद्धप्रशस्तं। यद्गृहे तद्बालजनप्रशस्तम्॥

यावत्सचेत्पुनरस्य पुत्रे ऽतिरिक्ततरं प्रेमोत्पद्यते — तथा ऽन्येषु सत्वेषु तेन त्रिभिः परिभाषणाभि स्वचित्तं परिभाषितव्यं। कतमाभिस्त्रिभिः। सम्यक्(प्र)युक्तस्य समचित्तस्य बोधिसत्वस्य बोधिर्न विषमचित्तस्य बोधिर्न मिथ्याप्रयुक्तस्य। अनानात्वचारिणो बोधिस- 10 त्वस्य बोधिर्न नानात्वचारिणः। आभिस्त्रिभि. परिभाषणाभिः स्वचित्तं परिभाष्य — न्यत्रे[1] (?) ऽमित्रसंज्ञोत्पादयितव्या ऽमित्रं ह्येतन्मम। न मैत्रं। यो ऽहमस्यार्थाय बुद्धप्रज्ञप्ता —ः शिक्षाया उत्क्रुताहत्वा ऽस्मिन् पुत्रे ऽतिरिक्ततरं प्रेमोत्पादयामि। न तथान्येषु सत्वेषु। तेन तथा तथा चित्तमुत्पादयितव्य यथा यथास्य सर्वसत्वेषु पुत्रप्रेमानुगता मैत्र्युत्पद्यते। आ- त्मप्रेमानु — मैत्र्युत्पद्यते। एवं चानेन योनिशः प्रत्यवेक्षितव्यं। अन्यत एष आगत। अ- 15 न्यतो ऽहं। सर्वसत्वा अपि मम पुत्रा अभूवन्। अहं च सर्वसत्वानां पुत्रो ऽभूवम्। नेह संवि- द्यते कश्चित्कस्यचि — — — परो वा। यावदेवं हि गृहपते। गृहिणा बोधिसत्वेन न क- स्मिंश्चिद्वस्तुनि ममत्वं परिग्रहो वा कर्तव्यः। नाध्यवसानं। न नियतिः न तृष्णानुशयः कर्तव्यः। सचेत्पुनर्गृहपते गृहिणं बोधिसत्वं याचनक उपसंक्रम्य किंचिदेव वस्तु याचेत। सचेदस्य वस्त्वपरित्यक्तं भवेत्। नैवं चित्तं निध्यापयितव्यं।[2] यद्यहमेतद्वस्तु परित्यजेयं 20 यदि वा न परित्यजेयमवश्य ममैतेन वस्तुना विनाभावो भविष्यति। अकामकेन मरणमुप

1) पुत्रे (?) cf infra

2) °dhyap° in the transcript

मत्तश्च भविष्यति । एतच्च वस्तु मा त्यक्ष्यति यदहं चैनं त्यक्ष्यामि । एतच्च वस्तु परित्य-
ज्याहं याचनकाले कालं करिष्यामि एतच्च परित्यक्तं न मे मरणकाले चित्तं पर्यादा-
स्यास्यति । एतच्च मे मरणकाले प्रीतिं प्रामोद्यमविप्रतिसारितां च जनयिष्यति । सचेत्पु-
नरेवमपि नाभ्युत्सहेत् ममत्वाद्वस्तु परित्यक्तुम् । तेन स याचनकस्तिसृभिः संज्ञाप्तिभिः
5 संज्ञपयितव्यः । नवयानिकमनसृभिः । दुर्बलस्तावदहमपरिपक्वकुशलमूलः । आदिकर्मि-
को महायाने । न चित्तस्य वशी परित्यागाय । सोपादानदृष्टिको ऽस्मि । अहंकारममका-
रा(भ्य)स्थितः । क्षमस्व सत्पुरुष । मा परितप्स्यसि[1] । तथाहं करिष्यामि तथा प्रतिपत्स्ये ।
तथा वीर्यमारप्स्ये । यथैनं च तवाभिप्रायं परिपूरयिष्यामि सर्वसत्त्वानां चेति । एवं खलु
गृहपते । तेन याचनकः संज्ञपयितव्यः । एतच्च संज्ञपनमुभयोर्दोषपरिहारायोक्तं । मा भूद्बो-
10 धिसत्त्वस्य तत्राप्रसादो बोधिसत्त्वे वा याचनकस्येति । न तु मात्सर्यमेवं ग्रस्तस्य भवति
कुत्सितं चेदं भगवता बोधिसत्त्वानां ॥

यथाह बोधिसत्त्वप्रातिमोक्षे । चत्वार इमे शारिपुत्र धर्मा बोधिसत्त्वानां न संवि-
द्यन्ते । कतमे चत्वारः । शाठ्यं बोधिसत्त्वानां न संविद्यते । मात्सर्यं बोधिसत्त्वानां न
संविद्यते । ईर्ष्यापैशुन्यं बोधिसत्त्वानां न संविद्यते । नाहं शक्तो ऽनुत्तरां सम्यक्सं-
15 बोधिमभिसंबोद्धुमिति । लीनं चित्तं बोधिसत्त्वानां न संविद्यते । यस्येमे शारिपुत्र चत्वारो
धर्माः संविद्यन्ते स पण्डितैर्ज्ञातव्यः । कुहको बतायं । लपको बतायं । नष्टधर्मो
बतायं । संक्लेशधर्मो बतायं लोकामिषगुरुको बतायं भक्तचोडकपरमो बतायमिति ।
तथा चित्तशूरा खलु पुनः शारिपुत्र बोधिसत्त्वा भवन्ति । यावत्स्वहस्तपरित्यागी भवति
पादपरित्यागी । नासापरित्यागी । शीर्षपरित्यागी । अङ्गप्रत्यङ्गपरित्यागी । पुत्रपरि-
20 त्यागी । दुहितृपरित्यागी । भार्यापरित्यागी । रतिपरित्यागी । परिवारपरित्यागी
चित्तपरित्यागी । सुखपरित्यागी । गृहपरित्यागी । वस्तुपरित्यागी । देशपरित्यागी रह-
परित्यागी । सर्वस्वपरित्यागीति ॥

---

1) °tapsis MS

एवं नारायणपरिपृच्छायामप्युक्तं । न तद्वस्तूपादातव्यं यस्मिन्[14 b]वस्तुनि नास्य त्यागचित्तमुत्पद्यते । न त्यागबुद्धिः क्रमेत । न स परिग्रहः परिग्रहीतव्यो यस्मिन्परिग्रहे नोत्सर्गचित्तमुत्पद्येत न स परिवार उपादातव्यो यस्मिन्याचनकैर्याच्यमानस्य परिग्रहबुद्धिरुत्पद्यते । न तद्राज्यमुपादातव्यं न ते भोगा न तद्रत्नमुपादातव्यं यावन्न तत्किंचिद्वस्तूपादातव्यं । यस्मिन् वस्तुनि बोधिसत्त्वस्यापरित्यागबुद्धिरुत्पद्यते ॥ अपि तु खलु पुनः कुलपुत्र बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनैवं चित्तमुत्पादयितव्यं । अयं मयात्मभावः सर्वसत्त्वेभ्यः परित्यक्तः उत्सृष्टः । प्रागेव बाह्यानि वस्तूनि यस्य यस्य सत्त्वस्य येन येन यद्यत्कार्यं भविष्यति तस्मै तस्मै तद्दास्यामि सतसविद्यमानं हस्तं हस्तार्थिकेभ्यो दास्यामि पादं पादार्थिकेभ्यो नेत्रं नेत्रार्थिकेभ्यो दास्यामि । मांसं मांसार्थिकेभ्यः शोणितं शोणितार्थिकेभ्यो मज्जानं मज्जार्थिकेभ्यो ऽङ्गप्रत्यङ्गान्यङ्गप्रत्यङ्गार्थिकेभ्यः शिरः शिरोर्थिकेभ्यः परित्यक्ष्यामि । कः पुनर्वादो बाह्येषु वस्तुषु यदुत धनधान्यजातरूपरजतरत्नाभरणहयगजरथवाहनग्रामनगरनिगमजनपदराष्ट्रराजधानीपत्तनदासीदासकर्मकरपौरुषेयपुत्रदुहितृपरिवारेषु । अपि तु खलु पुनर्यस्य यस्य येन येन यद्यत्कार्यं भविष्यति तस्मै तस्मै सत्त्वाय तत्तदेवं संविद्यमानं दास्यामि । अशोचन्नविप्रतिसारी अविपाकप्रतिकाङ्क्षी परित्यक्ष्यामि । अनपेक्षो दास्यामि सत्त्वानुग्रहाय सत्त्वकारुण्येन सत्त्वानुकम्पया तेषामेव सत्त्वानां संग्रहाय । यथा मे ऽमी सत्त्वाः स[15 a]गृहीता बोधिप्राप्तस्य धर्मज्ञानकाः स्युरिति । पेयालं ॥

तद्यथापि नाम कुलपुत्र भैषज्यवृक्षस्य मूलतो वा ह्रियमाणस्य गण्डतः शाखातः त्वक्तः पत्रतो वा ह्रियमाणस्य पुष्पतः फलतः सारतो वा ह्रियमाणस्य नैवं भवति विकल्पो । मूलतो मे ह्रियते यावत्सारतो मे ह्रियत इति ॥ अपि तु खलु पुनरविकल्प एव हीनमध्योत्कृष्टानां सत्त्वानां व्याधीनपनयति । एवमेव कुलपुत्र बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनास्मिंश्चातुर्महाभौतिके आत्मभावे भैषज्यसंज्ञोत्पादयितव्या येषां येषां सत्त्वानां येन येनार्थः तत्तदेव मे हरन्तु हस्तं हस्तार्थिनः पादं पादार्थिन इति पूर्ववत् ॥

आर्यतथागतगुह्यसूत्रे ऽपि देशितं। अनेन मया कायः सर्वसत्त्वानां किंकरणीयेषु उपनिक्ष्य ।

तद्यथापि नामेमानि बाह्यानि चत्वारि महाभूतानि पृथिवीधातुरब्धातुस्तेजोधातुर्वायुधातुश्च

[illegible]

5 [illegible]

10 [illegible]

15 [illegible]

---

1) Ms गच्छति

2) Tib (19 a 1) [illegible] prob. the same as the work in Tanjur III 30 (h. F. 211)

3) slightly Tib. སྣང་བ (19 a 8)

4) The Tib. has འགྲོ་བ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་གནས i. e. abode of all mens (19 a 8)

5) स यथा सम निपतति *marginal gloss*

धिसत्त्वत्यागचित्ततां मनसि कुर्वाण उद्यानभूतमात्मानं सर्वसत्त्वेषु संपश्यन् । धर्मरतिभूत-
मात्मानं सर्वलोकस्य संदर्शयमानः [16 a]श्रीमनस्यदातारमात्मानं सर्वसत्त्वानामधितिष्ठन् ।
अनन्तप्रीतिजननमात्मानं सर्वजगतो निर्यातयमानः सर्वकुशलधर्माय द्वारभूतमात्मानं
सर्वलोके संधारयमानः । बुद्धबोधिदातारमात्मानं सर्वसत्त्वानां प्रणिदधत् । पितृसममा-
त्मानं सर्वप्रजाया नियोजयमानः । सर्वोपकरणवैकल्याधिकरणमात्मानं सर्वसत्त्वधातौ 5
प्रतिष्ठापयमानः ॥

इति हि बोधिसत्त्व आत्मानमुपस्थायकत्वाय[1] ददानः याचनकेषु नीचमनसिकारचित्तो
भूम्यास्तरणाधिष्ठानचेता धरणिसमसर्वदुःखसहनमनसिकारप्रवृत्तः सर्वसत्त्वोपस्थाना-
क्लान्तमानसप्रयुक्तो बालजनदुष्कृतस्थिरः स्वाकाराधिकासनतायां स्थितः कुशलमूला-
भियुक्तः अप्रयुक्तलोककथानुपस्थानः कर्णौ नासां[2] संपरित्यजन् याचनकेभ्य उपसंक्रान्तेभ्यो 10
बोधिसत्त्वचर्याप्रतिपन्नतथागतकुलकुलीनसंभूतचित्तः सर्वबोधिसत्त्वानुस्मरणविहारप्रसृतो
ऽसारात्सर्वत्रैलोक्यात्म -- त्यजन्ननपेक्षमाणः स्वशरीरानध्यवसितसंतानः अनिकेतसर्वबुद्धध-
र्मानुस्मृतिविहारी असाराच्छरीरात्सारादानाभिप्राय इति हि बोधिसत्त्वो जिह्वां याचितः
समानो म -- वाना प्रेमणीयेन मैत्र्युपचारविनयेन भद्रे सिंहासने राजार्हे निषाद्य तं
याचनकमभिभाषते स्म । अक्रुष्ट[3]चित्तो भूत्वा ऽनुनचित्तो ऽनुपहतचित्तो महात्ममनसा -- 15
[चि] [16 b]त्तो बुद्धवंशसंभूतचित्तो ऽलुलितसंतान[4]चित्तो महास्थामबलाधानो ऽनध्यवसि-
तशरीरचित्तो ऽनभिनिविष्टवचनचित्तो जानुमण्डलप्रतिष्ठितकायो भूत्वा स्वकान्मुखाज्जि-
ह्वां -- याचनकस्य सर्वशरीरमधीनं कृत्वा वाचं प्रमुञ्चन् स्निग्धां मृद्वीं प्रेमणीयां मैत्र्यु-
पचारां । गृहाण त्वं मम जिह्वां यथा कामकरणीयां कुरु । तथा कुरु यथा त्वं प्रीतो भवसि

1) *Upasthāyaka* = »servant« Divy et alibi, buddhice The form in °*tva* is new
2) The reading is doubtful
3) My emendation is founded on the MS reading *arushta* under which has been written in a much later hand *akushta*
4) This determines the meaning of *santāna* ('fixedness of mind') in Mhv. I 90 4, ubi v Senart (I 446)

प्रीतमनाः प्रमनाः प्रमुदितो हृष्टः प्रीतिसौमनस्यजातः इति स शिरः परित्यजन् सर्व-
धर्माग्रशिरः समतानयनतान् सर्वसत्त्वपरित्राणशिरोबोधि — — गच्छन् सर्वजगदग्र्यशिरः
अनुत्तरज्ञानमभिलषन् सर्वदिक्स्फरं प्राप्तुं[1] ज्ञानराजमधिमुच्यमानो ऽनुत्तरसर्वधर्मैश्वर्यशी-
र्षतां परिपूरयितुकामो ऽनन्तयाचकप्रीतिपरिस्फुटचेता । इति हि बोधिसत्त्वो हस्तपादा-
5 न्परित्यजन्याचकेभ्यः श्रद्धाहस्तप्रगुणेनानुग्रहचारित्रेण बोधिसत्त्वसिद्धविक्रमत्यागप्रत-
तपाणिना व्यवसर्गाभिरतेन हस्तपादपरित्यागेन महाप्रतिष्ठानकरणताव्यतिहारेण बो-
धिसत्त्वचर्याध्यवसायेन वेदनानुपरक्ततया दानप्रसादशक्त्या विमलचित्तोत्पादसंवरो निम्न-
र्थस्थानता [17 a] न धर्मशरीराङ्क्षाभिनानुशयापन्नः अलीनचित्तः सर्वमारकर्माक-
ल्याणमित्रैरुपस्तब्धसंगृहीतचेताः[2] सर्वबोधिसत्त्वसंचरिते त्यागनिर्याणे इति हि बोधिसत्त्व
10 स्वशरीरमालिप्य रुधिरमनुप्रयच्छन्याचकेभ्यः प्रदर्शितबोधिचित्तो । बोधिसत्त्वचर्याभि-
लषितचित्तो ऽपर्यात्तवेदितचित्तः सर्वयाचकाभिलषितचित्तः सर्वप्रतिग्राहकाविद्विष्टचित्तः
सर्वबोधिसत्त्वत्यागप्रतिपत्प्रतिपन्नो ऽनिवर्त्यया प्रीतिप्रश्रब्ध्या स्वशरीरानपेक्षचित्तः स्व-
शरीराद्रुधिरमनुप्रयच्छन् ज्ञानायतनमहायानप्रसृतचेता महायानाविनष्टमना इष्टमनास्तु-
ष्टमनाः प्रीतमनाः मुदितमना मैत्र्यमना सुखमनाः प्रसन्नमनाः प्रमुदितप्रीतिसौमनस्यजातो
15 मज्जानमपि स्वशरीरात्परित्यजन्याचकेभ्यः कल्याणत्यागतया । याचकाभिलषितया वाचा
तान् याचकानभिलपन्[3] गृह्णन्तु भवन्तो मम शरीरान्मज्जानमपि यथा कामकारुण्याया तु-
ल्यप्रीतिविवर्धनेन त्यागचित्तेन । बोधिसत्त्वविज्ञगणनिषेवितेन सदाकुश[लमू]लेन लोक

---

1) MS *prāptam* I construe the infin with *adhimucyamāno* On the next word, jñāna°, the following gloss (or part of text?) is added in the margin, *sarvato 'kshi çiromukham jñānam ity ukteḥ*

2) The small upright bars added by the scribe or some (evidently not recent) reader of the MS show that he took the compound as «cherished and saved by friends *from* the evil of all the actions of Māra» I confess however that this seems *to me forced* that, I *prefer to suppose that something has been lost after °karmā* (unhurt by Mara's machinations), thus leaving the next compound quite clear and intelligible

3) Cf Pali *abhilāpa*

मनापकल्पितेन प्रवरेणाध्याशयेन । सर्वबोधिसत्वसमतोपात्तैर्दानारम्भैर्निराकाङ्क्षितैः
सर्वयाचकैरननुतोष्यचित्तैर्दानवस्तुभिः अप्रत्याशितेन कर्मविपाकप्रत्ययेन सर्वलोकधातु
विपुलया सर्वबुद्धक्षेत्रालंकारव्यूहपूर्णया सर्वजगदभिमुखया करुणापरित्राणतया । सर्वबुद्ध
बोध्यभिमुखया । दश[1]बल — [17 b]धारणया ऽतीतानागतप्रत्युत्पन्नसर्वबोधिसत्वाभिमुख
या एककुशलमूलपरिचर्यया सर्ववैशारद्याभिमुखेनार्षभसिंहनादनदनाभि[2]मुखेन । स   5
र्वाध्वसमताज्ञानेन — लोकाभिमुखेनापरान्तकोटीगतकल्पव्यवसायेन बोधिसत्वप्रणिधाने
नापरित्रस्य[3]ताभिमुखेनाखेदचित्तोत्पादेन बोधिसत्वः स्वहृदयं परित्यज्य याचनकेभ्यो दान
वशवर्तितचित्तः पारमितानिष्पादनचित्तः सर्वबोधिसत्वदानानुगतसुप्रतिष्ठितचित्तः । अ
धिष्ठानसर्वयाचनकप्रतिमाननचित्तः । अध्याशयं परिशोधयमानः । सर्वजगत्परि[पाच][4]न
निदानं महाप्रणिधानं प्रतिपद्यमानो बोधिसत्वचर्यायां संवसमानः सर्वज्ञतासंभारं संभर   10
माणः प्रणिधिपरिवृद्धः सो ऽत्र यकृद्वृक्कफुप्फुसं याचकेभ्यः परित्यजन् याचनकाभिप्रसन्न
या दृष्ट्या प्रसादप्रीत्याववरैर्मैत्रैर्बोधिसत्वनिर्यातेन प्रेम्णा ऽच्युत्थित[5]मनसिकारेण त्यागेना
सारात्कायात्सुप्रत्यवेक्षितेन सारादानचित्तेन श्मशानपर्यन्तेन कायानुस्मृतिमनसिकारेण
वृकशृगालश्वभक्ष्यं शरीरं प्रत्यवेक्षमाणः परभक्तिमनसिकारतया । शरीरानित्यतया ऽपचि
तशरीरेण परभक्ष्येणानेन एवं धर्मानुसारप्रयुक्तो बोधिसत्वस्तान्याचनकाननिमिष   15
प्रेक्षमाण एवं चित्तमुत्पादयति । यदि चास्मैतद्याचनकस्यैतच्छरीराद्यकृद्वृक्का
फुप्फुसं दद्याः । यदि वा न दद्याः । आयुःक्षयपर्यन्ते ऽयं [18 a]नित्यं श्मशानपर्यवसानं

---

1) Dh s § 75
2) Dh s § 65
3) MS °ापरितस्यना For the form (not in ord Sk.) see Childers s v *paritas sanī*, compare also note to fol [23 b] below
4) I have conjectured that these are the missing letters from the Tib which has འགྲོ་བ་ཐམས་ཅད་ཡོངས་སུ་སྨིན་པར་བྱ་བའི་རྒྱུར་སྨོན་ལམ་ཆེན་པོ
5) Both reading and sense are somewhat doubtful Böhtlingk (W kürz F) gives to *acyutthāna* the meaning «das Nichtnachgeben»

इति । स एवं गणिकादारसंतोषितेन सत्त्वेनैवं धर्मदानेनाशयेन कल्याणमित्राधिष्ठि-
तेन याचनकदर्शनेनासारात्कायात्सारमादातुकामो धर्मकामतया स्वमांसमपि परित्यज-
न्नेव तत्कुशलमूलं परिणामयतीत्यात्मभावोत्सर्गं कृत्वा ॥

भोगपुण्योत्सर्गो ऽप्यत्रैवोक्तः । इति हि बोधिसत्त्वो नानादिगागतप्रतियाचनकेभ्यो ऽन्या-
5 न्यबुद्धक्षेत्रदिगागतेषु श्रमणकृपणवनीपकेषु बोधिसत्त्वमनागतेषु बोधिसत्त्वशब्दं श्रुत्वागतेषु
बोधिसत्त्वप्रत्ययावकाशागतेषु बोधिसत्त्वदानपूर्वं प्रणिधानश्रुतेषु । बोधिसत्त्वप्रणिधान-
चित्तनिमन्त्रितेषु । सर्वत्यागगमनसाभिज्ञापितेषु तृप्तयाचनकप्रतिमाननचेतन आगतयाच-
नकक्षमापणचेतनो । मयैव तत्र दिशि गत्वा यूयं प्रतिमानयितव्या अभविष्यन्[1] येन युष्मा-
कमागमनक्लमो न स्यात् । एवं सम्यक्प्रणिपातेन क्षमयति सर्वयाचनकान् क्षमयित्वा
10 स्नापयित्वा विश्रामितशरीरान् कृत्वा तेभ्यो यदृच्छयोपकरणं प्रतिपादयति । यदिदं मणि-
रथान् जाम्बु[2]द्वीपकल्याणकन्यारत्नपरिपूर्णान् यदिदं सुवर्णरथान् जनपदविशुद्धकन्यार-
त्नपरिपूर्णान् । यदिदं वैडूर्यरथान्वानुकूलगीतवाद्यसंप्रवादितपरिपूर्णान् । एवं स्फा-
टिकरथान् सुमुखसुवेशधारिस्त्यलंकृतरूपानप्रतिकूलदर्शनचतुरकन्यारत्नपरिपूर्णानिति ।
तथात्रैव दर्शितं मणिरथान्वा ददानः सर्वरत्नजालसंछन्नानाजानेयै[3]रश्वैरुपेतान् ।
15 [18 b]सवाहनान् । चन्दनरथान् ददानो रत्नचक्रारध्यप्रयुक्तान् रत्नसिंहासनप्रतिष्ठितान्
पञ्चनानारत्नछत्रसंछन्नव्यूहान् रत्नवितानविततसंछन्नान् ध्वजपताकालंकृतचतुर्दि-

---

1) °*shyana* MS

2) These syllables wholly or partly wanting in the MS, have been restored from the Tibetan (f 22 a 1)

3) The MS. here and in the corresponding passages at 19 a (p. 28 3) below has the *vox nihili*, *āyāneya* I have succeeded in restoring the text in all three passages from the Tibetan equivalent ཅང་ཤེས This ought of course to have some form like *saṃajña* for its original, but clearly the Tibetan translator mistook the somewhat *rare Sanskrit word (paralleled however in Pali) for a derivative of jñā* It may, however, be noted that Indian tradition, as represented by the *Açva tantra* cited by B and R. does connect the word with that root and not with the Vedic *ājani*

शान्[1] नानागन्धविधूपित--सारगन्धानुलेपनानुलिप्तान् । सर्वपुष्पव्यूहावकीर्णान् कन्याश-
तसहस्ररत्नसूत्रप्रकम्पितानश्वाजगमनानश्वाजसमवाहनप्रयुक्तान् । यावद्प्रतिकूलगमनोज्ञप्र-
वातगन्धान् सुदुहितृपुत्रवचनोपचारप्रयुक्तान् । विविधगन्धचूर्णसम्भृतकृतोपचारानिति ॥

पुनरत्रैवाह । आत्मानं च सर्वसत्त्वानां निर्यातयन्नुपस्थानं वा सर्वबुद्धानामु-
पाददानो राज्यं वा परित्यजन् प्रत्येकं वा नगरराजधानीं सर्वालंकारभूषितां य- 5
थार्हं वा याचनकेषु सर्वपरिवारं परित्यजन् पुत्रदुहितृभार्यां वा ददानो याचनकेभ्यः स-
र्वगृहं चापसृजन् । य[ाव]त्सर्वोपभोगपरिभोगान् वा ददानः । एवं पानदानं रसदानमपि
बोधिसत्त्वो ददानो विविधान् कल्याणानुदारान् विशुद्धानविकलांस्तिक्ताम्लवणान्
कटुकान् कषायान् नानारसाग्र्योपेतान् सुस्निग्धान् विविधरसविधिनोपेतान् धातुक्षोभण-
समतास्थापनान् चित्तशरीरबलोपस्तम्भनान् प्रीतिप्रसादप्रामोद्यकल्पताजननान् । याव- 10
त्सर्वपरोपक्रमप्रतिषेधकान् सर्वव्याधिशमनारोग्यसंजननान् । एवं वस्त्रदानं पुष्पदानं
गन्धदानं विलेपनदानं माल्यदानं । शयनदानमावासदानमपाश्रयदानं प्रदीपदानं च । ग्ला-
नप्रत्ययभैषज्य [19 a]परिष्कारान् बोधिसत्त्वो ऽनुप्रयच्छन् यावन् नानाभाजनानि विचि-
त्रसाराण्यनेककांस्यपात्रीरप्रमेयसंभारोपचिता हिरण्यसुवर्णरूप्यचूर्णपरिपूर्णास्तानि
बुद्धेभ्यो भगवद्भ्यो ददानो ऽचिन्त्यदक्षिणीयाधिमुक्तचेता बोधिसत्त्वरत्नेभ्यो वा ददानः । 15
कल्याणमित्रसुदुर्लभचित्तोत्पादेन आर्यसंघाय वा ददानः । बुद्धशासनोपस्तम्भाय पुद्गलाय
वा ददानः । श्रावकप्रत्येकबुद्धेभ्यो वार्यगुणासुप्रसन्नचित्ततया मातापितृभ्यां ददानो । गुरु-
शुश्रूषोपस्थानचित्ततया आचार्यगुरुदक्षिणीयेभ्यो वा ददानस्तत्र तत्र गुरुसंभारानवादशि-
क्षणाप्रयुक्तः । अशन[2]वसनं वा कृपणवनीपकयाचनकेभ्यो ददानः । सर्वसत्त्वाप्रतिहतचक्षु-
र्मैत्रीपरिभावितचित्ततया । पेयालं ॥ 20

इति हि बोधिसत्त्वो हस्त्यायानीयान्[3] ददानः सप्ताङ्गसुप्रतिष्ठितान् । षष्टिहा-

---

1) New form: *Caturdiçam* (indecl.) in lexx. cf. Pali *catuddisa*

2) असन॰ MS

3) See p. 26, note 3. For the order of members in the compound see B. & R. s. v. आनेय

यानान् षड्गन्त्रोपेतान्[1] पद्मवर्णान् सुपरिशुद्धान् सुवर्णालङ्कारान् हेमजालप्रतिच्छन्न-
घोषान् नानारत्नविचित्रालङ्कारान् नानाशुभप्रतिसंव्यूहान् सुवर्णरत्नयुगान् कल्याण-
[चारु]दर्शनान् । घण्टास्वनमनोज्ञगमनोपचारान् अश्वाजानेयान्[2] ददाति । सुरसा-
दान्सुजवान्शीघ्रान्सुवर्णाश्चतुर्दिग्गमनागमनोपेतान्हारसंपन्नान् दिव्यरत्ना-
5 लङ्कृतस्वर्णविभूषणोपेतान् । स तान् ददन् परित्यजन् गौरवेण गुरुजनेभ्यः
कल्याणमित्रमातापितृभ्यः कृपणवनीपकयाचनकेभ्यः सर्वजगत्प्रतिपादकेभ्यो मुक्तचि-
त्ततया ददाति । नागृहीतचित्ततया[3] सत्त्वानुग्रहकारुण्यपरिस्फुटेन सत्त्वानां महात्याग-
परिणामनो (19 b) धिसत्त्वगुणेषु प्रतिपद्यमानो ऽभिरूपबोधिसत्त्वाध्याशयान् परिशोधय-
मानो यावदिति हि बोधिसत्त्व आसनानि ददन् परित्यजन् सिंहासनानि वैडूर्यपाद-
10 कानि सिंहप्रतिष्ठितानि सुवर्णसूत्ररत्नजालवितानान्यनेकचीवरस्पर्शोपितप्रज्ञप्तानि स-
र्वसारगन्धवासितोपचाराणि विविधमणिरत्नसमुच्छ्रितध्वजान्यनेकरत्नकोटीनियुतशतस-
हस्रालङ्कारव्यूहानि हेमजालवितानविततानि सुवर्णकिङ्किणीजालसंघट्टितमनोज्ञनादनि-
र्घोषशब्दानि महार्घ्यासनान्यभ्युन्नतो[हिष्ट][4] चतुर्दर्शनान्येकछत्रमहापृथिव्यनुशासनानिष-
दनाभिषिक्तानि । सर्वराज्यैश्वर्याधिपतेयनियतनिषद्या[5] प्रतिहतचक्रशासनानुशासनसर्व-
15 राजाधिपतेये प्रवर्त्तते[6] । एवं यावदिति हि बोधिसत्त्वश्छत्राणि ददन् परित्यजन्महा-
रत्नव्यूहप्रतिमण्डितानि रत्नदण्डानि किङ्किणीजालसञ्छन्नानि । रत्नसूत्रसर्वपट्टाव-

---

1) MS षड्गन्त्रोपि° I have supposed a neuter *gantra* a by form of *gantrı* (cf Buddhacarita II, 12—a similar passage to this See Cowell's preface p XV)

2) MS *açıayaneyamıa* (last letters indistinct) see p 26, note 3 above

3) «*With no niggardliness of mind*» See R Morris in *Academy* 25 Feb 1888

4) These two letter groups are quite uncertain A marginal note has उच्छ्रित ऊर्द्धदृष्टिदृश्य

5) *Adhıpateya* a Palıcism not hitherto noted in Sanskrit *nıyata* (if the reading be correct) apparently = «regularly enjoined for»

6) The sentence if the reading be right must apparently be parenthetical «(and he sc the recipient of these gifts flourishes in sovereignty)»

सीविनानि वैडूर्यमणिदण्डाभिप्रलम्बितानि मनोज्ञघोषमनोज्ञशब्दनिश्चारणानि हेमजा
लाभ्यन्तरविशुद्धच्छत्राणि रत्नशलाकाशतसहस्रसंछादितानि रत्नकोशसंधारितान्य
गुरुचन्दनागरुसारवरगन्धकोटीनियुतशतसहस्रविधूपितवासितोपगतानि जाम्बूनदप्र
भास्वरशुद्धानि । तादृशानां छत्राणामनेककोटीनियुतशतसहस्रालंकाराणां तद्रतिरिक्ता
नि चासंख्येयकोटीनियुतशतसहस्राणि वा प्रसन्नचित्तो ददाति परित्यजत्यनुसृजत्यनु 5
प्रयच्छति समुपस्थितेभ्यो वा सत्त्वसारेभ्यो निर्वृतानां वा[1] तथागतानां चैत्यालंकाराय । धर्म
पर्येष्टये बोधिसत्त्वकल्याणमित्रे[20 a]भ्यो वाभिजातबोधिसत्त्वधर्मभाणकेभ्यो वा माता
पितृभ्यां वा संघरत्ने वा सर्वबुद्धशासने वा यावत्सर्वप्रतिग्राहकेभ्य स एव तत्कुशलमूलं
परिणामयति ॥

यथा तावत्प्रथमायामेव परिणामनायां सर्वकुशलमूलप्रस्तावेषूपदिष्टं । एवं प्रणिधा 10
नमुत्पादयति । यथेमानि कुशलमूलानि सर्वागदुपजीव्यान्युपकारीभूतानि भवेयुर्विशु
द्धधर्मपर्यवसानानि येन सत्त्वास्तामेतैः कुशलमूलैर्नरकायागप्रतिप्रश्रब्धिर्भवेत । तिर्यग्यो
नियमलौकिकाद्दुःखस्कन्धाद्विनिवर्तयेयुः । स तानि कुशलमूलानि परिणामयन्नेव
तत्कुशलमूलं परिणामयति । अनेनाहं कुशलमूलेन सर्वसत्त्वानां लयनं भवेयं सर्वदुःखस्क
न्धविनिवर्तनाय । सर्वसत्त्वानां त्राणं भवेयं सर्वक्लेशपरिमोचनतया । सर्वसत्त्वानां शरणं भवेयं 15
सर्वभयपरित्राणतया । सर्वसत्त्वानां गतिर्भवेयम् सर्वभूम्यनुगमनतया । सर्वसत्त्वानां परायणं
भवेयमत्यन्तयोगक्षेमप्रतिलम्भतया । सर्वसत्त्वानां आलोको भवेयं वितिमिरज्ञानसंद
र्शनतया । सर्वसत्त्वानां उल्का भवेयमविद्यातमोऽन्धकारविनिवर्तनतया । सर्वस
त्त्वानां प्रद्योतो भवेयमत्यन्तविशुद्धप्रतिष्ठापनतया । सर्वसत्त्वानां नायको भवेयम
चिन्त्यधर्मनयावतारणतया । सर्वसत्त्वानां परिणायको भवेयमनावरणज्ञा[2]नस्कन्धोपन 20
यनतया । पेयालं ॥ तच्चाध्याशयतः परिणामयति न वचनमात्रेण । तच्चोदग्र
चित्तः परिणामयति । हृष्टचित्तः परिणामयति । प्रसन्नचित्तः परिणामयति । प्रमु

1) = Pali *n bbuta*
2) Cf the name of a Bodhisattva quoted in B and R from Daçabhūmîçvara *Anāvaraṇajñānaviçuddhagarbha*.

दृतचित्तः स्निग्धचित्तः परिणामयति ' मैत्रचित्तः प्रेम[20 b]चित्तः अनुग्रहचित्तो हितचित्तः सुखचित्तः परिणामयति । तच्चैवं परिणामयति । इदं मम कुशलमूलं सर्वसत्वानां गतिविशुद्धये संवर्त्तेत ' उपपत्तिविशुद्धये संवर्त्तेत ' पुण्यमाहात्म्यविशुद्धये संवर्त्तेत ' अनभिभूततायां संवर्त्तेत ' अपर्यादानतायां संवर्त्तेत ' दुरासदचित्ततायां संवर्त्तेत ' स्मृत्यप्रमोषतायां[1] संवर्त्तेत ' गतिमतिविनिश्चयतायां संवर्त्तेत ' बुद्ध्यप्रमाणतायां संवर्त्तेत । कायकर्म्ममनस्कर्म्मसर्वगुणालङ्कारपरिपूर्य्यै संवर्त्तेत[2] ॥ अनेन मे कुशलमूलेन ते सर्वसत्वाः सर्वबुद्धानारागयेयुरारागयित्वा[3] च मा विरागयेयु[4] । तेषु च बुद्धेषु भगवत्सु प्रसादमभेद्यं प्रतिलभेरन् । तेषां च तथागतानामर्हतां सम्यक्संबुद्धानामन्तिके धर्मदेशनां शृणुयुः । श्रुत्वा च सर्वा विमतीर्विनिवर्त्तयेयुः । यथाश्रुतं[5] च संधारयेयुः । सन्धारयन्तश्च प्रतिपत्त्या संपादयेयुः[6] । तांश्च तथागतानाराधयेयुः ' चित्तकर्मण्यतां च प्रतिलभेरन् ' अनवद्यानि कर्माणि समुदानयेयुः ' महत्सु च कुशलमूलेष्वात्मानं प्रतिष्ठापयेयुरत्यन्तं च दारिद्र्यं विनिवर्त्तयेयुः सप्त धनप्रतिलम्भांश्च परिपूरयेयुः सर्वबुद्धानां चानुशिक्षेयुः कल्याणेन्द्रियप्रतिलम्भं चाधिगच्छेयुः ' उदाराधिमुक्तिसमतां च परिनिष्पादयेयु ' सर्वज्ञज्ञाने चावकाशं प्रतिलभेरन् ' अप्रतिहतचक्षुष्मत्तां[7] च सर्वजगत्युत्पादयेयु[8] । लक्षणालंकृततां च कायप्रतिपूरिं प्रतिलभेरन् । सर्वगुणालङ्कारं च वाक्यविशुद्धिं परि[21 a]गृह्णीयुः । संवृतेन्द्रियतां दशबलप्रयुक्तां चित्तकल्यतां समुदानयेयु । अनि

---

1) Compare *mushitaçruti* at F 58 a *infra* and M Vyutp there cited, also *asampramoshacāriṇo* at 23 b *infra* and Pāli forms quoted by R. Morris in *Academy*, 25 Feb 1888

2) The scribe here adds a figure noting that these ejaculations are ten in number

3) 4) Words peculiar to Buddhist Sanskrit from which other curious forms are quoted in Divyāvad, v. index

5) The text of the MS has *yathārutam*, but a marginal note doubtless referring to this, has *çrutā* (sic)

6) Here the scribe adds «5», compare note (2)

7) चुनत्वा MS

8) «10» added see note (2) above

स्मितविहारिणो च परिपूरयेयुः। येन च सुखोपधानेन सर्वबुद्धाः समन्वागतास्तत्सुखोपधान-
प्रतिलब्धाः सर्वसत्त्वा भवेयुरिति॥ यथा षष्ठी परिणामनोक्तेन विधिना परिणामयति।
सर्वसत्त्वा ज्ञानाहारा भवन्तु असङ्गप्रयुक्तचेतसः। आहारप्रज्ञातापिनो[1] ऽनध्यवसिताहाराः
प्रीतिभक्षा निरामिषाहारा यावत् कामतृष्णाविनिवर्तकाः। सर्वसत्त्वाः धर्मरसमेघप्रव-
र्षका भवन्तु। अनुत्तरधर्मरतिप्रीणितसन्तानाः। सर्वसत्त्वाः सर्वरसाग्रजिह्वा[2] भवन्तु 5
रसनिमित्ता महोतारः सर्वबुद्धधर्मचिन्तनप्रयुक्ताः अविपन्नयाना अग्रयाना उत्तमयानाः
शीघ्रयाना महायानाः। सर्वसत्त्वा अतृप्तदर्शना भवन्तु बुद्धप्रीतिप्रतिलब्धाः। सर्वसत्त्वाः सर्व-
कल्याणमित्रदर्शनानुपहतसन्ताना भवन्तु। सर्वसत्त्वा अगदभैषज्यराजोपदर्शना भवन्तु। सर्व-
सत्त्वा क्लेशविषविनिवर्तकाः। सर्वसत्त्वा आदित्यमण्डलोद्गतदर्शना[3] भवन्तु सर्वसत्त्वतम-
स्तिमिरपटलविधमनत्वात्[4]॥ 10

एवमात्मानमुपनिधाय स्वभावनानुकूल्येन पठितव्यं। सर्वसत्त्वानामभिरूपचारुदर्शन-
तया परिणामयामि। सौमनस्यदर्शनतया कल्याणदर्शनतया परिणामयामि। अभि-
लषितदर्शनतायां प्रहर्षितदर्शनतायां दौर्मनस्यादर्शनतायां बुद्धदर्शनोपेतायां परिणा-
मयामि॥

सर्वसत्त्वाः शीलगन्धोपेता भवन्त्वनाच्छेद्यशीला बोधिसत्त्वपारमिताशीला[21 b]॥ 15
सर्वसत्त्वा दानवासिता भवन्तु सर्वत्यागपरित्यागिनः। सर्वसत्त्वाः क्षान्तिवासिता भवन्तु अ-
क्षोभ्यचेतनाप्रतिलब्धाः। सर्वसत्त्वा वीर्यवासिता भवन्तु महावीर्ययानसन्नद्धाः। सर्वसत्त्वा
ध्यानवासिता भवन्तु प्रत्युत्पन्नबुद्धसंमुखीभावस्थिताः समाधिप्रतिलब्धाः। सर्वसत्त्वा बो-
धिसत्त्वपरिणामनावासिता भवन्तु सर्वसत्त्वाः सर्वशुक्लधर्मवासिता भवन्तु सर्वाकुशलधर्मप्र-
हीणाः। सर्वसत्त्वा दिव्यशयनप्रतिलब्धा भवन्तु महाज्ञानाधिगमाय। सर्वसत्त्वा आर्यशयन- 20

---

1) MS °rino *Ātāpi* «zealous» cf Divy index, or read *tāyino*, cf. Morris, R J P T S 1891—3, p 54
2) MS apparently °प्रागृद्धा
3) *So a secunda manu, originally* °*odaragatad*°
4) Böhtlingk, W.K.T. quotes Lalitavistara 36 6

प्रतिलब्धा भवन्तु । निष्पन्नबोधिचित्तावासनत्वात्सर्वसत्त्वाः सुखशयनप्रतिलब्धा भवन्तु । सर्वसंसारावचरदुःखपरिवर्जनत्वात्सर्वसत्त्वाः क्षेमगमनप्रतिलब्धा भवन्तु धर्मकामस्पर्शोपेताः[1] । सर्वसत्त्वाः परिशुद्धबुद्धक्षेत्रावभासा भवन्तु गुणवाससुप्रयुक्ता आर्यावासनिकेतोच्चलिताः । अनुत्तरसर्वबुद्धावासाविरहिताः । सर्वसत्त्वा बुद्धोपनिश्रय[2]विहारिणो भवन्तु । सर्व-
5 सत्त्वा अनन्तालोका भवन्तु सर्वबुद्धधर्मेषु सर्वसत्त्वा अप्रतिहतावभासा भवन्तु सर्वधर्मधात्ववस्फरणाः । सर्वसत्त्वा आरोग्यशरीरा भवन्तु तथागतकायप्रतिलब्धाः । सर्वसत्त्वा भैषज्यराजोपमा भवन्तु अत्यन्ताकल्पन[3]धर्माणः । सर्वसत्त्वा अप्रतिहतभैषज्यस्तम्भोपमा भवन्तु जगच्चिकित्साप्रतिपन्नाः । सर्वसत्त्वा रोगशल्यनिरूढा भवन्तु सर्वज्ञारोग्यप्रतिलब्धाः । सर्वसत्त्वाः सर्वजगद्भैषज्यकुशला भवन्तु यथाशयभैषज्यप्रयोगसंप्रयोक्ता [22 a]रः ॥ सर्वसत्त्वेषु सर्वरोग-
10 विनिवर्त्तनाय परिणामयामि । सर्वसत्त्वेष्वपर्यन्तस्थानबलशरीरतायै परिणामयामि । सर्वसत्त्वानां चक्रवाडपर्वतानवमर्द्य[4]कायत्वोपपत्तये परिणामयामि । सर्वसत्त्वानां सर्वबलोपस्तम्भनातृप्ततायै परिणामयामि ॥ सर्वसत्त्वा अप्रमाणभाजना भवन्त्वाकाशधातुविपुलाः स्मृतीन्द्रियोपेताः सर्वलौकिकलोकोत्तरभावसंग्रहणानुग्रहणस्मृत्यसंप्रमूढाः । सर्वसत्त्वाः कल्याणविशुद्धिभावना भवन्तु । अतीतानागतप्रत्युत्पन्नसर्वबुद्धबोध्यभिप्रसादप्रसादिणः । सर्वसत्त्वाः
15 कामङ्गमा[5] भवन्तु सर्वत्रगामिन्या[6] बुद्धभूमिप्रतिलब्धाः । सर्वसत्त्वाः सर्वसत्त्वेष्वप्रतिहतचित्ता भवन्तु । सर्वसत्त्वा अनाभोगसर्वबुद्धक्षेत्रपरिस्फुटगमना भवन्तु एकचित्तक्षणसर्वधर्मविक्रमणाः । सर्वसत्त्वा अश्रान्तक्लान्तसर्वलोकधातुगमना भवन्तु । अविश्राम्यमाणमनोमयकायप्रतिलब्धाः ।

---

1) Possibly *sparça* is here equivalent to the Pali *phasu*. Cf. Childers s. v.

2) The equiv. of Pali *upanissaya*, not hitherto found in Sanskrit.

3) The Tib. (26 a 2) has རྣམ་པར་མི་འཁྲུགས་པའི་ཆོས་ཅན which I understand to mean «possessing the quality of excess» i. e. *sang froid*. In one of the polyglot lists of the thousand names of Buddhas I find མི་འཁྲུགས་ as the equivalent of Akshobhya.

4) No such derivative as *mardya* is quoted, but the general sense is clear.

5) This form hitherto in Pali only.

6) Not one of the *daça bhumayah*, but cf. the *daça balah* Dh.-s. § 76.

सर्वसत्वाः सुप्रगमनयुक्ता भवन्तु सर्वबोधिसत्त्वचर्यानुप्रवेशिनः । अनेन कुशलमूलेन सर्वसत्वाः कल्याणमित्रात्यागचित्तानुत्सृष्टा भवन्तु कृतज्ञाः कृतानुपालनतया । सर्वसत्वाः कल्याणमित्रैः सहैकार्था भवन्तु सभागकुशलमूलसंधरणतया । सर्वसत्वाः कल्याणाशया भवन्तु कल्याणमित्रसंवसनसंपद्विक्षारानुधन्वनतया । सर्वसत्वाः कल्याणमित्रकुशलमूलकर्मविपाकविशुद्धा भवन्त्वेकप्रणिधानाः । सर्वसत्वा महायानाभिरूढा[1] स[22 b]प्रस्थिता भवन्त्वविघ्नाभिनिर्याणसर्वज्ञतापर्यवसानाः । सर्वसत्वाः प्रच्छादितकुशलमूला भवन्तु सर्वबुद्धानस्यागोपनप्रतिलब्धाः । सर्वसत्वा गुणज्ञानाभिच्छादिता भवन्तु सर्वलोकोपक्लेशव्य[प]वृत्ताः । सर्वसत्वा अच्छिन्नाविक्षिप्तशुक्लधर्माणो भवन्त्वविपन्नबुद्धधर्मप्रवाहाः । सर्वसत्वाश्छत्रभूता भवन्तु दशबलवितानान्विताः । सर्वसत्वा अत्यन्तबोध्यासनप्रतिलब्धा भवन्तु । सर्वसत्वा[2] [बुद्धविक्रीडितसिं]हासनप्रतिलब्धा भवन्तु सर्वजगदवलोकनीया इति ॥

आर्यगगनगञ्जसूत्रे[3] ऽप्याह । मा भूत्तन्मम कुशलमूलं धर्मज्ञानकौशल्यं वा यन्न सर्वसत्त्वोपजीव्यं स्यादिति ॥

अतीतानागतकुशलोत्सर्गस्त्वार्याक्षयमतिसूत्रे ऽभिहितः । कुशलानां च चित्तचैतसिकानामनुस्मृतिरनुस्मृत्य च बोधिपरिणामना । इदमतीतकौशल्यं । यो ऽनागतानां कुशलमूलानां निध्यप्तिर्[4]बोधेरामुखी[5]कर्मसमन्वाहार । ये मे उत्पत्स्यन्ते कुशलाश्चित्तोत्पादास्तानुत्तरायां सम्यक्संबोधौ परिणामयिष्यामीति इदमनागतकौशल्य ॥ तदेवं चैतसिके-

---

1) The last letters have partly fallen away but my reading is confirmed by the Tib ཐེག་པ་ཆེན་པོ་ལ་གཞོལ

2) The leaf is here much broken The Tib (26 b—27 a) has སངས་རྒྱས་རྣམ་པར་རོལ་པའི་སེང་གེའི་གདན་ཁྲི་

3) Cf G.-g paripṛcchā in K.F 252, also M Vyutp LXV 11

4) Böhtlingk (W K F VII 352) suggests for *nidhyapti* (quoting M Vyutp 245 1053) «etwa Nachdenken, philosophische Betrachtung» The Tib (27 a 3) has ངེས་པར་སེམས་ཉིད་

5) New as a noun, vb *āmukhī kṛ* in Lalitavistara p 218 17 and Divy

नाभ्यासेन सर्वत्यागाधिमुक्तिं परिपूर्य त्यागचित्तवेगाभ्यासेन कायप्रयोगेणोत्सृष्टसर्वपरिग्रहः । सर्वपरिग्रहमूलाद्भयदुःखादिमुक्तो मुक्त इत्युच्यते । यथोत्तरं चास्य प्रयोगादसंख्येयान् कल्पान् नानाकारानन्तान् लौकिकलोकोत्तरान् कुशलसंपत्प्रवर्षाननुभवति । तेन चात्मभावादिना बडिशामिषेणेव स्वयमनभिगतानाभोगेनाप्याकृष्य परानपि तारयति ॥ यत एवो- [23 a]क्तं रत्नमेघे । दानं हि बोधिसत्वस्य बोधिरिति ॥

॥ शिक्षासमुच्चये दानपारमिता प्रथमः परिच्छेदः ॥

II.

शीलपारमितायां सद्धर्मपरिग्रहो नाम द्वितीयः परिच्छेदः ॥

एवमेषामात्मभावादीनामुत्सृष्टानामपि रक्षा कार्या । कुतो । यस्मात् ॥ परिभोगाय सत्वानामात्मभावादि दीयते । अरक्षिते कुतो भोगः । किं दत्तं यन्न भुज्यते ॥ तस्मात्सत्वोपभोगार्थमात्मभावादि पालयेत् ॥ उक्तं हि बोधिसत्वप्रातिमोक्षे । परं शारिपुत्र रक्षिष्यामीत्यात्मा रक्षितव्यः । एवंरूपया शारिपुत्र हितैषि[का][1]तया समन्वागतो बोधिसत्वो जीवितहेतोरपि पापं कर्म न करोतीति ॥

वीरदत्तपरिपृच्छायामप्याह[2] । शकटमिव भारोद्वहनार्थं केवलं धर्मबुद्धिना वाढव्यमिति । तथाऽक्षयमतिसूत्रेऽपि । कायदुःखनया च न परिखिद्यते सत्वावेक्षितयेति[3] ॥

तच्चात्मभावादिकं सर्वं पालयेत् । कल्याणमित्रानुत्सर्जनात् । यथोक्तमार्यगण्डव्यूहे[4] आर्यश्रीसंभवेन ॥ कल्याणमित्रसंधारिताः कुलपुत्र बोधिसत्वा न पतन्ति दुर्गति-

---

1) This syllable, which would give a form explicable but not found, is possibly an addition to the MS

2) M Vyutp LXV 83 Viradattagṛhapatiparipṛcchā, cf Nanjio 23 (28) and K.F 216

3) For the form see Divy 253 10

4) With the text of the subjoined extract I have collated R As Lond MS Hodgson № 2 (called «H» below) f 253 a sub fin

सु। कल्याणमित्रसमन्वागतानामिति नास्ति बोधिसत्त्वशिक्षा। कल्याणमित्रप्रतिच्छन्ना अ
भ्युद्गता(1) भवन्ति लोकात् कल्याणमित्रपर्युपासिता(2) बोधिसत्त्वा सर्वप्रमोप(3)चारिणो भवन्ति
सर्वबोधिसत्त्वचर्यासु। कल्याणमित्रपरिगृहीता बोधिसत्त्वा दुर्धर्षा भवन्ति कर्मक्लेशैः।
(4)सम्बोधका कल्याणमित्रा अकरणीयानां संनिवारका प्रमादस्थानात्। निष्कासयितार
संसारपुरात्। तस्मात्तर्हि(5) कुलपुत्र एवं मनसिकारात्(6) प्रतिप्रस्रब्धेन(7) कल्याणमित्रा(8) 5
पर्युपा(8)[23 b]सितव्यानि। पृथिवीसमचित्तेन सर्वभारवहनापरिणाम(9)नतया वज्रसमचित्ते
नाभेद्याशयतया। चक्रवाड(10)समचित्तेन सर्वदुःखासंप्रकम्प(11)नतया। लोकदाससमचित्तेन सर्वक
(12)र्मसमादानाजुगुप्सनतया। रजोह(13)रणसमचित्तेन मानातिमानविवर्तनतया। यानसमचित्तेन
गुरुभारनिर्वहनतया। श्वसमचित्तेनाक्रुध्यनतया। नौसमचित्तेन गमनागमनापरिख

---

1) Doubtless = «gone forth from», cf Childers p 613

2) For the form see Divyāv Ind, for the meaning note to translation

3) For the form cf p 30 supra, note (1)

4) *Sambodhanaṃ* (neut.) H *sañcodakāḥ* our MS

5) This occurs in H at f 254 b 3 sqq

6) So rightly H, our MS °*ra*.

7) H inserts *te*

8) (8) These syllables supplied from H.

9) H reads clearly °*napariṇamanatayā* (°रिन°) which gives good sense Our MS however shows the same form *āparitasyanatayā* that has been noted on p 25 7 above and also occurs a few lines below, a derivative of *tras* is of course possible, though less probable, here The Tib (28 a 1) has མི་སྤོ་བ «not changing place» (Jäschke p 20)

10) *vajravāda* H

11) A «Palicism» for व्यध° Cf Milindapañho p 386 2 *pabbato asampavedhī*

12) *Samā yugupsanatayā* (three aksharas lost) A *samadanaghanatayā* H Our reading is confirmed by the Tib མི་སྨོད་པས (28 b 2) The meaning of *loka dasa* (འཇིག་རྟེན་གྱི་བྲན) is rather to be sought in the *kammakara* of Mil-P 379 than in the similar Tibetan phrase cited by Jäschke, Dict, 45 a 3

13) रजोपह° H «Besen» (Böhtl ²) but ཕྱག་དར་བ «the act of sweeping» Tib, 28 a. 2 fin

स्थानतया[1] । सुपुत्रसदृशेन कल्याणमित्रमुखवीक्षणतया[2] । आत्मनि च ते कुलपुत्रातुरसंज्ञो त्पादयितव्या । कल्याणमित्रेषु च वैद्यसंज्ञा । अनुशासनीषु[3] भैषज्यसंज्ञा । प्रतिपत्तिषु व्याधिनिर्घातनसंज्ञा । आत्मनि च ते कुलपुत्र भीरुसंज्ञोत्पादयितव्या । कल्याणमित्रेषु शूरसं-ज्ञा । अनुशासनीषु प्रहरणसंज्ञा । प्रतिपत्तिषु शत्रुनिर्घातनसंज्ञा ॥ अत्रैव[4] वाचनोपासिका-

5 विमोक्षे वर्णितं । कल्याणमित्रानुशासनीप्रतिपन्नस्य कुलपुत्र बोधिसत्त्वस्य बुद्धा भगवन्तो ऽभिराद्धचित्ता भवन्ति । कल्याणमित्रवचनाविलोमस्थायिनो बोधिसत्त्वस्य सर्वज्ञता आसन्नी-भवति । कल्याणमित्रवचनाविचिकित्सकस्यासन्नीभवन्ति कल्याणमित्राणि । कल्याणमि-त्रमनसिकाराविरहितस्य सर्वार्था अभिमुखा भवन्तीति । अत एवार्यसुधनः सारध्वजस्य भिक्षोः पादौ शिरसाभिवन्द्यानेकशतसहस्रकृत्वः प्रदक्षिणीकृत्य सारध्वजं भिक्षुमवलोक्य

10 प्रणिपत्य पुनः पुनरवलोकयमानः प्रणिपतन् [21 a] नमस्यन्नवनमन्मनसि कुर्वन् चिन्त यन् भावयन् परिभावयन्नुदानमुदानयन् हाक्कारं कुर्वन् । गुणानभिमुखीकुर्वन्विस्मयमानः स-मनुस्मरन् दृढीकुर्वन्नविजहन्भावनागमयन्ननुगमयन् प्रणिधिं समवसरन् दर्शनमभिल पन् स्वरनिमित्तमुद्गृह्णन्नावर्तस्यावर्तनात्प्रक्रान्तः । तथा कल्याणमित्रागतां सर्वज्ञतां संप श्यन्नश्रुमुखो रुदन् पावन्मेघस्य द्रमिडस्यान्तिकात्प्रक्रान्तः[5] ॥

15 बोधिसत्त्वप्रातिमोक्षे ऽप्युक्तं । इह शारिपुत्र बोधिसत्त्वो धर्मकामतया नास्ति तल्लोके

---

1) Both MSS here read °*nāparitasya*°, my conjecture, however, appears to be substantiated not only by 17 b above, but also by the sense and language of the third simile of the ship in Milindapañho 376—7 (= II p. 297 Rhys Davids), where the *terrors* of the sea are dwelt on The Tib has [Tibetan] «not weary»

2) °*khodiksh*° H

3) This fem form (not in lexx) is supported here and just below by H

4) Sc *Gandavyūha sūtre*, but I have not succeeded in verifying this extract in the text of that work. Compare however Rāj Mitra, Nep B L. p 91

5) Our MS is not clear here The word may be read *Dramidasya*, a form supported by the Gandavyūha MS. («H») at f 41 a 8 Rāj Mitra op cit p 91 speaks of «Dravidian named Megha», and this is probably right, though the Vyutpatti (cited by B R) gives Dramita or Dramiḍa as *nomen proprium*

रतं यन्न परित्यजति । नास्ति तत्कायोपस्थानं यन्न करोति । नास्ति तदाज्ञाप्रेषणं यन्नो त्सहते । नास्ति तद्वाक्कर्म यन्नोत्सहते आचार्योपाध्यायगौरवतया ॥ पेयालं ॥ तत्कस्य हेतोः । यन्धच्छेदायापि धर्मं संवर्तते । जातिजराव्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्य च्छेदायापि धर्मं संवर्तत इति एतच्चित्तमुत्पाद्य भैषज्यचित्तमुत्पाद्य । सर्वसत्त्वानां ग्लान्य व्युपशमायापि धर्मः संवर्तत इति । एतच्चास्माभिः सर्वसत्त्वानां ग्लान्यव्युपशमायैवंरूपो 5 धर्म इति ॥

उग्रदत्तपरिपृच्छायामप्युक्तं । सचेत्पुनर्गृहपते पाठस्वाध्यायार्थिको बोधिसत्त्वः कस्य चिदन्तिकाच्चतुष्पादिकां गाथां शृणुयादुद्दिशेद्वा उद्गृह्णीयाद्दानशीलक्षान्तिवीर्यध्यानप्रज्ञा संप्रयुक्तां बोधिसत्त्वसंभारोपचयं वा तेन तस्मिन्नाचार्ये धर्मगौरवं करणीयं यावद्भिर्नामप दव्यञ्ज[न ˉ ˉ] [21 b]गाथोद्दिष्टा । यदि तावत एवं कल्पांस्तस्याचार्यस्योपस्थानपरिचर्यां 10 कुर्यादशठतया सर्वलाभसत्कारपूजया । अद्यापि गृहपते न प्रतिपूरितमाचार्यस्याचार्यगौरवं भवति । कः पुनर्वादो धर्म[गौरवं][1] ॥

प्रज्ञापारमितायामष्टसाहस्रिकायामप्युक्तं[2] । कल्याणमित्रेषु च त्वया कुलपुत्र तीव्रं गौ रवमुत्पादयितव्यं । प्रेम च करणीयं । अथ खलु सदाप्ररुदितो बोधिसत्त्वो महासत्त्व एवंरू पैर्गुणैर्गौरवमनसिकारैर्गच्छन्ननुपूर्वेणान्यतमन्नगरमनुप्राप्तः । तत्र तस्यान्तरापणमध्यग- 15 तस्यैतदभूत् । यन्न्वहमिममात्मभावं विक्रीयानेन मूल्येन धर्मोद्गतस्य बोधिसत्त्वस्य महा सत्त्वस्य सत्कारं कुर्यां । दीर्घरात्रं हि ममात्मभावसहस्राणि भग्नानि क्षीणानि विक्रीतानि पुनरपरिमाणे संसारे ऽपरिमाणानि[3] यानि मया कामहेतोः कामनिदानमनुभूतानि न पुनरे वंरूपाणां धर्माणां कृतश[4] एवंरूपाणां वा सत्त्वानां सत्काराय ॥ अथ खलु सदाप्ररुदितो बो

---

1) These syllables or something like them may be supplied to fill the lacuna from the Tib (29 a 5) ཚིས ཀྱི ཡུས ས ཀྱ ཅི སྙོམས སེམས གསུངས

2) See Asht.-Paramitā, Ch XXX, pp 495, sqq

3) च निरयदुःखानि Asht P text.

4) कृतस text

धिसत्त्वो महासत्त्वो ऽन्तरापणमध्यगतः शब्दमुदीरयामास[1] घोषमनुश्रावयामास[1]। कः पुरुषे-
णार्थिकः कः पुरुषेणार्थिक इति पेयालं[2]। अथ खलु मारः पापीयान् ब्राह्मणगृहपतींस्त-
स्तथा समुपस्थापयामास[3] यथा तं घोषं नाश्रौषुः[4]। यदात्मनः क्रायकं न लभते तदेकान्तं
गत्वा प्रारोदीदश्रूणि च प्रावर्त्तयदेवं चावदत्। अहो बतास्माकं दुर्लभा लाभा ये वयमात्मभाव-
5 स्यापि क्रेतारं न लभामहे। अथ खलु शक्रो दे[25 a]वानामिन्द्रो माणवकरूपेण यावत्स-
दाप्ररुदितं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदवोचत्। किं त्वं कुलपुत्र दीनमना उत्कण्ठितमानसो
ऽश्रूणि प्रवर्त्तयमानः स्थितः॥ सदाप्ररुदित एवमाह। अहं माणवक धर्मकामतया इममा-
त्मभावं विक्रीय धर्मपूजां कर्तुकामः सो ऽहमस्य क्रायकं[5] न लभे। पेयालं[6]॥ अथ खलु स
माणवकः सदाप्ररुदितं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदवोचत्। न मम कुलपुत्र पुरुषेण कृत्यमपि
10 तु खलु पुनः पितुर्मे यज्ञो यष्टव्यः। तत्र मे पुरुषस्य हृदयेन कृत्यं लोहितेन चास्थिमज्जया
च। तद्दास्यसि त्वं क्रयेण[7]॥ अथ खलु सदाप्ररुदितस्यैतदभूत्। लाभा मे सुलब्धाः परिनिष्पन्नं
चात्मानं[8] जाने प्रज्ञापारमितोपायकौशल्येषु। यन्मयात्मनः क्रायको लब्धो हृदयस्य रुधिरस्य
चास्थिमज्जायाश्च॥ स हृष्टचित्तः कल्यचित्तः प्रमुदितचित्तस्तं माणवकमेतदवोचत्। दा-
स्यामि माणवक येन ते ऽर्थ आत्मभावादर्थः। यावत्सदाप्ररुदितो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्ती
15 क्ष्णं शस्त्रं गृहीत्वा दक्षिणं बाहुं विद्ध्वा लोहितं[निःस्रावयति स्म[9]]दक्षिणं चोरुं विद्ध्वा निर्मांसं
च कृत्वास्थि भेत्तुं कुड्यमूलमुपसंक्रामति॥

---

1) अनुश्रावयामास ... उदीरयति स्म text

2) The omitted words are कः पुरुषं क्रेतुमिच्छतीति and a paragraph giving the resolution of Mara

3) प्रत्युप° some MSS of the Ashṭasāhasrikā

4) A few unimportant words of the Ashṭasāhasrikā text are here omitted by our author

5) Hitherto only in lexx But *krāyaka* occurs in the Divyāvadāna

6) 8 lines omitted of the text (p 497)

7) So the printed text, our MS has दास्यस्ये तत्क्रयेण

8) *Parinishp.* is a new compound, doubtless intens of निष्प°, the text has आत्मभावं

9) Supplied from Ashṭasāhasrikā text

अथ खल्वन्यतरा श्रेष्ठिदारिकोपरिप्रासादतलगताद्राक्षीत् सदाप्ररुदितं बोधि-
सत्त्वं यावत्सा श्रेष्ठिदारिका येन सदाप्ररुदितो बोधिसत्त्वस्तेनोपसंक्रम्यैतदवोचत् । किं नु
खलु त्वं कुलपुत्रैवंरूपमात्मनः कारणां कारयसीति । यावत्सा दारिका पूजाप्रयोजनं
श्रुत्वा[1] पुनराह । का पुन[25 b]स्ते कुलपुत्र ततो गुणजातिर्निष्पत्स्यते । स तामेतदवोचत् ।
स दारिके कुलपुत्रो मम प्रज्ञापारमितामुपायकौशल्यं चोपदेक्ष्यति । तत्र वयं शिक्षिष्यामः 5
[2]स्तत्र वयं शिक्षमाणाः सर्वसत्त्वानां प्रतिशरणं भविष्यामः । पेयालं[3] ॥ अथ खलु सा श्रेष्ठिदा-
रिका सदाप्ररुदितं बोधिसत्त्वमेतदवोचत् । आश्चर्यं कुलपुत्र यावदुदाराः प्रणीताश्चामी[4]
त्वया धर्माः परिकीर्तिताः । एकैकस्यापि[5] कुलपुत्रैवंरूपस्य धर्मस्यार्थाय गङ्गानदीवालिको-
पमानपि कल्पानेवमात्मभावाः परित्यक्तव्या भवेयुः । [6]तथोदाराः प्रणीताश्चामी त्वया धर्माः
परिकीर्तिताः[7] । अपि तु खलु कुलपुत्र येन येन कृत्यं तत्ते दास्यामि सुवर्णं वा मणिं वा मुक्तां 10
वा वैडूर्यं वा[8] यावद्येन त्वं तं धर्मोद्गतं बोधिसत्त्वं सत्करिष्यसि । यावद्विस्तरेण तया दारिकया
पञ्चशतपरिवारया सार्धं तस्य धर्मोद्गतस्य संक्रमणं कर्तव्यं ॥

[9]अथ खलु धर्मोद्गतो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः उत्थायासनात्स्वकं गृहं प्राविशत् ।[10] यावत्स-
प्त वर्षाण्येकसमाधिसमापन्न एवाभूत् । सदाप्ररुदितो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सप्त वर्षाणि न
कामवितर्कमुत्पादयामास । न व्यापादवितर्कं न विहिंसावितर्कमुत्पादयामास । न रसग् 15

---

1) The Ashṭasahasrikā text gives his explanation verbatim

2) °ष्यामहे text.

3) For the passage omitted by our author see Ashṭasāhasrika p 499, ll 1—10

4) This word is omitted in the MS here and below, line 9

5) तावत् added in A P text

6) प्रागेव बहूनामर्थाय A P text.

7) यथा मम रोचते A P text

8) The enumeration is much longer in the A P text see p 500

9) See Ashṭasāhasrika Ch 31 p 520, a considerable passage being passed over by our author

10) This clause gives the substance of a passage occurring at p 520 (fin) of the printed text.

गृद्धिम्[1]उत्पादयामासान्यत्र[2] । तदा नाम धर्मोद्गतो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो व्युत्थास्यति । यदिमं[3]
धर्मोद्गतस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य धर्मासनं प्रज्ञापयिष्यामो यत्रासौ कुलपुत्रो निषद्य
धर्मं देशयिष्यति तं च पृथिवीप्रदेशं सिक्तं संमृष्टं च करिष्यामो नानापुष्पाभिकीर्णं [इति चि-
न्तयामासुः][4] ॥ तान्यपि श्रेष्ठिदारिकाप्रमुखाणि पञ्चदारिकाशतानि सदाप्ररुदितस्य बोधि-
5 सत्त्वस्यानुशिक्षमाणानि ताभ्यामीर्यापथाभ्यां कालमतिनामयामासुः ॥ अथ खलु सदाप्ररुदि-
तो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो दिव्यं निर्घोषमश्रौषीदितः सप्तमे दिवसे धर्मोद्गतो बोधिसत्त्वो
महासत्त्वो ऽस्मात्समाधेर्व्युत्थाय मध्ये नगरस्य निषद्य [26 a]धर्मं देशयिष्यतीति । अथ
खलु सदाप्ररुदितो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तं निर्घोषं श्रुत्वा आत्तमनाः प्रमुदितः प्रीतिसौम-
नस्यजातस्तं पृथिवीप्रदेशं शोधयामास सार्द्धं श्रेष्ठिदारिकाप्रमुखैः पञ्चभिर्दारिकाशतैर्धर्मा-
10 सनं प्रज्ञपयामास सप्तरत्नमयं । अथ खलु सदाप्ररुदितो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तं पृथिवीप्र-
देशं सेक्तुकामश्च न चोदकं समन्तात्पर्येषमाणो ऽपि लभते येन तं पृथिवीप्रदेशं सिञ्चेद् ।
यथापि नाम मारेण पापीयसा तत्सर्वमुदकमन्तर्धापितं अप्येव नामास्योदकमलभमानस्य
चित्तं दुःखितं स्याद्दौर्मनस्यं च भवेच्चित्तस्य वान्यथात्वं भवेद्येनास्य कुशलमूलान्तर्धानं
भवेन्न वा भासेरन् कुशलमूलानि । अथ खलु सदाप्ररुदितस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्यैत-
15 दभूत् । यन्न्वहमात्मनः कायं विद्ध्वा इमं प्रदेशं रुधिरेण सिञ्चेयं । तत्कस्य हेतोः । अयं हि
पृथिवीप्रदेश उद्धतरजस्को । मा रजोधातुरितो धर्मोद्गतस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
काये निपततु । किमहमनेनात्मभावेनावश्यभेदनधर्मिणा कुर्यां । वरं खलु पुनर्ममायं काय
एवंरूपया क्रियया विनश्यतु न च निःसामर्थ्यक्रियया । कामहेतोः कामनिदानं बहूनि

1) So A P text and MS for *grdhyam* Childers cites a passage where *giddha* (adj neut) is used nominally

2) A -P has the better reading *api tu*

3) This reading (yad = *nuts*) is confirmed by a XII cent. MS of the Ashṭasāhasrikā in the British Museum The reading of the printed text p 520 ad fin., *yan nvayam* (!) is possibly meant for *yan nu vayam*.

4) These words are supplied from the Ashṭasāhasrika text

मे ह्यात्मभावसहस्राणि पुनः पुनरपरिमाणे संसारे संसरतो भिन्नानि । यदि पुनर्भिद्यन्ते वा-गतेन्द्रियेष्वेव धर्मस्थानेषु भिद्यन्तां ॥

अथ खलु सदाप्ररुदितो बोधिसत्त्वो महासत्त्व इति[1] प्रतिसंख्याय तीक्ष्णं शस्त्रं गृहीत्वा स्वकायं सम[26 b]न्ततो विद्धा तं पृथिवीप्रदेशं स्वरुधिरेण सर्वमसिञ्चत् । एवं ताभिरपि दारिकाभिः कृतं । न च सदाप्ररुदितो बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य तासां वा सर्वासां दारि- 5 काणां चित्तस्यान्यथात्वमभूत् । यत्र मारः पापीयानवतारं लभेतेति[2] ॥

अत एवं चतुर्धर्मकसूत्रे[3] ऽप्युक्तं । कल्याणमित्रं भिक्षवो बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन या-वज्जीवं न परित्यक्तव्यमपि जीवितहेतोरिति ॥

तदेवं कल्याणमित्रानुत्सर्गादात्मभावादीनां रक्षादिकं कार्यं ॥

सूत्राणां च संदर्शनाद्बोधिसत्त्वशिक्षापदानि हि प्रायः सूत्रेष्वेव दृश्यन्ते । तेषु तेषु 10 सूत्रान्तेषु बोधिसत्त्वसमुदाचारा बोधिसत्त्वशिक्षापदानि प्रज्ञप्तानीति वचनात् । तस्मात्तद-नीक्षणे मा भूदापत्तिमापन्नस्याप्यज्ञानाद्विरतिरिति सदा सूत्रदर्शनादरः कार्यः । तदनेन कल्याणमित्रानुत्सर्गेण सूत्रान्तदर्शनेन च सर्वः सद्धर्मपरिग्रह उक्तो भवति ॥

यथोक्तमार्यसागरमतिसूत्रे । याभिरक्षरनिरुक्तिभिः सो ऽनभिलाप्यो धर्मः सूच्यते ता-सामक्षरनिरुक्तीनां यदा धारणी देशना यावद् । अयमुच्यते सद्धर्मपरिग्रहः । पुनरपरं कुल 15 पुत्र ये ते धर्मभाणका एषामेवंरूपाणां सूत्रान्तानां देशयितारः प्रतिपत्तिसाराश्च तेषामपि धर्मभाणकानां यत्सेवनं भजनं पर्युपासनमुत्थानमुपस्थानं गौरवं चित्रीकारः शुश्रूषा आरक्षा परिग्रहश्चीवरपिण्डपातशयनासनग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारदानं साधुकारदानं स्वाम्यारक्षा कुशलपक्षरक्षा वर्णभाषणमवर्णप्रति[च्छा][4] [27 a]दनता । अयमपि सद्धर्म-

---

1) So text *°tah* MS

2) The A P text (p 522) adds kuçalamulāntarāya karanāya

3) K F 268

4) These syllables which are lost in the MS I suggest from the Tibetan which has, if I rightly read the print, here rather indistinct མི་སྙན་པ་འཆབ་པ (32 b 2)

Paticchadana occurs in Pali in a similar way see Dhammapada p 376 quoted by Childers, s v

परिग्रहः । पेयालं ॥ पुनरपरं कुलपुत्र या विवादपरगता । अधर्मे धर्मवादिनां च पुद्गलानां सह धर्मेण निग्रहः । अयमपि सद्धर्मपरिग्रहः । पुनरपरं कुलपुत्राप्रतिहतसत्त्वा-नस्य सर्वसत्त्वप्रयोगेष्वनुबद्धेर्निरामिषचित्तस्य परेभ्यो धर्मदानम् अयमपि सद्धर्मपरिग्रहः। पुन-रपरं कुलपुत्र यो धर्मश्रवणहेतुको वा धर्मदेशनाहेतुको वा ऽन्तश एकक्रमव्यतिहारो
5 ऽन्तश एकउच्छ्वासप्रश्वासो[1] वा । अयमपि सद्धर्मपरिग्रहः। पेयालं ॥ अह्रुतं[2] यदिदं कुलपुत्र चित्त-विषयेषु । तस्य या निवारणा परिरक्षा एकाग्रीभावो दमः शम उपशमो विनयो ऽयमुच्यते सद्धर्मपरिग्रहः । पेयालं ॥ पुनरपरं कुलपुत्र येन धर्मेण यो ऽधर्मः प्रवर्तते तस्य धर्मस्याप-रिग्रहो ऽनुपादानमयमपि सद्धर्मपरिग्रह इत्यादि ॥

तत्र धर्मभाणकसेवादिना कल्याणमित्रानुत्सर्ग उक्तः । कल्याणमित्रलक्षणं च । सदेते-
10 न सद्धर्मपरिग्रहेण विना । न रक्षा । न शुद्धिर्न वृद्धिस्ततश्च सो ऽपि न बोधिसत्त्व इत्यवश्य-कार्यः सद्धर्मपरिग्रहः ॥

उक्तं हि श्रीमालासिंहनादसूत्रे[3] । यान्यपीमानि भगवन् गङ्गानदीवालिकासमानि बोधिसत्त्वप्रणिधानानि तान्येकस्मिन्महाप्रणिधाने उपनिक्षिप्तान्यन्तर्गतान्यनुप्रविष्टानि यदुत सद्धर्मपरिग्रहे । एवं महाविषयो भगवन् सद्धर्मपरिग्रह इति ॥ पुनरत्रैवाह । स्या-
15 द्यथापि नाम देवि महाबलवतो ऽपि पुरुषस्याल्पो ऽपि मर्मणि प्रहारो वेधनीयो भव-ति बाधाकरश्च । एवमेव देवि मारस्य पापीयसः परीत्तो ऽपि सद्धर्मप[रिग्रहो] [27 b]वे-धनीयो भवति शोकावहः परिदेवकरश्च भवति । नाहं देवि अन्यमेकमपि धर्मं कुशलं सम-नुपश्यामि मारस्य पापीयस एवं वेधनीयं शोकावहं परिदेवकरं च । यथायमल्पो ऽपि

---

1) Sic MS

2) This is a new compound from the rare root *hru* (by form, *hṛs*) which means «to be or make crooked» Native Pali lexx (not however Childers) have *hurati* in the same sense This agrees with the Tibetan which has (32 b 5—6) སེམས། འདི་ནི་ཁྲེད་ཅེ་ལོག་གི་ཕྱུབ Cf Jäschke, Dict 350 b 7

3) K F 218

[सद्ध]र्मपरिग्रह इति ॥ पुनराह । स्याद्यथापि नाम देवि सुमेरुः पर्वतराजः सर्वान्कुलपर्वतानभिभवत्यभिरोचते च समभिरोचते चोच्चत्वेन विपुलत्वेन च । एवमेव देवि महायानिकस्य कायजीवितनिरपेक्षस्य[1] न च गृहीतचित्तस्य सद्धर्मपरिग्रहो नवयानसंप्रस्थितानामपि यावज्जीवितसापेक्षाणां महायानिकानां सर्वान् कुशलान्धर्मानभिभवतीत्यादि ॥

तथार्यसागरमतिसूत्रे ऽप्याह ।[2]

परिगृहीतो भवती जिनेभि-
र्देवेभि नागेभि च किंनरेभि ।
पुण्येन ज्ञानेन परिगृहीत.
सद्धर्मधारिस्र तथागतानाम् ॥ पेयाल ॥
स शून्यक्षेत्रेषु न जातु जायते
सर्वत्र जाती च जिनं स पश्यति ।
दृष्ट्वा च तस्मिंल्लभते प्रसादं
सद्धर्मधारिस्र तथागतानाम् ॥
जातिस्मरो भवति[3] महात्मधर्मा
प्रव्रज्यलाभी भवते पुन पुनः ।
परिशुद्धचारी प्रतिपत्तिसारः
सद्धर्मधारिस्र तथागतानाम् ॥ पेयालं ॥
लाभी च भोती विद्धधारणीये[4]
न नश्यते कल्पशतेभि यच्छ्रुतम् ।

---

1) Ashasyā MS

2) Metres Upajati and Vamçastha (cf Jacobi in ZDMG XXXVIII 605)

3) To be read, or at all events pronounced for the metre, *bhoti*, as in the *gāthās* of Ch 1

4) *Vidyādhāraṇīnām* gloss a sec manu

प्रतिभानवन्तो भवते असक्तः[1]
सद्धर्मधारित्व तथागतानां ॥
शक्रो ऽथ ब्रह्मा तथ लोकपालो
मनुष्यराजा सुपि पर्युपासती ।
5 सुखेन सौख्येन स बोधि बुध्यते
सद्धर्मधारित्व तथागतानाम् ॥
द्वात्रिंश काये ऽस्य भवन्ति लक्षणाः
[28 a]अनिन्दिताङ्गो भवते विचक्षणः ।
न तस्य तृप्ति लभि[2] प्रेक्षमाणाः
10 सद्धर्मधारित्व तथागतानाम् ॥
न तस्य संमुष्यति बोधि चित्तं
न चोद्धुरः पारमिता चरेषु ।
असंगृहीतः कुशल, शतेभिः
सद्धर्मधारित्व तथागतानामिति ॥
15 ॥ शीलपारमितायां सद्धर्मपरिग्रहो नाम द्वितीयः परिच्छेदः ॥

III.

धर्मभाणकादिरक्षा तृतीयः परिच्छेदः ॥

उक्तास्त्रयाणामपि सामान्येन रक्षाद्युपायः । रक्षादयस्तु वाच्याः । तत्रात्मभावे का
20 रक्षा यदनर्थविवर्जनं ॥ तत्रेति सद्धर्मपरिग्रहे वर्तमानस्यात्मभावरक्षा चिन्त्यते यथा परान्न
नाशयेत् । इह चानर्थविवर्जनमार्यगगनगञ्जसूत्रे सद्धर्मधारणोद्यतैर्बोधिसत्त्वैर्भाषितं ॥

---

1) The words *bh° as°* are a correction in a later hand, the original reading being *pratipattisārah*

2) Here for *labhante* the form is cited as replacing other inflections by Muir Skt Texts [2], II, 122

यथोक्तकारी भगवन्[1] निर्वृते द्विपदोत्तमे ।
सद्धर्मं धारयिष्याम त्यक्त्वा कायं स्वजीवितम् ॥
लाभसत्कारमुत्सृज्य सर्वं चोत्सृज्य संस्तवम् ।
अनुत्सृज्य[2] इमं धर्मं बुद्धज्ञाननिदर्शनम् ॥
आक्रोशपरिभाषांश्च दुरुक्तवचनानि च । 5
तांस्तथा मर्षयिष्याम सद्धर्मपरिग्रहात् ॥
उच्चग्घना[3] तर्जनाश्च अवर्णमयशांसि च ।
सर्वांस्तान्मर्षयिष्यामो धारयन्त इमं नयम् ॥ पे ॥
एवंविधे महाघोरे भिक्षुराजनक्षोभणे[4] ।
जिनोपकानि सत्वानां सद्धर्मं धारयामहे ॥ 10
गम्भीरा ये च सूत्रान्ता विमुक्तिफलसंहिताः ।
प्रतीक्षेप्ता न भेष्यन्ति[5] चित्रा मृक्ष्यन्ति ते कथाः ॥ पे ॥
मैत्रीं तेषु करिष्यामो ये धर्मेऽप्रतिष्ठिताः ।
कारुण्यं च करिष्यामो धारयन्त इमं नयम् ॥
दृष्ट्वा तु शीलसत्वांश्च इच्छालोभप्रतिष्ठितान् । 15
अश्रुपातं करिष्यामो गतिं कान्धस्य भाविताम् ॥

---

1) The metre requires, of course, a dissyllable cf. the voc. form *bhagoḥ*.

2) Sic MS.

3) Compare p. 12 note 5 above. The noun form appears to be new.

4) The Tib. (34 b. 2) has དགེ་སློང་རྒྱལ་པོ་རབ་འཁྲུག་ཅིང་ and this would seem to confirm *kṣobhaṇe*, though not of course strictly metrical. *Rajana* is quite clear in the MS., but as the compound base of *rajan* it is difficult to justify even in a Buddhist poet.

5) *Bheṣyanti* for *bhaviṣyanti*, Pali *hessanti*, *mṛkṣyanti* (though the MS. is not clear) I take to be an incorrect fut. from √mṛç. The Tib. appears to have no equivalent for this word.

[28 b]सत्त्वसैन्न च तं दृष्ट्वा सद्धर्मप्रतिबाधकं ।
दूरतो मैत्रमेष्यामो मा नो हन्येन एव हि ॥
रक्षिष्यामो यथाशक्त्या वाचाकर्मसु संवृताः ।
सत्त्वसेनाश्च यद्यानः स्वपापे ऽस्मिन्प्रतिष्ठितान् ॥
5 दानैस्तथापि सत्कारैः परिपाच्येह तान्नरान्[1] ।
पश्चेनाश्चोदयिष्यामो भूतमापायगोचरान्[2] ॥
गृहिसंभवसंत्यक्ताः प्रान्तारण्यसुगोचराः ।
मृगभूता भविष्यामो ह्यल्पार्था ह्यल्पकृत्यकाः ॥ पे ॥
दान्ताः शान्ताश्च मुक्ताश्च यामे ऽस्मिन्नवतीर्य च ।
10 देशयिष्यामहे धर्मं सत्त्वा ये धर्मतार्थिकाः ॥
सुदूरमपि यास्यामो धर्मकामान्निशम्य च ।
धर्मारामरतिप्राप्ता अर्थं कर्तास्म[3] देहिनाम् ॥
समुखं तत्र संदृश्य सत्त्वानां स्खलितं पृथु ।
आत्मप्रेक्षा भविष्यामो धर्मसौरत्यसुस्थिताः ॥
15 असत्कृताः सत्कृता वा मेरुकल्पाः प्रभूय च ।
अनुपलिप्ता[4] लोकेन भेस्यामो[5] लोकनायकाः ॥
भिक्षूणां भिन्नवृत्तानां परिवादं निशम्य च ।
कर्मस्वका भविष्यामो मैषां कर्म विपच्यताम् ॥

---

1) °*hanānna*° MS

2) This is the reading (quite clear) of the MS I cannot construe it The Tib has (34 b 6) ཡང་དག སྡིག་མེད་སྤྱོད་ཡུལ་གྱིས་ , which seems to imply a reading *bhutam* (adverbial = *bhutatah*, p 47 6) *āpāpagocarah*

3) Apparently an irregular form (metri gratia) for °*smo*.

4) *Anopa*° MS

5) Cf *bhesyanti* supr

वधकान् पोषयिष्यन्ति धर्मेषु हि वर्तता ।[1]

एते धर्मा न चास्माकं भविष्यन्ति कथञ्चन ॥

अस्माकं श्रमणानां हि न च श्रामणका गुणाः ।

भूतां[2] चोदन संश्रुत्य इदं सूत्रं प्रतिक्षिपन् ॥

संक्लिष्टकर्मणानामात्मनामादर्शयो कुतः प्रियः ।

चोदना भूततः श्रुत्वा सद्धर्मं ते क्षिपन्ति तम् ॥

ये भिक्षवो भविष्यन्ति सद्धर्मप्रतिग्राहकाः ।

चेष्टिष्यन्ते तथा तेषां कश्चिद्धर्ममिमं शृणोत्[3] ॥

राजानो माहयिष्यन्ति भेस्यन्ति च महाजनः ।

बुद्धाधिष्ठानतः सत्वा धर्मं श्रोष्यन्तिमं[4] तदा ॥

तस्मिन्काले वयं[29 a]कष्टे त्यक्त्वा कायं सजीवितं ।

सद्धर्मं धारयिष्यामः सत्वानां हितकारणाद् । इति ॥

आर्यसद्धर्मपुण्डरीके ऽप्युक्तं[5] ॥

आचारगोचररक्षी असंसृष्टः शुचिर्भवेत् ।

वर्जयेत्संस्तवं नित्यं राजपुत्रेभि राजभिः ॥

---

1) A marginal note in MS, apparently referring to this word, has *vartinām*.

2) For the use of *bhuta* (Tib yan dag, the usual equivalent of *samyak*) cf *bhūtatah* just below *Pratikshipan* apparently for °*kshipanti*

3) The MS has the unmetrical reading *mā kaçcid dharm imam* [sic] *çrnuta* The reading above suggested is intended to be construed interrogatively

4) I e °*shyant' imam*, with elision as in Pali

5) The passage occurs at p 169 of Burnouf's translation and p 265 of Kern's. The text has been collated with ff 109b — 110a (= ११० [१११) of MS Or 2204 (XIII cent) in the Wright collection of the British Museum, called W. below, and with RAS, Hodgson № 6 (=«R») ff 100b sqq

ये चापि राज्ञां पुरुषा कुर्वन्ते इह संस्तवं[1] ।
चण्डालमुष्टिकैः[2] शौण्डिकैस्तीर्थिकैश्चापि सर्वश ॥
अधिमानीन[3] सेवेत विनयेचागमे[4] स्थितान् ।
अर्हन्तसंमतान् भिक्षून् दुःशीलांश्चैव वर्जयेत् ॥
5 भिक्षुणीं वर्जयेन्नित्यं हास्यसंलापगोचरां ।
उपासिकाश्च वर्जीया[5] प्रकटानवस्थिता[6] ॥
स्त्रीपण्डकाश्च ये सत्वा संस्तवं तैर्विवर्जयेत् ।
कुलेषु चापि वधुका कुमार्यश्च[7] विवर्जयेत् ॥
न ता संमोदयेज्जातु कौशल्यं साधु पृच्छितुं ।
10 संस्तवं च विवर्जीया[8] सौकरौरभ्रिकैः[9] सह ॥
स्त्रीपोषकाश्च ये सत्वा वर्जयेत्तेहि संस्तवं ।
नटैर्झल्लकमल्लेभि[10]र्ये चान्ये तादृशा नरा ॥

---

1) *Saṃstavaṃ* W.

2) So W., *mauṣṭikāḥ* R, *pauṣṭikāḥ* A, «Bateleurs» Burnouf (and so Kern), but the meaning «Doms» cited by B R from Rām 2 59 19 suits this passage well.

3) For *abhimānino*. *Adhimānin* A, *abhimānī* W, *ābhimānim* R.

4) °*ye cāgama* A, *yenāgama* W. cf. Kern, p. 265 note 2.

5) For this potential form, cf. infra and also *kareya* in Lalitavistara (Muir, SkT² II 121). R has (against metre) the regular *varjayet*.

6) «Notoriously loose female lay devotees» Kern, which agrees with our text. Burnouf's «connus [masc.] pour ne pas etre fermes», and the corrupt (?) *prākaṭāyā anavasthitā* of W. and R., are less satisfactory.

7) This form of the acc. plur. (found in Ved.) is certified by the MSS.

8) °*yāt* A.

9) *saukara* in the sense of ‹pork butcher› seems new, *saukarika* is quoted in Böhtl.² from this work and *aurabhr*° appears in the Nachträge to the same lexicon.

10) So R., A is quite corrupt. «Musicians», Kern, but see Manu X 22 and XII 45 (and comm. ad loc.).

चारमुख्याग सेवेत ये चान्ये भोगवृत्तिन ।
प्रतिसंमोदनं तेभिः सर्वशः परिवर्जयेत् ॥
यदा च धर्मं देशेया मातृग्रामस्य पण्डितो ।
न चैकः प्रविशेत्तत्र नापि हास्यस्थितो भवेदिति ॥

अयं चापरो ऽनर्थो भवेद्यदिदं मारकर्मोक्तं प्रज्ञापारमितायां[1]। मारः पापीयांस्तस्य बोधिसत्त्वस्याचिरं यानसंप्रस्थितस्यान्तिके बलवत्तरमुद्योगमापत्स्यते । अत्रैवाह । पुनरपरमानन्द यस्मिन्समये बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां योगमापत्स्यते तस्मिन्समये मारः पापीयांस्तो बोधिसत्त्वस्य विहेठनमुपसंहरति[2] भयं संजनयति । उल्कापातान्दिशि दिश्च[29 b]ल्कानुत्सृजन्ति संदर्शयन्ति । अप्येव नामायं बोधिसत्त्वो महासत्त्वो ऽवलीयेत वा रोमहर्षो वास्य भवेदिति । येनास्यैकचित्तोत्पादो ऽपि क्षीयेतानुत्तरायाः सम्यक्संबोधेरिति । पुनरपरमन्यविज्ञानसंज्ञिनो लिखिष्यन्ति यावत्पर्यवाप्स्यन्ति । न वयमत्रास्वादं लभामहे इत्युत्थायासनात्प्रक्रमिष्यन्ति । एवं विजृम्भमाणा उत्कासन्तो[3] यावत्पर्यवाप्स्यन्तीति मारकर्म । एवमुत्पत्स्यन्ते जनपदग्रामादिवितर्काः । एवमाचार्योपाध्यायमातापितृमित्रामात्यज्ञातिसालोहितमनसिकाराः । एवं चौरमनसिकाराः[4]। एवं चीवरादिमनसिकाराः । पुनरपरं धर्मभाणकश्छन्दिको भविष्यति इमां गम्भीरां प्रज्ञापारमितां लेखयितुं यावद्वाचयितुं धर्मश्रवणिकश्च किलासी भविष्यति[5]। एवं विपर्ययात् । धर्मभाणकश्च देशान्तरं गन्तुकामो भविष्यति धार्मश्रवणिकश्च नेति नेयं । एवं धर्मभाणको महेच्छो भविष्यति धार्मश्रवणिको ऽल्पेच्छ इति नेयं । संक्षेपाद्धर्मभाणकधार्मश्रवणिकयोर्या काचिद्विधुरता सर्वं तन्मारकर्मेत्युक्तं ॥

---

1) This is not the Ashṭasāhasrikā recension, though the subject and language Ch XI (pp 232—252 in printed text) closely correspond
2) °*hethanam* MS
3) Cf Asht S p 232 11—13 and *supra* p 12 15
4) Probably *caila*° is the right reading see Asht -S p 241 10
5) Cf. Asht S p 243 10

आर्यगगनगञ्जसूत्रे ऽप्युक्तं। इति हि यावदकुशलधर्मानुवर्त्तनता[1] कुशलधर्मोत्सर्गश्च सर्वं तन्मारकर्मेति ॥

आर्यसागरमतिसूत्रे ऽप्याह। पुनरपरं भगवन् बोधिसत्त्व आरण्यको भवति प्रान्तशय्यासनाभिरतो ऽल्पेच्छः संतुष्टः प्रविविक्तो ऽसंसृष्टो गृहस्थप्रव्रजितैः। सो ऽल्पार्थतया ऽल्प-
5 कृत्यतया च सुखं विहरति न च बाहुश्रुत्यपर्येष्टावभियुक्तो भवति न सत्त्वपरिपाकाय न च धर्मश्रवणे वा धर्म[सां] [30 a]कथ्ये[2] वा ऽर्थविनिश्चयकथायां वा वर्तमानायां संक्रमितव्यं मन्यते। न परिपृच्छनजातीयो भवति[3] न त्रिकुशलाभियुक्तो भवति। तस्यारण्यवासेन चैकारामरतितया च क्लेशा न समुदाचरन्ति। स पर्युत्थानविष्कम्भणामात्रेण तुष्टिं विन्दति न चानुशयसमुद्घाताय मार्गं भावयति। स तत्र नात्मार्थाय प्रतिपन्नो भवति न परार्थाय। अयं
10 भगवन् बोधिसत्त्वस्यारण्यवासप्रतिसंयुक्तः सप्तमो माराङ्कुश इति ॥ ये ॥ पुनरपरं भगवन् बोधिसत्त्वः कल्याणमित्रप्रतिरूपकाणि पापमित्राणि सेवते भजते पर्युपास्ते। ये ह्येनं सर्वस्तुभ्यो विवेच्य पुण्यसंभारात्सद्धर्मपरिग्रहाद्विवेच्य प्रविवेके[4] नियोजयन्ति। अल्पार्थतायामल्पकृत्यतायां नियोजयन्ति। श्रावकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्ताश्चास्मै कथा धर्मदेशयन्ति ॥ यस्मिंश्च समये बोधिसत्त्वो विवेकवासेन महायाने ऽभ्युद्गच्छेत्तस्मिन्समये तं बोधि-
15 सत्त्वं वैयावृत्यपलिबोधे[5][6] नियोजयन्ति वैयावृत्यं बोधिसत्त्वेनावश्यं करणीयम्॥ यस्मिंश्च समये बोधिसत्त्वो वैयावृत्ये सनियोजयितव्यस्तस्मिं समये विवेके नियोजयन्ति। एवं चैनं वदन्ति। आरब्धवीर्यस्य बोधिसत्त्वस्य बोधिर्न दुर्लभा। सचेद्यमष्टाभिर्नवभिर्वा कल्पैरनुत्तरां स

1) The syllable *ça* wrongly added in the transcript, arose from an early, but erroneous correction (as if to read *daçakuçala* instead of *akuçala*)

2) Cf Karanda vyūha, p 56 8 (cited in Böhtlingk)

3) If the text is correct here, it must be understood in the sense which I gather from the Tib དགེ་བ་ཙེ་ཉིག་ཚོལ་བ་ལ་མི་བརྩོན་ (36 b 1) 'he is not devoted to searching after [his own] profit'

4) *Velye* MS., for the form, peculiar to Buddh Skt see Pal v p 217 1, and compare the whole passage with the present

5) *Vaiyapritya* MS, here and below (55 8 et al).

6) *Paligodha* MS but cf the Pali *palibodha* and *palugna* 56 9 below

म्यक्संबोधिं नाभिसंभोत्स्यते । न भूयः शक्ष्यत्यनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबोद्धुम् । तत्र भगवन् । बोधिसत्त्वो ऽत्यारब्धेन वीर्येण स्थानं यत्नु पुनरेतद्विद्यते यन्निर्वाणफलं [30 b]प्राप्नुयात् । अयं भगवन् । बोधिसत्त्वस्य कल्याणमित्रप्रतिरूपकेण दशमो माराङ्कुशः ॥ ये ऽपि ततो ऽन्ये बोधिसत्त्वयानीयाः पुद्गला माराङ्कुशाविद्धाः प्रत्ययेतेषु धर्मेषु चरन्ति तैः सार्धं रतिं विन्दति । तथा हि तदनुवर्तका भवन्ति स हीनसेवी विशेषमनधिगतो हीनगतिं गच्छति 5 यदुत धन्वगतिं जडैडमूकगतिं यावदेकादशो माराङ्कुश इति ॥

येन चेदं संतत्यारब्धवीर्यस्य निर्वेदात्सर्वथा बोधिसत्त्वभाव एव भवत्यत एव रत्नमेघे ऽभिहितं । इह बोधिसत्त्वः सर्वेर्यापथेषु[1] वीर्यमारभते । तथा चारभते यथा न कायखेदं संजनयति । न चित्तखेदं । इदमुच्यते बोधिसत्त्वस्य सातत्यवीर्यमिति । कीदृशं तद्वीर्यम् । येन खेदो भवति । यदिदमल्पबलस्य गुरुकर्मारम्भो ऽतिवेला[यां] वापरिपक्वाधिमुक्तेर्वा दुष्करक- 10 र्मारम्भस्तद्यथा स्वमांसदानादिः । दत्तश्चानेनात्मभावः । किंत्वकालपरिभोगाद्वारयति । अन्यथा हि तेषामेव सत्त्वानां बोधिसत्त्वखेदेन बोधिचित्तबीजनाशान्महतः फलराशेर्नाशः स्यात् ॥

अतश्च गगनगञ्जसूत्रे ऽभिहितं । अकालप्रतिकाङ्क्षणता मारकर्मेति । नाप्यकाल इत्यात्मभावत्यागचित्तमेव नोत्पाद्य[2]म्भ्यासानारम्भाद्धि न कदाचिद्दद्यात् । तस्मादिदं स्मृतिमु- 15 पस्थाप्य बोधिचित्तपरिपाचनविरोधिभ्यो मोहात्स्वार्थघातिभ्यः पिशिताशनेभ्यः कर्मकारिभ्यश्चात्मभावो रक्षितव्यः ॥

भैषज्यवृक्षस्य सुदर्शनस्य मूलादिभोग्यस्य यथैव बीजं ।
रक्ष्यापि संबुद्धमकालभोगात्संबुद्धभैषज्यतरोस्तथैव ॥

[31 a]अयं समासतो मारकर्मानर्थः ॥ 20

अस्य विस्तरेण रत्नमेघसूत्रे कथितं । कथं च कुलपुत्रात्र बोधिसत्त्वो मारकर्मपरिहारोपायकुशलो भवति । इह बोधिसत्त्वो ऽकल्याणमित्रं सर्वेण सर्वं परिव-

---

1) Cf Divy Index s v irya
2) °dyam abhayāsa° MS

र्जयति । (ग)प्रतिरूपदेशनातः लोकायतमन्त्रविद्याभावना लाभसत्कारपूजोपस्थान
बहुमानं सर्वेण सर्वं परिवर्जयति । ये चान्ये उपक्लेशा बोधिपथमार्गान्तरायिका-
स्तान्सर्वेण सर्वं परिवर्जयति । तेषां च प्रतिपक्षं भजते ॥

अत्रैव चाकल्याणमित्रलक्षणमुक्तं । शीलविपन्नपुद्गलविवर्जनतया पापमित्रपरिवर्ज-
5 ना वेदितव्या । एवं दृष्टिविपन्नाचारविपन्नाजीवविपन्नपुद्गलविवर्जनतया । सङ्गणिकाराम-
पुद्गलविवर्जनतया । कुसीदपुद्गलविवर्जनतया । संसाराभिरतपुद्गलविवर्जनतया । बोधिप-
राङ्मुखपुद्गलपरिवर्जनतया । गृहिसंसर्गविवर्जनतया पापमित्रपरिवर्जना वेदितव्या । तेन च
कुलपुत्रैतानि स्थानानि परिवर्जयता न तेषां पुद्गलानामन्तिके दुष्टचित्तमुत्पादयितव्यं न
प्रतिघचित्तं नावमन्यनाचित्तमुत्पादयितव्यम् । एवं चानेन चित्तमुपस्थापयितव्यम् । उक्तं
10 हि भगवता धातुशः सत्त्वाः कामादिधातुं धात्रवन्ति जायन्ते संस्यन्दन्ते संसर्गाच्च विनश्य-
न्ति । तस्मादहं संसर्गं वर्जयिष्यामीति ॥

बोधिचित्तसंप्रमोषो ऽप्यनर्थः तस्य च हेतुरुक्तो रत्नकूटे[1] । चतुर्भिः काश्यप धर्मैः सम-
न्वागतस्य बोधिसत्त्वस्य बोधिचित्तं मुह्यति । कतमैश्चतुर्भिः । आचार्यगुरुदक्षिणीयविसंवादन-
तया परेषामकौकृत्ये कौकृत्योपसंहरणतया । महायानसंप्रस्थितानां [31b] च सत्त्वानामव-
15 र्णायशो ऽकीर्त्यश्लोकनिश्चारणतया मायाशाठ्येन च परमुपचरति नाध्याशयेनेति अस्य
विवर्जनमत्रोक्तं । चतुर्भिः काश्यप धर्मैः समन्वागतस्य बोधिसत्त्वस्य सर्वासु जातिषु जातमा-
त्रस्य बोधिचित्तमामुखीभवति । न चान्तरा मुह्यति यावद्बोधिमण्डनिषदनात् । कतमैश्चतुर्भिः ।
यदुत जीवितहेतोरपि संप्रजानन्मृषावादं न प्रभाषते । अन्तशो हास्यप्रेक्षिकयापि[2] ।

---

1) See M Vyutp LXV. 39, K F 213 My friend Mr T Watters informs me that this passage occurs at the beginning of a work of which there are two translations in Chinese See Nanjio 23 (43) and 805, who like Wassiljev gives the Sk title of the work as Kāçyapa parivarta We must accordingly take *Ratnakuta* as a vague reference to the collection so called (Wassiljev, 154 (167) 305 (335)) But see Nanjios literal Sanskrit version of the title of 805, as well as of 57 and 58

2) The general sense is clear The Tib has བཞད་གད་ཀྱི་ཕྱིར 'on account of laughter'. Should we read *prekshitayā*, as a form *prekshitra* is quoted?

अध्याशयेन च सर्वसत्त्वानामन्तिके निहतव्यापादतयाशयानतया सर्वबोधिसत्त्वेषु च शास्तृसंज्ञामुत्पादयति । चतुर्दिशं च तेषां वर्णं निश्चारयति । यांश्च सत्त्वान्परिपाचयति तान्सर्वाननुत्तरायां सम्यक्संबोधौ समादापयति । प्रादेशिकयानास्पृहणतया । एभिः काश्यप चतुर्भिरिति ॥

सिंहपरिपृच्छायामप्युक्तं[1] ।

न जातु धर्मदानस्य अन्तरायं करोति यः ।
तेनासौ लभते क्षिप्रं लोकनाथेहि सङ्गमम् ॥

तथा जातिस्मरा(द्ध)धर्मदानान्नानीचिर[2] कुमारिकेति ॥ तत्रैव ।

बोधिचित्तं न रिञ्चति तेन सर्वासु जातिषु ।
स्वप्नान्तरेऽपि तच्चित्तं किं पुनर्यदि जाग्रतः ॥

आह ।

येषु विरतिस्थानेषु ग्रामेषु नगरेषु वा ।
समादापेति[3] बोधाय तेन चित्तं न रिञ्चति ॥

आर्यमञ्जुश्रीबुद्धक्षेत्रगुणव्यूहालंकारसूत्रे[4]ऽप्याह । चतुर्भिर्धर्मैः समन्वागतो बोधिसत्त्वः प्रणिधानान्न चलति ॥ पे ॥ निहतमानश्च भवतीर्ष्यामात्सर्यपरिवर्जकश्च भवति परसंपदं च दृष्ट्वात्तमना भवतीति ।

इदमेव पात्रबोधिचित्तस्य स्फुटतरमसंप्रमो[37 b]षकारणं यत्तत्रैव रत्नकूटेऽभिहितम् । सर्वेर्यापथेषु बोधिचित्तपरिकर्मणतया । बोधिचित्तपूर्वंगमतया चेति ॥

तथा हि चन्द्रप्रदीपसूत्रे पाठः । आरोचयामि प्रतिवेदयामि[5] वो यथा यथा बहुलु[6]

1) See p 5, note 3
2) °shīran MS
3) tat sthā satvān sam d pa jati mārga We should probably read °d peti Compare Divy Index p 693
4) See p 13 note 5
5) °vedanajami MS
6) So MS for bahulam (Tib [illegible])

वितर्कयेन्नरः तथा तथा भवति तन्निम्न(1)चित्तः तैस्तैर्वितर्कैस्तन्निम्नितेति॥

अवसादेऽप्यनर्थ एतद्दर्शने च रत्नमेघे दृष्टः। इह बोधिसत्त्वो नैवं चित्तमुत्पादयति। दुष्प्रापा बोधिर्मनुष्यभूतेन सता। अहं च मे वीर्यं परीत्तं च कुसीदोऽहं बोधिश्चादीप्तशिरश्चैलोपमेन बहून्कल्पान् बहूनि कल्पशतानि बहूनि कल्पसहस्राणि समु-
5 दानेतव्या। तन्नाहमुत्सहे ईदृशं भारमुद्वोढुं॥ किं तर्हि बोधिसत्त्वेनैवं चित्तमुत्पाद-
यितव्यं। येऽपि तेऽभिसंबुद्धास्तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धा ये चाभिसंबुध्यन्ते ये चाभि-
संभोत्स्यन्तेऽप्येवंरूपेणैव नयेन ईदृश्या प्रतिपदा। ईदृशेनैव वीर्येणाभिसंबुद्धा अभिसंबुध्यन्ते
ऽभिसंभोत्स्यन्ते च। नापि ते तथागतभूता एवाभिसंबुद्धाः। अहमपि तथा तथा घटिष्ये
तथा तथा व्यायंस्ये सर्वसत्त्वसाधारणेन वीर्येण सर्वसत्त्वारम्बणेन वीर्येण यथाहमनुत्तरां
10 सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्य इति॥

पुनरपरोऽनर्थो रत्नकूटे(2) दृष्टः। अपरिपाचितेषु सत्त्वेषु विश्वासो बोधिसत्त्वस्य स्ख-
लितं। अभाजनीभूतेषु सत्त्वेषूदारबुद्धधर्मसंप्रकाशनात् बोधिसत्त्वस्य स्खलितं॥ उदारा-
धिमुक्तिकेषु सत्त्वेषु हीनयानसंप्रकाशना[द्] बोधिसत्त्वस्य स्खलितमिति। सम्यक्स्मृ[32b]
त्युपस्थितेषु शीलवत्सु कल्याणधर्मेषु प्रतिविमानना दुःशीलपापधर्मसंग्रहो बोधिसत्त्वस्य
15 स्खलितमिति॥

अनधिमुक्तिरप्यनर्थः। यथोक्तं राष्ट्रपालसूत्रे।

(3) यस्य अधिमुक्ति न विद्यति बुद्धधर्मगणे च न तस्य धिमुक्तिः।
शिक्षव्रतेषु न तस्य धिमुक्ति पापमतेस्त्रिरपायमुखस्य(4)॥

---

1) After *nimna* (? corr *nishtha*) the transcript reads *bodhi* cittaḥ from marginal addition in the archetype

2) Cf 52 12 supra

3) Metre as on p 2 above

4) The Tib has (f 39 b 2) ངན་སོང་གསུམ་ཕྱོགས་པ which must mean 'turned towards the *three* hells', though Childers mentions *four apayas* *Tirapāya* therefore = *apaya traya*

स इतश्च्युतो मनुजेषु कर्मवशाद्बुधो हि विमूढः ।
नरकेष्वथ तिर्यग्गतीषु प्रेतगतीषु च विन्दति दुःखम् ॥

इति अस्य विसर्जनं रत्नकूटे ऽभिहितं दृष्टं । येषु चास्य गम्भीरेषु बुद्धिर्नावगाहते तत्र तथागत एव साक्षीति कृत्वा न प्रतिक्षिपति तथागत एव जानीते नाहं जाने अनन्ता बुद्धबोधिर्नानाधिमुक्तितया तथागतानां सत्त्वेषु धर्मदेशना प्रवर्तत इति ॥ 5

वैयावृत्ये[1] वर्तमानेनानर्थविवर्जनकुशलेन भवितव्यं । बोधिसत्त्वप्रातिमोक्षे[2] हि सद्धर्मिके धर्मश्रवणे तथागतपूजायां च वैयावृत्यमुपदिष्टं तत्र या वृत्तिः सा रत्नराशिसूत्रा[3]दागता । तत्र वैयावृत्यकरेण भिक्षुणा सर्वभिक्षुसंघस्य चित्तमभिराधयितव्यं । तत्र ये भिक्षव आरण्यकाः प्रान्तशय्यासनिका[4]स्तेषां वैयावृत्यकरेण भिक्षुणा सर्वेण सर्वं न कर्मसमुत्थानं दातव्यं । यदि पुनरारण्यकस्य भिक्षोः संघपर्यापन्नं शैक्षकं[5] कर्म प्राप्नुयात् एतेन 10 वैयावृत्यकरेण भिक्षुणात्मनैव तत्कर्तव्यं । अन्यतरो वा भिक्षुरध्येष्यो न पुनः स आरण्यको भिक्षुरुत्पीडयितव्यस्तत्र यो भिक्षुः पिण्डचारिको भवति तस्य तेन वैयावृत्यकरेण भिक्षुणा प्रणीतभोजनेषु संविभागः कर्तव्यः । तत्र काश्यप यो भिक्षुर्योगा(33 a)चारी भवति तस्य तेन वैयावृत्यकरेण भिक्षुणानुलोमिकान्युपकरणान्युपसंहर्तव्यानि ग्लानप्रत्ययभैषज्यपरिष्काराश्च । यस्मिंश्च प्रदेशे स योगाचारो भिक्षुः प्रतिवसति तस्मिन्प्रदेशे 15 नोच्चशब्दः कर्तव्यः । रक्षितव्यो वैयावृत्यकरेण भिक्षुणा योगाचारो भिक्षुः । शय्यासनोपस्तम्भनास्य कर्तव्या । प्रणीतानि च संप्रियाणि[6] योगाचारभूम्यनुकूलानि खादनीयभोजनीयान्युपनामयितव्यानि ॥ पे ॥ ये भिक्षवो बाहुश्रुत्ये ऽभियुक्ता भवन्ति तेषामुत्साहो दात-

---

1) See p 50 note 5
2) See p 11 note 9
3) Nanjio 23 (44): tr before A D 439
4) Similar forms in Divy Index
5) The adjectival form appears to be new, *for çaiksha*, see Avadāna çataka (Index to Feer's tr p 479)
6) °*preyā* MS

व्यः । पात्राण्य् अपि रक्षितव्यानि । ये धार्मकथिका भिक्षवो भविष्यन्ति तेषां प्रत्युद्धारध-
र्मता कर्तव्या । यावद्धर्मश्रवणिकाश्चोद्योजयितव्याः पर्यन्मण्डलं परिसंस्थापयितव्यं ।
सांकथ्यमण्डलं विशोधयितव्यं यावत्साधुकारबहुलेन चास्य भवितव्यं ॥ पे ॥ न क्वचि-
द्वस्तुनि ऐश्वर्यसंज्ञोत्पादयितव्या । कियत्परीत्तमपि कार्यं संघमतेन कर्तव्यं । न स्वमतेन
5 यावन्न सांघिकश्चातुर्दिशसांघिकेन[1] संसृष्टः कर्तव्यः । एवं विपर्ययादेवं स्तौपिकेन महा-
न्योन्यसंसर्गप्रतिषेधः । यदि चातुर्दिशे संघे वैकल्यं भवेत्सांघिकश्च लाभ उत्सदो[2] भवेत्तेन
वैयावृत्यकरेण भिक्षुणा भिक्षुसंघमेकमानसं कृत्वा सांघिकलाभाच्चातुर्दिशसांघिक-
कार्यं कर्तव्यं । एवं स्तूपे ऽपि प्रत्युप्ते[3] ऽयमेव विधिर्दायका[न्]दानपतीन् वा समादाप्य प्र-
तिसंस्कर्तव्य इत्याज्ञा । यदि पुनः काश्यप कियद्बहुरपि स्तौपिको लाभो भवेत् स वैया-
10 वृत्यकरेण न संघेन चातुर्दिशसंघे उपनामयितव्यः । तत्कस्माद्धेतोः । या स्तौपिका ग्र-
न्थश एकदशापि[4] श्राद्धैः प्रसादबहुलैर्निर्यातिता भवति सा स[33b]देवकस्य लोकस्य चै-
त्यं कः पुनर्वादो रत्नं वा रत्नसंमतं वा यच्च स्तूपे चीवरं निर्यातितं भवति । तत्तत्रैव
तथागतचैत्ये वातातपवृष्टिभिः परिक्षयं गच्छतु । न पुनः स्तौपिकं चीवरं हिरण्यमूल्येन
परिवर्तयितव्यं । न हि स्तौपिकस्य कश्चिदर्थो नापि स्तूपस्य केनचिदर्थो यो हि कश्चि-
15 त्काश्यप वैयावृत्यकरो भिक्षुर्दुष्टचित्तः शीलवतां दक्षिणीयानामैश्वर्यादाज्ञप्तिं ददाति स
तेनाकुशलेन कर्मणा नरकगामी भवतीति । यदि मनुष्यलोकमागच्छति दासो भवति परक-
र्मकरो लाभी च भवति पटचपेटप्रचण्डप्रहाराणाम् । पे । द[ण्डक][5]र्मापतति भिक्षुं

---

1) Cf Feer, Avad -ç pp 479, 339

2) Apparently in the sense of 'desire' occasionally found in the Pali *ussado* (Suttanip v 515, tr p 89) Cf. Senart, Mhv I. p 372

3) A remarkable 'Palicism' Cf *palibodha* at p 50 15 above

4) Cf Whitney Gr ² § 486 c, Speijer, Syntax p 222, where this indecl usage is noted as an archaism

5) These two letters are uncertain in the MS Tib (40 b 5) has ཆད་པས་ གཅོད་པ ..

करोत्यकालप्रेषणमकालज्ञप्तिं ददाति । स तेनाकुशलेन कर्मणा वज्रशङ्कुर्नाम प्रत्येक
नरकस्तत्रास्योपपत्तिर्भवति । यावत्सहस्रविद्धः कायो भवति । आदीप्तः प्रदीप्तः संप्रज्व-
लितः । पे । योजनशतविस्तारप्रमाणा जिह्वा भवति । तस्य तत्र जिह्वेन्द्रिये बहूनि
शङ्कुशतसहस्राणि आदीप्तानि अयस्मयानि निखातानि भवन्ति । यो हि कश्चित्काश्यप
वैयावृत्यकरो भिक्षुरागतागतं सांघिकं लाभं सन्निधिं करोति न कालानुकालं ददाति । 5
उद्दश्यापयित्वा [1] विहेठयित्वा ददाति । केषांचिन्न ददाति । स तेनाकुशलमूलेन डड्डा नाम
गूथमृत्तिकाप्रेतयोनिस्तत्रास्योपपत्तिर्भवति । तत्रास्यान्ये प्रेता भोजनं गृहीत्वोपदर्श-
यन्ति । स उद्दश्यमानस्तद्भोजनमनिमिषाभ्यां नेत्राभ्यां पश्यमानः क्षुत्पिपासापरिगतो
दुःखां वेदनां वेत्ति न च वर्षसहस्रेणापि तस्य भोजनस्य लाभो भवति । यदपि कदाचि
त्कर्हिचिद्भोजनं लब्धं [31 a] भवति तदुच्चारं भवति पूयशोणितं वेति ॥ 10

संघरक्षितावदाने ऽप्यनर्थ [2] उक्तः । यांस्त्वं संघरक्षित सब्रह्मचारिणः कुड्याकारा
स्ते भिक्षव [3] आसन् । तैः सांघिकं कुड्यं श्लेष्मणा नाशितं । तस्य कर्मणो विपाकेन
कुड्याकाराः संवृत्ताः । यांस्त्वं संघरक्षित [4] सब्रह्मचारिणः स्तम्भाकारास्ते भिक्षव आस-
न् । तैः सांघिकस्तम्भः सिंहाणकेन नाशितः । तेन स्तम्भाकाराः संवृत्ताः । यांस्त्वं सब्रह्म-
चारिणो वृक्षाकारान् पत्राकारान् फलाकारान् ते ऽपि भिक्षव आसन् । तैरपि सांघिकानि वृ- 15
क्षपत्रपुष्पफलानि पौद्गलिकपरिभोगेन परिभुक्तानि तेन ते वृक्षपत्रपुष्पफलाकाराः
संवृत्ताः । यांस्त्वं सब्रह्मचारिणो रज्ज्वाकारान् संमार्जन्याकारास्ते भिक्षव आसन् । तैः सां-
घिका रज्जुसम्मार्जन्यः पौद्गलिकपरिभोगेन परिभुक्तास्तेन रज्ज्वाकाराः सम्मार्जन्याका-

---

1) A corrupt and doubtful form: Tib (40 b 7 fin) has མཐོ་འཚམས་པ 'jeering'

2) Divyāvadāna, Tale 23, see printed text p 342 l 13, also the translation in Burnouf's Introduction[1] pp 323—9, but the present extract is from *a textus ornatior*

3) °*buddhasya çrāvakā* Divy.-text.

4) This example is not narrated at length in our Divy.-text

राद्य संवृत्तः । यं त्वं सत्वमद्राक्षीस्तट्टुकाकारं[1] स श्रामणेरक आसीत् । स तट्टुकं निर्माद्य-
ति । यागन्तुकाश्च भिक्षवो ऽभ्यागताः । तैरसौ दृष्टः पृष्टश्च श्रामणेरक किमयं संघस्य पा-
नकं भविष्यति । स मात्सर्योपहतचित्तः[2] कथयति । किं न पश्यथ तट्टुकं निर्मादितं पीतं
पानकमिति । ते श्रुत्वा वेलेति नैराश्यमापन्ना दीनदीनवदनाः प्रक्रान्ताः । स तस्य क-
5 र्मणो विपाकेन तट्टुकाकारः संवृत्तः ॥ यं त्वं सत्वमद्राक्षीरुदूखलाकारं सो ऽपि भिक्षुरासीत् ।
तस्य पात्रकर्म[3] प्रत्युपस्थितं । तत्र चैकः श्रामणेरको ऽर्हन् कुट्टाकारे[4] नियुक्तः । स तेनोक्तः
श्रामणेरक ददस्व मे पलिस्तावत् कुट्टयित्वेति । स कथयति । स्थविर तिष्ठ तावन्मुहूर्तं
व्यग्रो ऽस्मि पश्चात्कुट्टयित्वा दास्यामीति । स संजातामर्षः कथयति । [31 b] श्रामणे-
रक यदि मम कल्पेत उदूखलं स्प्रष्टुं त्वामेवाहमुदूखले प्रक्षिप्य कुट्टयेयं । प्रागेव पलि
10 स्तोकामिति । स श्रामणेरः संलक्षयति । तीव्रपर्यवस्थानपर्यवस्थितो ऽयं । यद्यहमस्मै
प्रतिवचनं दास्यामि भूयस्या मात्रया प्रकोपमापत्स्यतीति तूष्णीमवस्थितः । यदास्य पर्य-
वस्थानं विगतं तदोपसंक्रम्य कथयति । स्थविर जानीषे त्वं को ऽहमिति । स कथयति । जाने
त्वं काश्यपस्य सम्यक्संबुद्धस्य प्रव्रजितं श्रामणेरकं । अहमपि भिक्षुः स्थविरः । श्राम-
णेरकः कथयति । यद्यप्येवं तथापि तु यन्मया प्रव्रजितेन करणीयं तत्कृतं । किं कृतं क्ले-
15 शप्रहाणं छिन्नसकलबन्धनो ऽहं सर्वबन्धनविनिर्मुक्तः । खरं ते वाक्कर्म निश्चारितं । अत्य
यमत्ययतो देशय । अप्येव नाम एतत्कर्मपरित्तं तनुत्वं पर्यादानं गच्छेदिति । तेनात्ययम

---

1) Tib གཏོང་བ 'a wooden basin, trough'. Jäschke. The forms *tatta* and *tattula* are alike unknown to Sk dictionaries, but the Dravidian languages, Tamil and Malayalam, show forms of similar meaning to that given in the Tib.

2) Not in ed.

3) sc *pinda pātra*. Tib ལྷུང་བཟེད (41.b 2)

4) The Tib has (41. b 2) དགེ་བཙོམ་པ་གཅིག་གཅིག་ལ་དམ་བཙག་པའི་ལས་ངེས་བབ་

ल्पयतो न देशितं तेन कर्णोद्दूखलाकारः संवृत्तः॥ यांस्त्वं सत्वान्नरकान्तः स्थाल्याकारान्।
ते काश्यपस्यासन् भिक्षूणामुपस्थायकाः। ते भैषज्यानि[1] क्राथयन्तो भिक्षुभिरभियु
क्ताः तैश्चित्तं प्रदूष्य स्थाल्यो भिन्नाः तेन स्थाल्याकाराः संवृत्ताः। यं त्वं सत्वं नरकान्तर्मध्ये
छिन्नं तन्तुना धार्यमाणं सोऽपि भिक्षुरासील्लाभी याज्ञिकः तेन मात्सर्याभिभूतेन लाभः सं
परिवर्तितः। यो वार्षिकः स हैमन्तिकः परिणामितः। यस्तु हैमन्तिकः स वार्षिकः प-
रिणामितः। तस्य कर्मणो विपाकेन मध्ये छिन्नस्तन्तुना धार्यमाणो गच्छति॥

॥ शिक्षासमुच्चये धर्मभाणकादिरक्षापरिच्छेदस्तृतीयः॥

IV.

धर्मेऽपि महान्तोऽनर्थाः सूत्रान्तेषूक्ताः। यथा तावदाकाशगर्भसूत्रे[2]। पञ्चेमाः कुलपुत्र 10
क्षत्रियस्य मूर्धाभिषिक्तस्य मूलापत्तयः। याभि[35 a]र्मूलापत्तिभिः क्षत्रियो मूर्धाभिषिक्तः
सर्वाणि पूर्वावरोपितानि कुशलमूलानि झापयति[3]। वस्तुपतितः पाराजिकः सर्वदेवमनु
ष्यसुखेभ्योऽपायगामी भवति। कतमाः पञ्च। यः कुलपुत्र मूर्धाभिषिक्तः स्तौपिकं वस्त्व-
पहरति सांघिकं वा चातुर्दिशसांघिकं वा निर्यातितं वा। स्वयं वापहरति हारय
ति वा। इयं प्रथमा मूलापत्तिः॥ यः पुनर्धर्मं प्रतिक्षिपति श्रावकनिर्याणभाषितं वा प्रत्येक- 15
बुद्धनिर्याणभाषितं वा महायाननिर्याणभाषितं वा प्रतिक्षिपति प्रतिषेधयतीयं द्वितीया
मूलापत्तिः॥ यः पुनर्मामुद्दिश्य शिरस्तुण्डमुण्डकाषायवस्त्रप्रावृतः शिक्षाधारी वा शि-

---

1) *Bhaiṣajy°* MS

2) v. supr p 10,14 The present is the passage referred to in the Bodhicaryāvatāra, V. 104 (ed Minaev - Zap Tom. 4) — a reference to which M de la Vallee Poussin called my attention See also Wassiljev, p 171

3) See f 35 b init. The Tib. (42 a 5) སྲེག་པར་བྱེད ('pulverises') confirms the form in the text, hitherto only certified '*hiṃsārthe*' in the Dhātupāṭhas both Sk and Pali (s v jhas) *Jhasayati* in Çat Br II 2.2 19 is similarly used.

ताधारे वा तस्य दुःशीलस्य वा शीलवतो वा काषायाणि वस्त्राण्यपहरति अपहारय-
ति। गृहस्थं वा करोति काये दण्डैः प्रहरति चारके वा प्रक्षिपति जीवितेन वा वियोज-
यतीयं तृतीया मूलापत्तिः॥ यः पुनः क्षत्रियः संचिन्त्य मातरं जीविताद्व्यपरोपयति पि-
तरमर्हन्तं भगवच्छ्रावकं वा जीविताद्व्यपरोपयति समग्रं वा संघं भिनत्ति तथागतस्यार्हतः
5 सम्यक्संबुद्धस्य संचिन्त्य दुष्टचित्तो रुधिरमुत्पादयति॥ एभिः पञ्चभिरानन्तर्यैः[1] कर्मभिरन्य
तरान्यतरं कर्मोत्पादयतीयं चतुर्थी मूलापत्तिः॥ यः पुनः क्षत्रियोऽहेतुवादी भवति पर-
लोकापेक्षः। दशाकुशलान्कर्मपथान्समादाय वर्तते ऽन्यांश्च बहून्सत्त्वान्दशस्वकुशलेषु
कर्मपथेषु समादापयति विनयति निवेशयति प्रतिष्ठापयतीयं पञ्चमी मूलापत्तिः॥ पे॥
यः पुनर्ग्रामभेदं जनपदभेदं नगरभेदं राष्ट्रभेदं करोतीयं मूलापत्तिः॥ पे॥ आदिकर्मिणां म-
10 हायानसंप्रस्थितानां [35 b] कुलपुत्राणां कुलदुहितॄणां चाष्टौ मूलापत्तयो। याभिर्मूलाप-
त्तिभिः स्खलिता आदिकर्मिका महायानसंप्रस्थिताः सर्वाणि पूर्वावरोपितानि कुशलमू
लानि झापयन्ति[2]। वस्तुपतिताः पराजिता देवमनुष्यमहायानसुखादपायगामिनो भवन्ति
चिरं च संसारे सीदन्ति कल्याणमित्रविरहिताः। कतमा अष्टौ। ये सत्त्वाः पूर्वदुश्चरितहे-
तुनास्मिन् क्लिष्टे पञ्चकषाये[3] लोके उपपन्नास्त इत्वर[4]कुशलमूलाः कल्याणमित्रं संनिः-
15 श्रित्येदं परम गम्भीरं महायानं शृण्वन्ति। ते च परीत्तबुद्धयोऽपि कुलपुत्रा अनुत्तरायां
सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पादयन्ति। तेषामादिकर्मिका ये च बोधिसत्त्वा इदं परमगम्भीरं शून्य-
ताप्रतिसंयुक्तं सूत्रान्तं शृण्वन्ति उद्दिशन्ति पठन्ति। ते यथाश्रुतं यथापर्याप्तं परेषां[5] पूर्वबुद्धि-
सदृशानां स्वर्थं सुव्यञ्जनं विस्तरेणाग्रतः स्मारयन्ति प्रकाशयन्ति। ते ऽकृतश्रमा बालाः
पृथग्जनाः शृण्वन्त उत्त्रस्यन्ति संत्रस्यन्ति संत्रासमापद्यन्ते। ते संत्रासेन विवर्तयन्त्यनुत्तरायाः

---

1) See Wassiljev 240 (264) note 2 The usage at 17 20—18 7 above is different

2) v supra 59, 11

3) *kalpāyuhsatvasamkleçadrshtayah* marg, cf Dh s § 91

4) A marginal gloss *arvācīna* on this word, for which see Divy Ind

5) *samvarāt pūrva*, margin

सम्यक्संबोधिचित्तं श्रावकयाने चित्तं प्रणिधापयति । इयमादिकर्मिकबोधिसत्त्वस्य मूलाप-
त्तिः प्रथमा ॥ यया मूलापत्त्या स कुलपुत्रः सर्वं पूर्वावरोपितं कुशलमूलं नाशयति । वस्तु-
पतितः पराजितः स्वर्गापवर्गसुखात् । विसंवादितं चास्य बोधिचित्तमपायगामी भवति ।
तस्माद्बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन परपुद्गलानामाशयानुशयं प्रथमं ज्ञात्वा यथाभव्याशयानां सत्त्वाना-
नुपूर्वेण धर्मदेशना कर्तव्या । तद्यथा महासमुद्रेऽनुपूर्वेणावतार इति ॥ पे ॥ 5

पुनरपरमादिकर्मिको बोधिसत्त्वः कस्यचिदेवं [36 a] वक्ष्यति ॥ न त्वं शक्नोषि षट्-
पारमितासु चर्यां चर्तुं । न त्वं शक्ष्यस्यनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबोद्धुं । शीघ्रं त्वं श्रावक-
याने प्रत्येकबुद्धयाने वा चित्तमुत्पादय । तेन त्वं संसारान्निर्यास्यसि । पापव्ययापूर्वोक्तमय-
मादिकर्मिकस्य बोधिसत्त्वस्य द्वितीया मूलापत्तिः ॥

पुनरपरमादिकर्मिको बोधिसत्त्वः कस्यचिदेवं वक्ष्यति । किं भोः प्रातिमोक्षविनयेन । 10
शीलेन सुरक्षितेन शीघ्रं त्वमनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पादयस्व । महायाने पठ । यत्ते
किंचित्कायवाङ्मनोभिः क्लेशप्रत्ययादकुशलं कर्म समुदानीतं तेन पाठेन शुद्धिर्भवत्य-
विपाकं । पापव्ययपूर्वोक्तमयमादिकर्मिकस्य बोधिसत्त्वस्य तृतीया मूलापत्तिः ॥

पुनरपरं कुलपुत्र केषांचिदादिकर्मिको बोधिसत्त्व एवं वक्ष्यति । वर्जयत[1] यूयं कुलपु-
त्राः श्रावकयानकथां । मा शृणुत मा पठत मा परेषामुपदिशत । गोपयत श्रावकयानकथां । 15
न यूयं तस्मान्महत्फलं प्राप्स्यथ । न यूयं ततो निदानाच्छक्ताः क्लेशान्तं कर्तुं । श्रद्दधत
महायानकथां । शृणुत महायानं पठत महायानं परेषां चोपदिशत । ततो यूयं सर्वदुर्गत्य-
पायपथान् शमयिष्यथ । क्षिप्रं चानुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्यथ ॥

यदि ते तस्य वचनकारिणो भवन्तीदृशं दृष्टिगतमुपगृह्णन्ति । उभयोरपि मूलापत्तिर्भ-
वतीयमादिकर्मिकस्य बोधिसत्त्वस्य चतुर्थी मूलापत्तिः ॥ 20

पुनरपरमादिकर्मिका बोधिसत्त्वा द्विजिह्विका भवन्ति अन्यथा निर्दिशन्ति । इदं च
महायानं कीर्तिशब्दश्लोकार्थं लाभसत्कारहेतोः पठन्ति स्वाध्यायन्ति धारयन्ति वाचयन्ति

---

1) The MS has the indic (°tha) for this verb only

देशयिष्यन्ति परेषां च सुप्रकाशयिष्यन्ति । इदं च वदन्ति । नवं यानसंप्रस्थिता वयं ।
ते परेषामपि नानाप्रकारैर्बोधिसत्त्वैः उपायकौशल्याभियुक्ता प्रत्य
यान्ति अनुमोदन्ते तथा धार्मिकं चित्तमुत्पादयन्ति [1] संगृह्णन्ति । यावत्
नोत्पादयन्ति न तावत् । यावन्तो इ मारेषु कोटिनियुतशतसहस्राणि विहरन्ति । त
स्मात्ते तेषां महत्तया महागुणानुगता महागुणरत्नाकरविपाकाः प्र
पारमितायां भवन्ति । यथा चन्द्रस्य प्रभा इत्यादीनि गच्छन्तु यावत् महासागरे न महा
समुद्रे स्थाने ता यावत् विपाकेनैव पञ्च निगच्छन्ति । एवमेव ये श्रद्दधन्ति बोधि
सत्त्वा महागुणसागरस्य गुणान् इत्यादेशोपदिष्टाः । न प्रत्ययं यान्ति अधिमात्रं स्थित्वा प्र
ज्ञापारमितायां प्राप्स्यन्ति । एवं ते यावत् आदितो बोधिसत्त्वा ईर्ष्यारहितेन
10 प्रत्ययेन महागुणरत्नाकरं प्रविशन्ति । इति यावत् अनागतेष्वपि देवमनुष्येषु बोधि
सत्त्वस्य ॥

पुनरपर सुभूते भविष्यत्यनागते ऽध्वनि महासत्त्वसंपन्ना आदितोऽपि बोधि
सत्त्वा ये ते गम्भीरान् धर्मान् अनुसूत्रान्ताधारणानाभिसमाधिमिथ्यादृष्टिदृ
ष्टिप्रतिरूपकाणां वर्तमानानां बोधिसत्त्वानां गोचरास्ताभ्यः पारमिताभ्यः धारयन्ति पठ
15 न्ति स्वाध्यायन्ति परेषां च विस्तरेण वाचयित्वा प्रकाशयन्ति । अहं चैतान् धर्मान् स्वयं बुद्धा
बुद्धैव च पुनर् उपायकौशल्येनोपदिशानि । तथा या पुरस्तथा भावयित्वा यथा त
त्र गम्भीरेषु धर्मेषु (37 a) प्रत्ययतो भविष्यति । एवं ते शासनस्य भविष्यन्ति यथा मम ।
एतर्हि [2] पुनरेव ददाति पठितमात्रेणाश्रयणीयान्यत्रोपायेन गम्भीरगम्भीराणुपादशामि
न संप्रतिपद्यते ॥ लाभसत्कारश्लोकैरात्मानं विश्लेषयन्ति । तत्प्रत्ययात्सर्वबुद्धा
20 नामर्हतां सम्यक्संबुद्धानां बोधिसत्त्वानामार्यपुद्गलानां च पुरतः सापराधिनो भवन्ति । महा
गुरुरत्नापत्तिमापद्यते । विसंवादयति देवमनुष्यान्सलोकानेव । आत्मयानेनास्य न भव

1) H therto in Dhātupaṭha only but cf pa sa a p 10 note 4

2) ma nast° w thout punctuat on MS.

ति । अनेन महायानस्यान्तरायो विशेषाधिगम । अनेनानुत्तरा सम्यक्संबोधि. ॥ तद्यथा कश्चित्पुरुषो महाटवीं प्रस्थित क्षुत्तर्षप्रपीडितः स तत्र महाफलवृक्षे प्रतिष्ठित । आहारार्थं स उदारफलवृक्षमपहाय गन्धवर्णरसोपेतानास्वाद्य विषवृक्षमभिरुह्य विषफलानि भुञ्जीत भुक्त्वा च कालं कुर्यात् । तदुपमांस्तान्कुलपुत्रान्वदामि । ये दुर्लभं मनुष्यलाभं लब्ध्वा कल्याणमित्रं संनिश्रित्य महायानमवतर्तुकामा लाभसत्कारयशोहेतो रात्मानमुपदर्शयन्ति परान्पंसयन्ति[1] एवंरूपां महागुरुकामापत्तिमापद्यन्ते यया गुरुकयापत्त्या सर्वविज्ञानां परमजुगुप्सिता भवन्ति । अपायगामिनस्तथारूपाश्च पुद्गला न सेवनीया सर्वक्षत्रियब्राह्मणविट्शूद्राणां । यश्च तान् सेवते स सातिसारो[2] भवति सर्वविज्ञानां । इयं कुलपुत्र बोधिसत्वस्य षष्ठी मूलापत्ति ॥

पुनरपरं कुलपुत्र भविष्यत्यनागतेऽध्वनि क्षत्रियाणां पुरोहितचण्डाला अमात्यचण्डाला भटचण्डाला मूर्खा पण्डितमानिनो महाधना महाभोगा । बहुविधेषु दानमयपुण्यक्रियावस्तु(37 b)षु संदृश्यन्ते ते त्यागमदमत्ता मानमदर्पेण क्षत्रियविभेदयन्ति । श्रमणान् क्षत्रियै । ते क्षत्रियान्निश्रित्य श्रमणान् दण्डापयन्ति[3] । अर्थं[4] दण्डेन मुषन्ति । तेनोपद्रवेण ते भिक्षवः पौद्गलिकं वा सांघिकं वा चातुर्दिशसांघिकं वा स्तौपिकं वा श्रमणैरपहृत्य तेषां प्राभृतं प्रदास्यन्ति । ते पुनश्चण्डाला क्षत्रियस्योपनामयिष्यन्ति । ते[5] उभयतोऽपि मूलापत्तिमापद्यन्ते । ये क्षत्रियचण्डाला श्रमणै सार्धं प्रदुष्यन्ति तथारूपं च ते धर्मं प्रज्ञपयिष्यन्ति । अधर्मं वा धर्ममपहाय । सूत्रविनयशिक्षा अनपेक्ष्य कालोपदेशमहाप्रदेशानपहाय । महाकरुणामैत्रीप्रज्ञापारमितशिक्षोपायकौशल्यशिक्षा याथार्थेषु सूत्रेषु शिक्षा उपदिष्टास्ता अपहाय । तथारूपां धर्मबुद्धिं भिक्षूणां विहेठनार्थपूर्वकं क्रियाकारं प्रज्ञपयन्ति । ये क्रियाकारैर्भिक्षूणां विहेठना

1) *param* MS · for *pams* cf supra 6? 3

2) See Divy, Ind

3) This form (not in lexx) recurs in a metrical passage below, 39 b

4) *artha* MS

5) *purohita candalādyā, bhe lanāt sanghikadi dravyāpaharanāc ca* marg

भवन्ति। रिञ्चन्ति शमथविपश्यनानुयोगमनस्कारं। ते ऽवध्यायन्तो व्यापादबहुला भव-
न्ति। तेन च हेतुना भिक्षूणामप्युपशान्ताः क्लेशा नोपशाम्यन्ति न तनूभवन्ति। तत्काले पुनस्ते
भिक्षव आशयविपन्ना भवन्ति शीलविपन्नाश्च भवन्ति। आचारविपन्ना भवन्ति दृष्टिविपन्ना
भवन्ति तद्धेतोः शैथिलिका भवन्ति। बाहुलिका भवन्ति। अश्रमणाः श्रमणप्रतिज्ञाः। अ-
5 ब्रह्मचारिणो ब्रह्मचारिप्रतिज्ञाः। शङ्खस्वरसमाचाराः। प्रष्टव्यधर्मदेशकाः। ते[1] भूयस्या मा-
त्रया सपरिवारस्य क्षत्रियस्य सत्कृता भवन्ति मानिताः पूजिता भवन्ति। ते च प्रहाणाभि-
युक्तानां भिक्षूणां गृहस्थेभ्यो ऽवर्णं निश्चारयन्ति। स च क्षत्रियः सपरिवारः प्रहाणाभियुक्तानां
भिक्षूणाम[38 a]न्तिके प्रदुष्यति अवध्यायति। यस्तत्र प्रहाणिकानां भिक्षूणामुपभोगप-
रिभोगस्तं स्वाध्यायाभिरतानां भिक्षूणां निर्यातयन्ति। ते[2] उभयतो मूलापत्तिमापद्यन्ते। त-
10 त्कस्य हेतोः॥ ध्यायी भिक्षुः सुक्षेत्रं। नाध्ययनवैयावृत्या[3]भिरता नाध्ययनाभियुक्ताः॥ स-
माधिधारणीक्षान्तिभूमिषु भाजनीभूता दक्षिणीयाः पात्रभूताः। आलोककरा लोकस्य मार्गो-
पदेशकाः। कर्मक्लेशावृतान्सत्त्वानुत्तारयन्ति। निर्वाणगमने च मार्गे प्रतिष्ठापयन्ति। इमाः
कुलपुत्राष्टौ मूलापत्तय इति॥

आसां निःसरणमिहैव सूत्रे ऽभिहितं। यदि ते बोधिसत्त्वा आकाशगर्भस्य बोधिस-
15 त्त्वस्य नाम श्रुत्वा दर्शनमस्याकाङ्क्षेरन्। अपायप्रपतनभयान् मूलापत्तीर्देशयितुकामा। यदि
ते आकाशगर्भं बोधिसत्त्वं नमस्कुर्युः नाम चास्य परिकीर्तयेयुस्तेषां स कुलपुत्रो यथा भा-
ग्यतया स्वरूपेणाग्रतस्तिष्ठति ब्राह्मणरूपेण यावद्दारिकारूपेण पुरतः स्थास्यति। त-
स्यादिकर्मिकस्य बोधिसत्त्वस्य यथा समुत्थितास्ता आपत्तीः प्रतिदेशयति।[4] गम्भीरं चा-

---

1) *purohitādyā* marg

2) In the margin (cf gloss on similar passage supra 63, 18) we find the explanation *abrahmacāribhikshavo 'vārnavādāt paribhogacyāvanāc ca*

3) °*prtya* MS, as before

4) The transcript following a later hand in the margin has a double causal form °*desāpayati* cf *daṇḍāpayati* [37 b, 39 b] Compare Whitney's 'bastard causals' ('Roots' p. 238, *med*).

स्योपायकौशल्यं महायाने धर्ममुपदर्शयति । यावदवैवर्त्तिकभूमौ च प्रतिष्ठापयति ॥ पे ॥ यदि तेषां संमुखं दर्शनं न ददाति । यस्तमभियाचति । तेनादिकर्मिकेण बोधिसत्वेन सापराधेन पश्चिमे यामे उत्थायासनात्प्राङ्मुखेन स्थित्वा धूपं धूपयितव्यं । अरुणो देवपुत्र आयाचितव्यः' एवं च वक्तव्यं । अरुण अरुण महाकृप महाभाग महोदितस्त्व जम्बुद्वीपे मां करुणयाच्छादयस्व ' शीघ्रमाकाशगर्भं महाकारुणिकं मम वचनेन बोधय । [38 b] 5 मम स्वप्नान्तरे तमुपायमुपदर्शय येनाहमुपायेनापत्तिं प्रतिदेशयामि ' आर्ये महायाने उपायप्रज्ञां प्रतिलप्स्यामीति ॥ तेन तत्कालं शय्यायां निद्रापयितव्यं सहोदिते[1] ऽरुणे इह जम्बुद्वीपे आकाशगर्भस्य बोधिसत्वस्येह समागमो भवति स्वरूपेण च । तस्यादिकर्मिकस्य बोधिसत्वस्य स्वप्नान्तरे पुरतः स्थित्वा तां मूलापत्तिं देशयति महायानोपायेन ' तथारूपं च तस्योपायज्ञानं संदर्शयति । येनोपायकौशल्येन स आदिकर्मिको बोधि- 10 सत्वस्तत्रैव बोधिचित्तासंप्रमोषं नाम समाधिं प्रतिलभते सुदृढव्यवस्थितश्च भवति महायाने इत्यादि ॥

अत्र वा योऽत्र सूत्रे ऽध्येषणामन्त्रः पूर्वमुक्तः ' तेनायं विधिः कार्यः । एवं स्यात् । अरण्ये उपवने ऽभ्यवकाशे वागरुं वा तगरं[2] वा कालानुसारिं वा धूपयितव्यं । प्राञ्जलिना च भूत्वा समन्ततो दिग्विदिक्षु च पञ्चमण्डलकेन वन्दित्वा इमे मन्त्रपदाः प्रवर्तयितव्याः ' त- 15 द्यथा । सुमृश २[3] ' कारुणिक ' चर २ ' विचर ' संचर ' कारुणिक ' मुरर मुरर वेगधारि नमुचने[4] भुजपते[5] कारुणिक चिन्तामणि[6] पूरय कारुणिक सर्वाशां मे स्थापय ' आज्ञाधारि

---

1) *Saha* apparently with loc , but possibly a compound, compare Pāṇini's *sahapurvāṇnam*

2) *tagarum* MS

3) སུ་སྨྲི་ཤ (apparently) Tib but the reading has been corrected and is indistinct

4) *na* added in marg , not in Tib

5) [illegible] Tib

6) Cf Wassiljev, supra cit., p 59 note 2

स्फुगु[1] २ ' इतिविनेक गु ' दृष्टिविनेक गु ' पूरय कारुणिक पूरयतु ममाशां ' सर्व
या चाशो[2]गति स्वाहा ॥ विधि पूर्ववत्। सर्वत्र्याधिडुःखसर्वभयसर्वोपकरणविधानप्र-
तिघाते सर्वाशोष्टसिद्धये च कार्यः॥ यदि तत्रिगादयोऽपि बोधिसत्वा कायमेवामापत्तिनिकयो
ऽन्येषां चाधिकयो । यत्र तेन साम्परिका । कथमेवामापत्तिव्यवस्था ' कथं वा तद्दोषा-
5 स्साम्परिका यपि गृह्यते । नैव दोषः । ये[39 a] यो यत्र यकुलं संभव ते तत्राकोशिमा स्व
नामपरूपादर्शनाद्यपोत्पादनार्थे । परस्परतस्तु सर्वैः सर्वा यापत्तयः परिहर्तव्या ॥ येन
वा प्रकृतिमदाशावयतयामसादानोऽप्यभव्यो भवत्युच्छिन्नकुशलमूलश्च सुतरां तेन साम्प
रिका इत्यनमनया चिन्तया ॥

उपायकौशल्यसूत्रेऽपि मूलापत्तिरुक्ता । किं चापि कुलपुत्र बोधिसत्त्वः प्रातिमोक्ष
10 शिक्षायां शिक्षमाणः कल्पशतसहस्रमपि मूलफलभक्षः स्यात्। सर्वसत्त्वानां च सूक्ताङ्कु-
तानि सहेत्। श्रावकप्रत्येकबुद्धभूमिप्रतिसंयुक्तैश्च मनसिकारैर्विहरेदिय बोधिसत्वस्य
गुरुका मूलापत्तिः । तद्यथा कुलपुत्र श्रावकयानीयो मूलापत्तिमापन्न सो ऽभव्यस्तेनैव
स्कन्धे. परिनिर्वातुम्। एवमेव कुलपुत्रो ऽप्रतिदेश्यैतामापत्तिमनि सृय तान् श्रावकप्र-
त्येकबुद्धमनसिकारानभव्यो बुद्धभूमौ परिनिर्वातुमिति ॥

15 आसा च मूलापत्तीना सुखग्रहणाधारणार्थमेकीयमतानां च संग्रहकारिका उच्यते ॥

रत्नत्रयस्वहरणाद्यापत्पाराजिका मता ।
सद्धर्मस्य प्रतिक्षेपाद्द्वितीया मुनिनोदिता ॥
दुःशीलस्यापि वा भिक्षो. काषायस्तैन्यताडनात् ।
चारके वा विनिक्षेपादपप्रव्राजनेन च ॥

---

1) The MS (with which the Tib agrees) reads here and below (twice) *gu* clearly This however is probably a misunderstanding of the old form of the figure 7 (seven repetitions of the charm)

2) སྤྱད་ཕྱི Tib The Sk is indistinct, it apparently reads *sapathañcā*

पश्चात्सर्वकर[1]णान्मिथ्यादृष्टिचक्रेण वा ।
ग्रामादिभेदनाद्वापि मूलापत्तिर्जिनोदिता ॥
शून्यतायाश्च कथनात्सत्त्वेषु कृतबुद्धिषु ।
बुद्धत्वप्रस्थितानां वा सम्बोधेर्विनिवर्त्तनात् ॥
प्रातिमोक्षं परित्याज्य महायाने नियोजनात् । 5
शिक्षायान न रागादिप्रहाणायेति वा ग्रहात् ॥
परेषां ग्राहणाद्वापि पुनः स्वगुणकाशनात् ।
परपंसनतो ला(39 b)भसत्कारश्लोकहेतुना ॥
गम्भीरक्षान्तिकोऽस्मीति मिथ्यैव कथनात्पुनः ।
दण्डापयेद्वा श्रमणान् दद्याद्वा रत्नत्रयात् ॥ 10
गृह्णीयाद्वापमानं वा शमथे त्याजनात्पुनः ।
प्रतिसंलीनयोगं च स्वाध्यायिषु निवेदनात् ॥
मूला ह्यापत्तयो ह्येता महानरकहेतवः ।
आर्यस्याकाशगर्भस्य स्वप्ने देश्याः पुरः स्थितैः ॥
बोधिचित्तपरित्यागाद्याचकायाप्रदानतः । 15
तीव्रमात्सर्यलोभाभ्यां क्रोधाद्वा सत्त्वताडनात् ॥
प्रसाद्यमानो यत्नेन सत्त्वेषु न तितिक्षते ।
क्लेशात्परानुवृत्त्या वा सद्धर्माभासवर्णनाद् ' इति ॥

आर्यक्षितिगर्भसूत्रेऽप्युक्तं । यो महाराजन् ममोद्दिश्य प्रव्रजितो दुःशीलपापसमाचारो भिक्षुरशुभूतः कशम्बकजातो[2] अश्रमणः श्रमणप्रतिज्ञः अब्रह्मचारी ब्रह्मचारिप्रतिज्ञः । 20 ध्वस्तः पतितः पराजितो त्रिविधैः क्लेशैः । एवं च पुनः स दुःशीलपापसमाचारो भिक्षु

1) See p 60, note 1
2) Pali *kasambu* 'rubbish', with the whole passage compare M Vyutp cclxxvii 16, 18—19

रूयापि सर्वदेवानां यावत्सर्वमनुष्याणां यावत्पुण्यनिधीनां दर्शयिता भवति कल्याणमित्रं। किं चापि स ग्रपात्रीभूतः तेन च पुनः शिरस्तुण्डमुण्डेन काषायवस्त्रप्रावरणेर्यापथेन दर्शनहेतुनापि बह्वनां सत्वानां त्रिविधकुशलमूलोपस्तम्भनकरः सुगतिमार्गदर्शको भवति। तस्माद्यो ममोद्दिश्य प्रव्रजितः शीलवान् दुःशीलो वा तस्य नानुजानामि चक्रवर्त्तिराज्ञामपि यन्ममोद्दिश्यप्रव्रजितस्य सहधर्मेणापि काये दण्डप्रहारं वा दातुं चारके वा प्रक्षेप्तुं ग्रङ्गमङ्गं विकर्तनं वा कर्तुं जीविताद्वा व्यपरोपणं कर्तुं [40 a]। किं पुनरधर्मेण ॥

किं चापि मृतः कथ्यते ऽस्मिन् धर्मविनये। ग्रथ च पुनः स पुद्गलो गोरोचनकस्तूरिकासदृश इति। ग्रत्रैवाह। ये ममोद्दिश्य प्रव्रजितान् पात्रभूतान् पात्रभूतान्वा विहेठयिष्यन्ति ते सर्वेषां त्र्यध्वगतानां बुद्धानामतीव सापराधा भवन्ति। समुच्छिन्नकुशलमूला दग्धसन्ताना ग्रवीचिपरायणा भवन्तीति।

ग्रत्रैवाह। सर्वबुद्धैरधिष्ठितोऽयं मोक्षध्वजो यदुत रक्तकाषायवस्त्रमिति। ग्रस्मिन्नेव चोक्तं। तेन खलु पुनः समयेन बह्वनि श्रावकनियुतशतसहस्राणि बह्वनि च बोधिसत्वनियुतशतसहस्राणि भगवतोऽन्तिके एवंरूपं पूर्वकृतं कर्मावरणं प्रतिदेशयन्ति। वयमपि भदन्त भगवन् बह्वनां पूर्वकाणां तथागतानां प्रवचने पात्रभूतान् पात्रभूतांश्च बुद्धानां भगवतां श्रावकयानीयान् पुद्गलाञ्जुगुप्सितवन्तः पंसितवन्तो रोषितवन्तो ऽवर्णायशकाश्च निश्चारितवन्तः। तेन वयं कर्मावरणेन त्रिष्वपायेषु विविधां तीव्रां प्रचण्डां दुःखां वेदनां प्रत्यनुभूतवन्तः ॥ पेयालं ॥ वयं तत्कर्मावरणशेषमेतर्हि भगवतो ऽन्तिके प्रतिदेशयिष्यामः। केचिद्वदन्ति। वयं भगवतः श्रावकान्वचनैस्तर्जितवन्तः परिभाषितवन्तः। केचिद्वदन्ति। वयं भगवतः श्रावकानपात्रभूतान्पात्रभूतांश्च प्रहरितवन्तः। केचिद्वदन्ति। वयं चीवरान् हृतवन्तः। केचिद्वदन्ति। वयं भगवतः श्रावकाणामुपभोगपरिभोगानाच्छिन्नवन्तः। केचिद्वदन्ति। वयं भगवन्तमुद्दिश्य प्रव्रजितान् गृहस्थान्कारितवन्तः [40 b] तत ग्रस्थानं सादिताः। केचिद्वदन्ति। ग्रस्माभिर्भगवन् बुद्धानां भगवतां श्रावका ग्रपात्रभूताः पात्रभूताश्च सापराधिकाश्चारके प्रक्षिप्तास्तेन वयं कर्मावरणेन बह्वन् कल्पांस्त्रिष्वपायेषु विविधा ती-

या प्रचण्डा दुःखा वेदना प्रत्यनुभूयन्ते ॥ पे० ॥ तद्वयमेतर्हि कर्मावरणशेषं भगवतो ऽन्तिके प्रतिदेशयामः । आयत्यां संवरमापद्येम । प्रतिगृह्णातु भगवानस्माकमनुकम्पामुपादाय । उद्धरतु भगवानस्माननन्तपापेभ्य इति विस्तरः ॥

प्रव्रज्यान्तरायसूत्रे[1] ऽप्यनर्थ उक्तः । चतुर्भिर् महानामन् धर्मैः समन्वागतो गृही क्षणप्राप्तो भवति । जात्यन्धश्च जडश्चाजिह्वकश्च चण्डालश्च जातु[2] मुषितो भवत्यभ्या- 5 ऽप्यानवकुलश्च पण्डकश्च पण्डकाश्च नित्यदासश्च । स्त्री च भवति श्वा च शूकरश्च गर्दभश्चोष्ट्रश्चाशीविषश्च भवति तत्र तत्र जातौ ॥ कतमैश्चतुर्भिः । इह महानामन् गृही पूर्वजिनकृताधिकाराणां सत्त्वानां नैष्क्रम्यचित्तस्य प्रव्रज्याचित्तस्यार्यमार्गचित्तस्यान्तरायं करोति । अनेन प्रथमेन ॥ पुनरपरं गृही धनलौल्येन पुत्रलौल्येन कर्मविपाकमश्रद्दधत् पुत्रस्य वा दुहितुर्वा भार्याया वा ज्ञातिसंघस्यैश्वर्यस्थाने वर्तमाने प्रव्रज्या- 10 न्तरायं करोति । अनेन द्वितीयेनेति ॥ अन्यद्वयं । सद्धर्मप्रतिक्षेपः श्रमणब्राह्मणेषु च प्रतिघः ॥

दश चाकुशलाः[3] कर्मपथाः अनर्थाः । सद्धर्मस्मृत्युपस्थानाद्विपाककटुका द्रष्टव्याः । ततः किंचिन्मात्रं सूत्रं सूच्यते । प्राणातिपातविपाकलवस्तावद् । यथाह । तद्यथाग्निशिखाचरा नाम पक्षिणो ये ऽग्निशिखामध्यगता [11 a] न दह्यन्ते सङ्कष्टतराश्च नारकेयाणां[4] कपालं 15 भित्त्वा रुधिरं पिबन्ति । कपालान्तरचरा नाम पक्षिणो ये मस्तकं भित्त्वा ज्वलितमस्तकलुङ्गानि[5] पिबन्ति । जिह्वामिषभुजो नाम पक्षिणो ये जिह्वां विदार्याभितो ऽभितः प्रभक्षयन्ति । सापि जिह्वा भुक्ता पुनरपि सञ्जायते पद्मदलकोमलतरा । एवमर्थानुरूपसंज्ञा दन्तोत्पाटका

---

1) Not in Feer's or Nanjio's lists

2) Mhvs I. 101 111 and Senart *ad loc*

3) Cf Dh -s § 56.

4) On Buddhist hells in general see Feer in J. As 1892 (VIII 20) pp 185 sqq

5) Quoted by B.R. from the M Vyutpatti, *for the more usual mastuluṅga* 'brains'.

नाम पाषाणवर्षो नाम। कृमिराशिः। मासान्तरः। सौदुम्बरिका[1] पर्वत-
मध्यादिग। कुम्भीपाको नाम। संकुचको नाम यत्रैते ये सर्वाणि सर्वावयवानि नि-
त्यं गलन्ति कृमिभिः[2] विक्षपन्ति यत्र दन्ता तिष्ठन्ति स्थापनार्थम्। कुम्भीदि-
दा नाम यत्रैते ये कृतान्तदूतैः दृढं निपन्ति। दुःखान्तिः तत्राविलः कुम्भीतिभ्यः[3]।
5 मर्मनिकृन्तनं तैक्ष्णं शस्त्रैः। ये नीलनुत्का नाम यत्रैते ये तेषामुत्पत्तिः श्रूयते
ति॥ स दुःखादीनि प्रदेशान्तराणि योजनसहस्राणि यत्रैतैरवरतं नाम तत्र तीक्ष्णैर-
ग्नैः तस्मिन् वर्षसहस्राणि गतानि दहति च। स कथंचिदपि तस्मान्मुक्तः स-
न्मार्गपरायणमविन्नः। वयवयनो नाम द्वितीयः प्रदेशस्तत्र गच्छति। प्राणान्वेषी तृणा-
न्वेषी पत्रानान्वेषी तत्रैव दूरादेवाग्निवर्णैर्वयदृष्टो नि नरकाः अंगारवसंतप्त-
10 प्रदः पततः समुद्गरैः तस्मादनुधावति सर्वतो यावत्ताभि-
घातैः वयवयनं नाम प्रदेशमनुधावति। यत्रैते अङ्गारवर्षः प्रक्षिप्यते। ज्वलिता-
ङ्गाराः पुनरपि तं दहति। मुसलाहतः मुद्गराहतः शुनकैर्भक्ष्यमाणः। त-
स्यैवं गच्छतः तस्य प्रदेशस्य प्रति पतनान्तरे स प्रदेशः वयवयनो
नाम प्रादुर्भवति। स तस्मिन्प्रदेशे निपतति पतितः सप्त प्रचलति त्रीणि योजनसहस्राणि।
15 पुनरपि वातसलिलेन वायुनोत्क्षिप्यते। स प्रपतमानः वज्रायसतीक्ष्णैर्भिद्यते। यावत-
स्यैवमुत्क्षिप्यमानस्य च प्रपतमानस्य[4] वर्षसहस्राणि गच्छन्ति। कथंचिदपि त-
स्मान्मुक्तः परित्राणमन्विष्यन् तिरः नाम प्रदेशमनुधावति। तस्मिंश्च प्रदेशे सहस्रा-
णि पद्मानि प्रादुर्भवन्ति वमनाभीनि तीक्ष्णाग्नीनि शीघ्रगमनानि तस्य सहगमनादेव ता-

---

1) MS. *plāha vamcarti*°, [*sam*]*ra*° a sec manu

2) The MS appears rather to read *kyittay*°. The form in the text is quoted by Whitney from Lātyāyana.

3) Six skins according to Caraka and others, apud Jolly, Trans Int. Congr. Or. Lond (1892) vol I p 457.

4) °*kāni ca* MS.

नि चक्राणि शरीरं प्राप्य भ्रमन्ति ॥ पे ॥[1] प्रत्येकं सर्वाङ्गानि भ्रमन्तो दहन्ति पादतले चास्यं
शङ्कुभिर्भिद्यते । एवं गलकोटकपर्वते । गलकोटकैः प्राणिघातिभिः सार्धवह्निःपरमाणुशः
प्रभक्ष्यते । भुक्तो भुक्तः पुनरपि संजायते सुकुमारतरः । सुकुमारतया भूयोऽप्यधिकतरां वे-
दनामनुभवति । भुक्तभुक्तस्य प्रभूततरमेवास्य व्यथासं प्रादुर्भवति । तस्य प्राणातिपातकृ-[2]
तोपचितस्य तत्फलं भवति ॥ 5

अदत्तादानविपाकमाह । स एष दुष्कृतकर्मान्तकारी ज्वालाचक्रनिर्माणगन्धर्वनगर-
मृगतृष्णिकासदृशं महदर्थजातं पश्यति रत्नवस्त्रधनधान्यनिकरभूत । तस्यैव लोभाभि-
भूतस्य कर्मणा मोहितस्यैवं भवति । ममेदमिति । स एवं मोहितः पापकारी प्रज्वलिताङ्गा-
[3]रकर्पूर्लङ्घयित्वा तद्द्रविणमनुधावति । स कर्मकृतैर्यमपुरुषैर्गृह्यते [42 a] शस्त्रजालमध्य-
गत सर्वाङ्गप्रत्यङ्गशः पाट्यते विशस्यते दह्यते ऽस्थ्यवशेषः क्रियते । न चास्यानादिकाल- 10
प्रवृत्त. स लोभस्तामप्यवस्थां गतस्य परिहीयत इति ॥

काममिथ्याचारमधिकृत्याह । एष स पापकर्ता तस्माद्दुःखसङ्कटान्मुक्तः कथमप्य-
ङ्गारकर्पूर्लङ्घयित्वा कर्मणा भ्रामित प्रदेशमन्यं प्रपद्यते । वितथदर्शनं नाम तत्र कर्मकृ-
ता स्त्रिय पश्यति या तेन पूर्वं नष्टस्मृतिना दृष्टा । दृष्ट्वा चानादिकालाभ्यस्तो रागाग्निरु-
त्पद्यते । स तेन धावति येन ता स्त्रियः । ताश्चायोमय्यो नार्य[5] कर्मकृताः । ताभिरसौ गृ- 15
ह्यते । गृहीत्वा चोष्ठप्रभृति तथा भुज्यते यथास्य सर्षपफलमात्रप्रमाणमपि नावशिष्टः ।
तस्मिञ्शरीरे भवति । पुनरपि संभवति । पुनरपि भुज्यते । स कटुकां खरां वेदनामनुभवं-
स्तस्माद्रागाग्नेर्न निवर्तते । येन ता स्त्रियस्तेन भूय स संधावति । न चास्य तत्पीडा त-

---

1) The marg adds as a note here *punar jaya[n]te punar bhramanti*

2) Compare Divyāv 301 21 sqq

3) In the sense of 'fire' hitherto in lexx only

4) So MS.

5) Feer l c p 202 Pañca-gati (in *JPTS 1884*) p *155*, v *31*.

घातयन्ति वा घ्नन्ति । यत्ता स्त्रियो दृष्ट्वा चमत्कारोत्पन्नप्रज्वलितगात्रास्ता मनुष्याकारा ज्वालाग्नानापुनरङ्गारोऽस्त नारकीं[1] जिह्वाद्युष्टिरङ्गिन्दन्ति । पुनरपि समन्तीति पूर्व वत् ॥ पे ॥

स्त्रियो मूलमपायस्य धननाशस्य सर्वथा ।
5 स्त्रीविधेया नरा ये तु कुतस्तेषां भवेत्सुखम् ॥ पे ॥[2]
यावत् । स्त्री विनाशो विनाशानामिह लोके परत्र च ।
तस्मात्स्त्रियो विवर्ज्याः स्युर्दीप्ताग्निरिव सात्मन इति ॥

मृषावादमधिकृत्याह । स तैर्यमपुरुषैर्गृह्यते गृहीत्वा च तन्मुखं विदारयन्ति तस्माच्च जिह्वामाकर्षयन्ति । सा च जिह्वा कर्मवशात्पञ्चयोजनशतप्रमाणा भवति । तस्य मृषावाद-
10 स्य[व]लेन[42 b]तस्याश्च सहनिर्गमनकाले ते यमपुरुषा भूमावानास्थयन्ति[3] प्रदीप्ता लोहमय्या । कर्मकृतश्च हलसहस्रं प्रादुर्भवति प्रदीप्तायसयुक्तं बलवद्भिर्बलीवर्दैस्तदस्यास्तस्यां जिह्वायां वहन्ति । तत्र पृथग्रुधिरकृमिस्त्राविणो नद्यः प्रवहन्ति ॥ पे ॥ सा च जिह्वा तथा सुकुमा रा यथा देवानामपि[4] ॥ यावत्स वेदनार्तस्तनति[5] क्रन्दति विक्रोशति न चास्य तद्दुःखं किंचिदुपशाम्यतीति विस्तरः । तस्यैव प्र[चण्ड]ग्वेदनानुरक्तो ऽनेकानि वर्षशतसहस्राणि सा
15 च जिह्वा कृष्यते । सा वज्रचित्तस्य नारकस्य मुखे प्रविशति । स भयविक्लववदनो येन वा तेन वा निष्पलायते ऽङ्गारपर्वतेषु[7] दह्यमानो निमग्नः । तस्यैव दुःखार्तस्याशरणस्यापरा

1) So MS ? correct to °kiyam

2) *Ran adi stridosha ucyāh* marg

3) °*nehay*° MS

4) *akshih* MS.

5) *tan* is a rare Vedic root elsewhere of the 4th (ya) conj, cf however *sta nati*

6) The partially lost word is represented by the Tib དྲག་པོ (50 a 3) Cf p 69 1[7]

7) °*sl usu* MS

यथास्य पुनरपि यमपुरुषाः[1] प्रादुर्भवन्ति मुद्गरासिपाणयः । ते तं पुरुषं मस्तकात्प्रभृति यावत्पादौ चूर्णयन्तीत्यादि ॥

पैशुन्यविपाकास्तु यथैव मृषावादस्य त्रीणि योजनशतानि जिह्वेति विशेषस्तु । तां यमपुरुषा निस्त्रिंशानादाय प्रदीप्तधारान् जिह्वां निकृन्तन्ति । अभ्युत्तिष्ठत्यन्यस्मिन् प्रदेशे भद्यते । परमकटुका वेदना प्रतिवेदयते स क्रन्दति विक्रोशत्यव्यक्ताक्षरं जिह्वाविरहित इत्यादि ॥

पारुष्यविपाकमाह । ते तां जिह्वामास्यं विदार्य गृह्णन्ति । गृहीत्वा निशितधारैः[2] शस्त्रैश्छित्त्वा तस्य भूय एव खादनोपायेन मुखे प्रक्षिपन्ति । स च जिघत्सार्दितः क्षुत्क्षामवदनः स्वरुधिरलालापरिप्लुतां तामेव स्वजिह्वां भक्षयति । सा च जिह्वा छिन्ना पुनरपि सञ्जायते कर्मवशात् । अथ स भूमौ वेदनार्त्तः परि[43 a]वर्तते विचेष्टते क्रन्दते । तस्यैवं वेदनार्त्तस्य परिवृत्तनयनतारकस्य दुःखार्त्तस्य दीनस्यासहायस्यैकाकिनः स्वकृतमुपभुञ्जानस्य यमपुरुषा अनुशासनीगाथां भाषन्ते ॥

जिह्वाधनोर्विनिर्मुक्तास्तीक्ष्णा वाग्विशिखास्त्वया ।
पारुष्यमिति यद्दृष्टं तस्यैतत्फलमागतम् ॥ इति विस्तरः ॥

संभिन्नप्रलाप[3]विपाकमाह ॥ तस्य तत्प्रज्वलितं ताम्रद्रवलोहितं जिह्वां दहति । जिह्वां दग्ध्वा कण्ठं दहति । कण्ठं दग्ध्वा हृदयं दहति हृदयं दग्ध्वान्त्राणि दहति । तान्यपि दग्ध्वा पक्वाशयं दहति । पक्वाशयमपि दग्ध्वाधोभागेन निर्गच्छति ॥ यमपुरुषा गाथामाहुः ।

---

1) Cf Feer, l. c. p 205.

2) *niçitairddhā°* MS

3) Tib ཚིག་འཁྱལ་པ (51 b 3) Pali *samphappalāpa* cf Dh.-samgr § 56 and R Morris in *Academy* 25 Feb 1888.

पूर्वोत्तराविकल्पं निर्वाणगमनम् ।
यत्रैव गमना प्रीतः तस्यैतत्फलमागतं ॥
पानमत्ययतो नित्यं न वाच्यमननत्परा ।
न सा शिक्षा बुधैर्दृष्टा गोचरं मानखण्डिका । इति विस्तरः ॥

अभिध्याविपाकमाह[1] । यत्र पश्यति रिक्तं तुच्छकारकं फलकं यकृद्दणिता परपरिगृहीतं तस्य फलचोदितव्यामोहितस्यैवं भवति । ममेदं स्यादिति । ततः स नारकस्तेनैव धावति येन तद्द्रव्यं । तस्याभिध्याप्यमानस्याकुशलस्यामेचिकभावितत्र-कुलीकृतस्य तत्फलं परतो नरके विपरीतं पश्यति । तस्यैवं पश्यतो ऽभिध्याव्याकुलस्य हस्ते शस्त्रं प्रादुर्भवति स तेन धावति । तेषामप्यन्येषां नारकाणां हस्ते शस्त्राणि प्रादुर्भवन्ति । स तैः सह शस्त्रेण युध्यते घात्यते कर्त्यते यथा सर्षपफल[2]मात्रमपि न भवति मांसस्य शरीरे तत्रास्थिसङ्घातावशेषः क्रियते ॥ पे ॥ परेषां सम्प — —[3] [43 b]मम स्यादिति चिन्तितं । तस्याभिध्यासमुत्थस्य विपस्य फलमागतमिति ॥

व्यापादफलमाह । कर्मणपाः सिंहव्याघ्रसर्पाः क्रोधाभिभूताः पुरतस्तिष्ठन्ति । एतेभ्यो *भयभीतो येन वा तेन वा निष्पलायते । स कथं शक्नोति पलायितुमकुशलस्य कर्मणः ।* स तैर्गृह्यते । गृहीत्वा च पूर्वं तावन्मस्तकाद्भक्ष्यते यावत्पार्श्वतः सर्पैर्विषदंष्ट्रैः संदश्य संदश्य भक्ष्यते । व्याघ्रैरपि पृष्ठतो भक्ष्यते । पादावपि वह्निना दी[4](ध्येते) स यमपुरुषैर्दूरादिषुभिर्वि-ध्यन इति विस्तरः ॥

---

1) Hitherto in lexx only but *abhidhyālu* 'covetous' occurs in Divy 302 24 (supra cit.), *for which see the form below, abhidhyākhya*

2) *çarshapa°* MS

3) Three aksharas lost. From the Tib འབྱུང་བ (52 a 2) supply *sampad* or the like.

4) Obliterated in MS, but supplied from Tib (52 a 4) རྐང་པ་ཉི་མེས་བསྲེགས

मिथ्यादृष्टिफलं यतुरपरिमितं । पाठस्तु संक्षिप्यते । शस्त्रवर्षतोमरयमवर्षाशनि-
पाषाणवर्षैर्हन्यते । एकादशभिरर्चिस्कन्धैः क्षुत्पिपासाग्निना च मुखनिर्गतेन निरन्तरं
दह्यन्त इति ॥ काममूलाश्च सर्वानर्था इति तेभ्य एवोद्वेजितव्यं । यथात्रैवाह । अस्त्यग्निकु-
ण्डो नाम नरकः । तत्र यतरेण कर्मणा सत्त्वा उपपद्यन्ते । येनाश्रमणेन श्रमणप्रतिज्ञेन
मातृग्रामस्य नृत्तगीतस्याभरणानां वा शब्दं श्रुत्वायोनिशोऽनमस्कारेणाक्षिप्तबुद्धिना 5
तच्छ्रुत्वा हसितलडितक्रीडितान्यशुचिं[1] मुक्तं ॥ पे. ॥ तत्र ते नारका अयोवर्षेण स-
र्वाङ्गप्रत्यङ्गशः शूर्यन्ते ऽङ्गारवर्षेण च पच्यन्ते दह्यन्त इत्यादि । एवं पौराणकामास्वादनस्मर-
णात्पद्मो[2] नाम नरकः पच्यते स्वप्नायभूतस्मरणाच्च । तत्र ते नारकाः कुम्भिषु[3] पच्यन्ते । ते
ऽग्निप्रायोमयैर्मुसलैर्हन्यन्त इति विस्तरः ॥

एवमप्सरसः प्रार्थनया ब्रह्मचर्यपरिणामनान्महापद्मो[4] नाम नरक उक्तः । तत्र क्षारन[5]- 10
दीतरङ्गिणी नाम प्रवहति । तस्या नद्या यान्यस्थीनि ते पाषाणाः । यच्छे[44 a]वालं ते
केशाः । यः पङ्कस्तन्मांसं । या आपः तत्क्वथितं ताम्रं । ये मत्स्यास्ते नारका इत्यादि ॥
एवं पुरुषस्य पुरुषेण सह मैथुनविप्रतिपत्तेः अप्रमेया अकारणा विशेषाः पच्यन्ते । एवं शि-
शुभिः सह विप्रतिपत्तेः क्षारनद्यामुह्यमानान्दारकान्पश्यति । ते तं विलपन्ति । स तां नदी-
मवगाहते । तेषु बालकेषु तीव्रस्नेहप्रतिबन्धशोकदुःखवेगात् । एवं गोवडवाऽजैडका- 15
दिषु प्रकृतिसानगः काममिथ्याचारः घोरतरविपाकः पच्यते । तासामेव गोवडवादीनां
तप्तायोमयीनां अकुशलनिर्मितानां योनिमार्गेण स तिर्यक्कामसेवी प्रविशति । स तासा-

---

1) *Çukram* marg.

2) *A quasi-Pali form, cf* **Suttanipāta** *p 124 s Other authorities* (**Feer**, *J As* S XX. p 216) make Paduma a cold hell.

3) So MS Correct *kumbheshu* or °*ishu*? The Brahmans have a *Kumbhipāka*-hell

4) Cf. Dh -s. § 122

5) Name of a *sāgara* in Dh -s § 126.

गुडे प्रदीप्ताङ्गारनिकरपरिपूर्णे क्षिप्यते पच्यते बहूनि वर्षशतसहस्राणीति विस्तरेण द्रष्टव्यम् ॥

एवमन्यनारीतास्वपि भिक्षुणीषु विप्रतिपन्नानां महानरकपातना पठ्यते । एवं स्वस्त्रीष्वप्ययोनिमार्गेण गच्छतः । एवं प्रव्रजितास्वपि परस्त्रीषु लज्यासु च कन्यासु । एवमुपवासस्थासु एवं गुरूणां पत्नीषु ज्ञातिशब्दमानितासु च विप्रतिपत्तेः तीव्रासह्यपरिपाका महानरकयातनाः पठ्यते ॥

सालमैथुनसंयुक्तसूत्रेऽप्याह[1] । इह ब्राह्मण एकत्यो ब्रह्मचारिणमात्मानं प्रतिजानीते । स नैवैव मातृग्रामेण सार्द्धं द्वयद्वयसमापद्यते ऽपि तु मातृग्रामं चक्षुषा ब्रूव निध्यायन् पश्यति । स तदा स्वादयति अध्यवस्यति अध्यवसाय तिष्ठति । अयमुच्यते ब्राह्मण ब्रह्मचारी संयुक्तो मैथुनेन धर्मेण न विसंयुक्तः । अपरिशुद्धं ब्रह्मचर्यं चरति ॥ एवं मातृग्रामेण सार्द्धं सहाहसितं सक्रीडितं संलापमानस्य [44 b] आस्वादयत अपरिशुद्धं ब्रह्मचर्यमुक्तम् । एवं मातृग्रामस्यास्वादयत । एवं तिरःकुड्यगतस्य[2] तिरोऽन्यगतस्य[3] वा मातृग्रामस्य नृत्तगीतादिशब्दमास्वादयतो मैथुनसंयोगमित्युक्तम् । एवं पञ्चकामगुणसमर्पितं परमवलोकयास्वादयत ॥ एवं देवादिस्थानेषु ब्रह्मचर्यपरिणामनात्संयुक्तो मैथुनेन धर्मेण न विसंयुक्त इति ॥

यतश्चैते कामा एवं स्मरणप्रार्थनाविषयतामपि गता एवमनर्थकरास्तेनैव कामापवादक सूत्रेऽभिहितम्[4] । निवारय भिक्षो चित्तं कामेभ्यः । समयश्चैष मार्गः सप्रतिभयः सकण्टकः सगहनः उन्मार्गः कुमार्गो वेदनापथः असत्पुरुषसेवितः । नैष मार्गः सत्पुरुषसेवितः न त्वमेव चिन्तयसि । यस्मात् अल्पास्वादा कामा उक्ता भगवता । बहुदुःखबहुप

---

1) Not in Nanjio or K F

2) For the form cf Vyutp at B R for the mean ng the tale of Pyramus

3) For *lushya* (here = ?) cf Divy p 614 note 14

4) Not n Nanj o or KF

ह्वा बहूपायासा। आदीनवोऽत्र भूयान्। रोगो भित्तं कामा गण्डं शल्यमघमघमूलमा-
मिषबडिशं मृत्युरनित्या कामास्तुच्छा मृषामोषधर्मिणः स्वप्नोपमाः कामाः। रिक्तमुष्टिवद्
बालोल्लापना ॥ पे ॥ यथा मृगाणां बन्धनाय कूटं द्विजानां बन्धनाय जालं। मत्स्यानां
बन्धनाय कुपिनं[1] मर्कटानां बन्धनाय लेपः[2] पतङ्गानां बन्धनायाग्निस्कन्धः[3]। एवं कामाः ॥
पे ॥ कामपर्येषणां चरतो दीर्घरात्रं सिंहानां मुखे परिवर्तितस्यान्तो न प्रज्ञायते। याव- 5
ड्डीपातकानां गवाशनानां मुखे परिवर्तितस्यान्तो न प्रज्ञायते। यावन्मण्डूकानां सतां सर्पा-
णां मुखे परिवर्तितस्यान्तो न प्रज्ञायते। दीर्घरात्रं कामान् प्रतिसेवमानानां चौरा इति कृत्वा
गृहीतानां शिरश्छिन्नानामन्तो न प्रज्ञायते। पा[45 a]रदारिकाः पारिपन्थिका ग्रामघातका
जनपदघातका यावद्ग्रन्थिमोचका इति कृत्वा गृहीतानां शिरश्छिन्नानामन्तो न प्रज्ञायते।
दुःखं तीव्रं खरं कटुकमनुभूतं रुधिरं प्रस्यन्दितं प्रघरितं यच्चतुर्षु महासमुद्रेषूदकात्प्रभूत- 10
तरं ॥ पे ॥ कायो ऽयं वल्कादीनवः। अस्थिसंघातः स्नायुसंबद्धो मांसेनानुलिप्तः चर्म-
णा पर्यवनद्धः छव्या प्रतिच्छन्नः छिद्रविच्छिद्रः[4] कृमिसंघनिषेवितः सत्त्वानामनर्थकः क्लेश-
कर्मणां वस्तु ॥ अस्मिन्काये विविधा आबाधा उत्पद्यन्ते। तद्यथा चक्षूरोगः श्रोत्ररोगो
यावदर्शांसि पिटको भगन्दरः ॥ पे ॥ कायिकाः संतापाः कायिकं दुःखं। कायस्य जीर्ण-
ता भग्नता कुब्जता। खालित्यं पालित्यं वलिप्रचुरता। इन्द्रियाणां परिपाकः परिभेदः 15

---

1) The form is new the meaning 'net' assigned to the by form *kupini* in Çabdak is confirmed by the context, and by the Tib རྙི

2) Tib རྙོང 'snare *Of the form in the text (which may also be read ...)* I find no trace in lexx

3) Tib (53 b 6) ཕྱེམ་ལེབ་སྒོར་པའི་མེ་འི་དུད་པ 'smoke of fire for moths', but *patanga* (as B R show) specially connotes the meaning of a moth that burns itself (πυραυστης) so that some sort of naked flame must be meant cf Divy 444 5 (inf) and note at p 709

4) Not in lexx but cf Pali *vicchiddaka*

संस्काराणां पुराणीभावो जर्जरीभावः । यावन्मारस्येममुदारं प्रचारं जुगुप्सनीयं कामं प्रतिषेवितुं ॥ पे ॥ का तव मित्रो कामाशान्तिः । कामा त्वां प्रलोभयन्ति । कथं च त्वं ग्रथितो मूर्छितो ऽध्यवसितो ऽध्यवसानमापन्नः । यदाहं परिनिर्वृतो भवामि । सद्धर्मश्चान्तर्हितो भवति । त्वं च कामान्प्रतिसेव्य विनिपातगतो भविष्यसि । कदा शरणगमनादात्मानं
5 परिमोचयिष्यसि ॥ अन्यं मित्रो निवारय चित्तं कामेभ्य । अकालः कामपर्येषणायाः । कालोऽयं धर्मपर्येषणाया इति ॥

उग्रदत्तपरिपृच्छायामप्याह[1] । तेन काममिथ्याचारात्प्रतिविरतेन भवितव्यं स्वदारसंतुष्टेन परदारानभिलाषिणारक्तनेत्रप्रेक्षिणा निर्विण्णमनसा । एकान्तदुःखाः कामा । इत्यभीक्ष्णं मनसिकारप्रयुक्तेन । यदाप्यस्य स्वदारेषु का(45 b)मवितर्क उत्पद्येत । त-
10 दापि तेन स्वदारेष्वशुभानुदर्शिना उत्त्रस्तमनसा । नैव रागवशगतया कामाः प्रतिसेवितव्याः । न त्वध्यवसानविनिबन्धेन नित्यमनित्यानात्माशुचिसंज्ञिना । एवं चानेन स्मृतिरुपस्थाप्या । तथाहं करिष्यामि यथा संकल्पैरपि कामान्न परिभोक्ष्ये । कः पुनर्वादो द्वीन्द्रियसमापत्त्या वानङ्गविज्ञप्त्या वेति ॥

पुनरत्रैवाह । बोधिसत्त्वेन स्वभार्याया अन्तिके तिस्रः संज्ञा उत्पादयितव्याः । कतमा
15 स्तिस्रः । रतिक्रीडासहायिकैषा नैषा परलोकसहायिका । अन्नपानसहायिकैषा नैषा कर्मविपाकानुभवनसहायिका । सुखसहायिकैषा नैषा दुःखसहायिका ॥ यावदपरास्तिस्रः । शीलान्तरायसंज्ञा ध्यानान्तरायसंज्ञा प्रज्ञान्तरायसंज्ञा ॥ अपरास्तिस्रः । चोरसंज्ञा वधकसंज्ञा नरकपालसंज्ञा इति ॥

चन्द्रोत्तरादारिकापरिपृच्छायामप्युक्तं[2] । अथ चन्द्रोत्तरादारिका समनन्तर[3] प्रधावन्तं तं

---

1) Cf f 24a, supra and *Ugrapari̇pr°* at 8a

2) A Candrottarādārika-vyākaraṇa is given in Nanjio, 441 (tr A D. 591) K F. p 258

3) °*tara*° MS

महात्मा आनन्दाय दृष्ट्वा तस्यां वेलायां विहायसान्तरीक्षे तालमात्रमभ्युद्गम्य स्थित्वा च त
महात्मा आनन्दाय गाथाभिरध्यभाषत ॥

(1) कायं मयेदमधिगम्य मनोज्ञं सुवर्णवर्णं ज्वलनप्रकाशम् ।
न रक्तचित्तस्य हि मानुषस्य प्रजायते शोभनकं शरीरम् ॥
ये त्वग्निकर्षूपमसंप्रदीप्तान् त्यजन्ति कामान्विषयेषु गृद्धा । 5
षडिन्द्रियैः संवरसंवृताश्च ये ब्रह्मचर्यं च चरन्ति शुद्धम् ॥
दृष्ट्वा च दारान् हि परस्य ये वै कुर्वन्ति माताभगिनीति संज्ञां ।
प्रासादिकास्ते हि सुदर्शनीया भवन्ति नित्यं परमं मनोज्ञा ॥
स्पृष्टा मिमां वेत्थ(2) पुरीं सगन्धां यो रोमकूपान्मम चातिगन्धः ।
न रागचित्तेन मयार्जितोऽयम्[46 a]फलं तु दानस्य दमस्य चेदम् ॥ 10
न मे समुत्पद्यति रागचित्तं मा वीतरागासु करोथ रागं ।
साक्षी ममायं पुरतो मुनीन्द्रः सत्यं यथा वेद्मि न जातु मिथ्या ॥
यूयं च पूर्वं पितरो ममास्त(3) अहं च युष्माकमभूज्जनित्री ।
भ्राता स्वसा चापि पिता श्वश्रूर्वा को रागचित्तं जनयेत नान्यां ॥
प्रघातिता प्राक् च ममाद्य सर्वे अहं विशस्ता च पुरा भवद्भिः । 15
सर्वे ह्यमित्रा वधका परस्य(4) कथं तु वा जायति रागचित्तम् ॥
न रूपवन्तो हि भवन्ति रागात् न रक्तचित्ता सुगतिं व्रजन्ति ।
न निर्वृतिं यान्ति च रक्तचित्ता रागो हि तस्मात्परिवर्जनीयः ॥

---

1) Metre *Ākhyānakī*

2) MS apparently *vethe*

3) There is a fracture in the MS but apparently the reading is the form in the text. In the previous line the MS reads *tvasati*

4) °*rasparam* or °*yaram* MS

कामस्य हेतोर्निरयं पतन्ति । प्रेतास्तिरश्चोऽथ[1] भवन्ति रागात् ।

कुम्भाण्डयक्षा असुरा पिशाचा भवन्ति ये रागपरीत्तचित्ता ॥

काणाश्च खञ्जाश्च विजिह्मकाश्च । विरूपकाश्चैव भवन्ति रागात् ।

भवन्ति नानाविधदोषभाजाश्चरन्ति ये कामचरीं जघन्याम् ॥

5 चक्रवर्तित्वमवाप्नुवन्ति । भवन्ति शक्रास्त्रिदशेश्वराश्च ।

ब्रह्माण ईशावशवर्तिनश्च तद्ब्रह्मचर्यं विपुलं चरित्वा ॥

जात्यन्धभावा बधिरा विसंज्ञा । अमूकरोष्ट्रा खरवानराश्च ।

हस्त्यश्वगोव्याघ्रपतङ्गमना[2] भवन्ति नित्यं खलु कामलोला ।

नित्येश्वराश्चैव भवन्त्युदग्रा सुखेषिणो वै गृहपत्यमात्या ।

10 सुखसौमनस्येन च यान्ति वृद्धिं ये ब्रह्मचर्यं विपुलं चरन्ति ॥

कशाभितापानथ धूमगारान्[3] बन्धांस्तथा ताडनतर्जनाश्च ।

छेदं शिरः कर्णकरांघ्रिनासा[4] । पारस्य चार्च्छन्ति हि कामदासा । इति ॥

॥ उदयनवत्सराजपरिपृच्छायां[5] च विवर्णिता कामा ॥ ॥

दृष्ट्वा[6] व्रणं धावति मक्षिका यथा[7] ।

15 दृष्ट्वाशुचिं धावति गर्दभो यथा ।

श्वानश्च सूना [46 b] इव मांसकारणात् ।

तथैव धावन्त्यबुधा स्त्रियै रता ॥

---

1) So the MS for *tiryañco* (not metrically possible), should we read the fem *tiraçcyo*?

2) °*lakshikāh* (contra metrum) MS.

3) *Dhuparagan* corrected in a much later hand to *dhumagaran* MS དུ་བས་བདུག Tib Perhaps some torture by suffocation is intended On *kabhalli* (?) see Addenda.

4) °*sa*, MS

5) Translated into Chinese before A D 316 Nanjio, 23 h F 217

6) Metre Upaj ti *Vanam* MS

7) °*makshikera* MS

अविद्यापिधिना चान्तम स्कन्धने आवृता ।
स्त्रीषु सक्तास्तया मूढा अमेध्य इव वायसा ॥
नारस्य गोचरो ह्येष प्रस्थिता येन दुर्गति ।
आस्वादमशिनो मूढा गीटस्थाने यथा क्रिमि ॥
गीठकुम्भो यथा चित्रो यत्र यत्रैव दृश्यते । 5
पूर्णो मूत्रपुरीषेण दृतिर्वा वातपूरिता ॥
सिङ्घाणकस्फाला श्लेष्मणि निनास्तता ।
दौर्गन्ध्य स्रवते कायाद्वानीं तथया मधु ॥
अस्थिपूर्णा गुप्तद्वार मांसचर्मादिभिश्चित ।
गण्डभूतो ह्यय काय कुत्सितो ह्यामगन्धिक ॥ 10
नानाप्राणिभि सपूर्णो मुखगण्डो यथा भवेत् ।
एवमेव ह्यय कायो विष्ठाद्यशुचिभाजनम् ॥
अन्त्यालीगुल स्फुरट् समन्तुपुष्पयागुल ।
वृक्को विनोह्नित पित्त मस्तलुङ्गास्थिमज्जकम् ॥
अशीति क्रिमिकुलसहस्राणि यानि तिष्ठन्ति अन्तरे । 15
यत्र बाला न पश्यन्ति मोहजालेन आवृता ॥

---

1) °*tamask*° MS

2) *shmans* MS

3) *bal.* is given in lexx as the name of the jasmine and several other flowers

4) Thus I have emended the MS reading *antr..n.j antraguna ..ly*° The Tib (76 a 3) has simply, [Tibetan] 'The belly is full of the twisted gut' In the next line, read ... MS *lilohita* for *lohit..* ([Tibetan])

5) This word spoils the metre, but I preserve it as the Tib has [Tibetan]

«8 lakhs»

तत्प्रमाणमुखे प्रस्रवत्यशुचि पूतिगन्धिताम्।
बाला निमित्तं गृह्णन्ति वचने दर्शनेऽपि च ॥
उक्ता पश्चान्न जानन्ति यो देशः सर्वकुत्सितः ।
उच्चारगोचरा बालाः खेटसिङ्घाणभोजिनः ॥
5 जुगुप्सनीये रज्यन्ते व्रणं दृष्ट्वेव मक्षिकाः ।
रतास्त्वाघ्रते[1] स्वेदो गन्धो वायति कुत्सितः ॥
कुर्वन्ति दुष्कृतं कर्म येन गच्छन्ति दुर्गतिम्।
हीनान्कामान्निषेवन्तो हीनान् धर्मान्निषेव्य च ॥
गत्वा अवीचिं दुष्प्रज्ञा दुःखां विन्दन्ति वेदनां ।
10 उच्चार इव दुर्गन्धाः स्त्रियो बुद्धैः प्रकीर्तिताः ॥
तस्माद्धीनस्य हीनाभिः स्त्रीभिर्भवति सङ्गतिः ।
उच्चारभस्त्रां यो गृह्य बालावासं निगच्छति ॥
यादृशं कुरुते कर्म तादृशं लभते फलम् ॥
तथात्रै[47 a]वाह ।

15 तदेवंरूपैर्दुष्प्रसर्पोपितैर्भोगैः स्वागैर्विराधमुपसक्तैर्न प्रभवन्ति श्रमणब्राह्मणेभ्यो दानं दातुं कृपणवनीपकयाचकेभ्यो ऽवशीकृताः स्त्रीभिः स्त्रीनिर्जिताः स्त्रीनिगृहीताः स्त्रीदासाः । तेनैव स्त्रीप्रेम्णा तस्या एव पोषणाय न शक्नुवन्ति दानं दातुं शीलं च समादातुं । स तत्र रक्तः समानः स्त्रीपरिभाषितानि सहते तर्जनावलोकननिर्भर्त्सनाम्[2]पि सहते । स मातृग्रामेण तर्जितः पुरुषः ससीदति विषीदति मुखं चास्या व्यवलोकयति । कामहेतोः 20 कामनिदानं च वशगतो भवति । एवं महाराज कामलोलुपस्य पुरुषस्योच्चारसुखपरमस्याशुचौ रतस्यासब्रह्मचारिणो दोषः ॥ पे ॥

1) A new conjugational form Tib. འཛག

2) °*bhatsa*° MS

लपुत्रो वा कुलदुहिता वा जाम्बूद्वीपकान्सर्वसत्त्वानाच्छिद्य सर्वस्वं हरेत्।
यो वा ऽन्यो मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा कुलदुहिता बोधिसत्त्वस्य कुशलचित्तस्यान्तरायं कु-
र्यादन्तशस्तिर्यग्योनिगतस्याप्येकालोपदानसहगतस्य कुशलमूलस्यान्तरायं कुर्यादयं ततो
ऽसंख्येयतरं पापं प्रसवति। तत्कस्य हेतोः। बुद्धोत्पादसंजननकराणां स कुशलमूलानामन्त-
राय. स्थितो भवति। यः कश्चिन्मञ्जुश्रीः परकुलेषु बोधिसत्त्वस्येर्ष्यामात्सर्यं कुर्यात्तस्य त-
स्मिन्समये ततोनिदानं त्रीणि भयानि प्रतिकाङ्क्षितव्यानि। कतमानि त्रीणि। नरको-
पपत्तिभय अत्यन्धभयं प्रत्यन्तजन्मोपपत्तिभयं चेति[1]॥

पुनराह॥

यस्तस्य कुर्यात्पुरुषो ऽप्रियं वा भूतं ह्यभूतं च वदेदवर्णम्।
परुषं वदेत्क्रुद्धमनापि यस्तं क्षोभं च कुर्यात्पुनरस्य यो ऽपि॥
आत्मभावेन महता नरकेषु स दुर्मतिः।
उत्पद्यते विपन्नात्मा दुष्टस्तां[2] वेत्ति वेदनाम्॥
योजनानां शतं पञ्च जायते ऽस्य समुच्छ्रयः।
कोटीपरिवृतः शश्वद् भक्ष्यते च शुना भृशम्॥
पञ्चमूर्धसहस्राणि भवन्त्यस्यापवादिनः।
जिह्वानां च शताः[3] पञ्च भवन्त्येकैकमूर्धनि॥
एकैकस्यां च जिह्वायां शताः पञ्च ज्वलन्मुखाः।
लाङ्गलानां वहन्त्यस्य वाचं भाषित्व पापिकाम्।

---

1) Cf Dh s § 134 and M. Vyutp 120 *janmo°* must accordingly be corrected, probably to *jano°* or *janapada°* Tib ཡུལ་མཐའ

2) *°so* MS

3) *çata*, masc pl ('selten und immer metrisch'-Böhtl 2) I find quoted with the noun in gen pl

प्रतापने[1] च पच्यन्ते तीव्रदुःखानलाकुले।
उत्पीडां बोधिसत्त्वानां ये कुर्वन्ति ग्रसङ्गता ॥
तिर्यग्योनिं समापन्ना न तेषां भोति दुर्लभा।
कल्पकोटिसहस्राणि शतानि नियुतानि च ॥
तत्र च्युता घोरविषा भोन्ति सर्पा सुदारुणा । 5
क्षुत्पिपा[15 b]साभिभूताश्च कुर्वन्ति कर्म दारुणम् ॥
लब्ध्वापि भोजनपानं तृप्तिं नैवाधिगच्छति।
ततश्च्युतो मनुष्येषु स[2]व्याधुपपद्यते ॥
जात्यन्धो भोति दुर्मेधा दुष्टचेता ग्रसत्कृत ।
ग्रार्यमानाराधिको[3] वाचमुक्त्वा दुर्भाषित नरः ॥ 10
मनुष्येभ्यश्च्युतश्चापि पुनर्गच्छति दुर्गतिम्।
कल्पकोटिसहस्रेषु जातबुद्ध न पश्यति ॥

पुनरत्रैवाह। यावन्ति मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वो बोधिसत्त्वस्यान्तिके प्रतिघचित्तान्युत्पादय त्यवमन्यनाचित्तानि वा तावतः कल्पान् सन्नाहः सन्नद्धव्यो वस्तव्यं मया महानरकेष्विति न मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वो ऽन्येन कर्मणा शक्यो विनिपातयितुमन्यत्र बोधिसत्त्वापवादादेव। 15 तद्यथा मञ्जुश्रीर्वज्रमणिरत्नं नान्येन काष्ठेन लोष्ठेन वा शक्यं भेत्तुमन्यत्र वज्राद् एवमेव मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वो ऽन्येन कर्मणा न शक्यो विनिपातयितुमन्यत्र बोधिसत्त्वापवादादेवेति ॥ ॥

---

1) Name of a hell cf Feer, J As 1892 p 195

2) A syllable is wanting, qu supply a word meaning sickness (Tib ནད)?

3) The exact form is not certain owing to a fracture in the MS but the general sense, failing in honour to whom honour is due, is clear, cf the Tib འཚམས་པ་མ་མཆིས་པར་མི་བྱེད་པ (57 b 6)

॥ आर्यमहायानप्रसादप्रभावनसूत्रे ऽप्याह[1] ॥ ॥ यः कश्चिन्मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा दशसु दिक्षु सर्वलोकधातुषु सर्वसत्वानन्धकारेषु बन्धने क्षिप्य प्रवेशयेत् । यश्चायं कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा बोधिसत्वे क्रुद्धः पराङ्मुखस्तिष्ठेत् । नैनं दुरात्मानं पश्यामीत्ययं ततो ऽसंख्येयतरं पापं प्रसवति ॥ अन्यत्रोक्तं । यः कश्चिन्मञ्जुश्री सर्वजम्बू-
5 द्वीपकानां सत्वानां सर्वस्वं हरेद्यश्चान्यो यादृशं तादृशं बोधिसत्वं गर्हेदयं ततो ऽसंख्येयतरं पापं प्रसवति ॥ अन्यत्रोक्तं । यः कश्चिन्मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा गङ्गानदीवालिकासमान्स्तूपान्विनिपातयेद्दहेद्वा । यश्चायं कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा महा[15 b]यानाधिमुक्तस्य बोधिसत्वस्य व्यापादखिलक्रोधचित्तमुत्पाद्य आक्रोशेत्परिभाषेदयं ततो ऽसंख्येयतरं पापं प्रसवति । तत्कस्माद्धेतोः । बोधिसत्वनिर्याता हि बुद्धा भग-
10 वन्तो बुद्धनिर्याताश्च स्तूपाः सर्वसुखोपधानानि च सर्वदेवनिकायाश्च । बोधिसत्वमसत्कृत्य सर्वबुद्धा असत्कृता भवन्ति । बोधिसत्वं सत्कृत्य सर्वबुद्धाः सत्कृता भवन्ति । सर्वबुद्धानुत्तरया पूजया पूजयितुकामेन बोधिसत्वाः पूजयितव्याः ॥

एतत्पूजाविपाकश्च प्रशान्तविनिश्चयप्रातिहार्यसूत्रे[2] ऽभिहितः ॥

यस्त्वेषां कुरुते रक्षां धार्मिको धर्मवादिनां ।
15 हित्वा सुदुर्गतीः[3] सर्वाः शक्रो भवति देवराट् ॥
ब्रह्मापि यामस्तुषितो वशवर्ती[4] पुन पुन ।
मनुष्येषूपपन्नश्च चक्रवर्ती स जायते ॥

---

1) Nanjio, 90 KF 260 M Vyutp LXV 73

2) V p 16 2 supra

3) *sudurgati* seems not to occur but the Tib (58 b 3) gives it the same meaning as *durgati* viz disaster with the special sense of damnation (to hell) *Hitvā* of course from √*hā*

4) Lalita vistara 465 ad fin

मैत्री गृहपतिश्चापि भवत्यार्यो महायन ।
प्रज्ञास्मृतिभ्यां संयुक्तः सुचितो निरुपद्रव । इति ॥
अत्र तत्त्व बोधिमत्त्वमधिकृत्येयं कारापरानिता । पश्चा आर्य ॥

यथोक्तं महायानाधानावतारमुद्रासूत्रे । य कश्चिन्मञ्जुश्री कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा सर्वलोकधातुरजोपमानां सत्त्वानां दिवसे दिवसे दिव्यं शतरसमाहारं दिव्यानि च वस्त्राण्येवं ददद्गङ्गानदीवालिकासमान्कल्पान्दानं दद्यात् । यश्चान्य कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा एकस्यैकाग्रस्थानस्य यथाशक्तिदशकुशलकर्मपथसमन्वागतस्यैकदिवसमेकमाहारं दद्याद्बुद्धस्याय भगवत शिक्षाया शिक्षित इति समारोप्य यत्वा अयं ततो ऽसङ्ख्येयतरं पुण्यं प्रसवति ॥ य क[49 a]श्चिन्मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा सर्वलोकधातुरजोपमाना दशकुशलकर्मपथसमन्वागतानां उपासकानां दिवसे दिवसे दिव्यं शतरसमाहारं दिव्यानि च वस्त्राण्येवं ददद्गङ्गानदीवालिकासमान्कल्पान्दद्यात् यश्चान्य कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा एकस्य भिक्षोरेकदिवसमाहारं दद्यात् । अयं ततो ऽसङ्ख्येयतरं पुण्यं प्रसवतीति ॥

नियतानियतावतारमुद्रासूत्रेऽप्युक्तं[1] । सचेन्मञ्जुश्रीर्दशसु दिक्षु सर्वलोकधातुषु सर्वसत्त्वा उत्पाटिताक्षा भवेयु पारवरूपमुपादाय । अथ काश्चिदेव कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा तेषां सर्वसत्त्वानां मैत्रचित्तस्ताक्षाणि जनयेत् परिकल्पमुपादाय । यो वाऽयो मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा महायानाधिमुक्तं बोधिसत्त्वं प्रसन्नचित्तः पश्येद् । अयं ततोऽसङ्ख्येयतरं पुण्यं प्रसवति ॥ य कश्चिन्मञ्जुश्री कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा दशसु दिक्षु सर्वसत्त्वान्बन्धनागारप्रविष्टान् बन्धनागारान्मोचयित्वा चक्रवर्तिसुखे स्थापयेद्ब्रह्मसुखे वा । यो वाऽयो मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा कुलदुहिता वा महायानाधिमुक्तस्य प्रसन्नचित्तो दर्शनाभिलाषी भवेद्वर्णं चास्योदाहरेद् । अयं ततोऽसङ्ख्येयतरं पुण्यं प्रसवतीति ॥

---

1) See p 71 above

यथा क्षितिगर्भसूत्रेऽप्याह[1] । यः पुनर्भदन्त भगवन् क्षत्रियकल्याणो वामात्यकल्याणो
वा गृहपतिकल्याणो वा श्रमणकल्याणो वा ब्राह्मणकल्याणो वा परं रक्षत्यात्मानं रक्षति प
रलोकं रक्षति । भगवच्छासने पात्रभूतमपात्रभूतं वा यावन्मुण्डं काषायकण्ठ[19 b]मारक्षं
परिरक्षति मोक्ष्यति पूजयिष्यति श्रावकयानं एवं प्रत्येकबुद्धयानं मोक्ष्यति पूजयिष्यति ।
5 महायानं तथा च महायानसंप्रस्थितान् पुद्गलान् शीलवतो गुणाढ्यान् मुक्तामुक्तप्रतिभानान्[2]
तैः सार्द्धं रमति क्रीडति परिपृच्छति परिप्रश्नयति[3] तेषां श्रोतव्यं कर्तव्यं मन्यते ॥ पे ॥
चिरत्तं[4] भगवन् पापं क्षपयिष्यति ॥ भगवानाह । तद्यथापि नाम कुलपुत्र कश्चित्पुरुष उ
त्पद्यते । यः सर्वं जम्बूद्वीपं सप्तरत्नपरिपूर्णं कृत्वा तिष्ठतां बुद्धानां भगवतां दानं दद्यात्तथैव
मध्याह्नसमये तथैव सायाह्नसमये दानं दद्यादनेन पर्यायेण वर्षशतसहस्रमेवंरूपं दानं दद्यात् ।
10 तत्किं मन्यसे कुलपुत्रापि नु स पुरुषो बहु पुण्यं प्रसवेत् ॥ आह । बहु भदन्त भगवन्स पु
रुषः पुण्यस्कन्धं प्रसवेदप्रमेयमसंख्येयं । न तस्य पुण्यस्कन्धस्य केनचित्कश्चित्प्रमाणमुद्ग-
हीतुं अन्यत्र[5] तथागतेन ॥ भगवानाह । यस्तु कुलपुत्र क्षत्रियकल्याणो वा यावद्यथा पू
र्वोक्तं । पे । स बहुतरं पुण्यं प्रसवति । यावद्विपुलतरमप्रमाणतरमसंख्येयतरं पुण्यस्कन्धं
प्रसवति । यो मम पश्चिमायां पञ्चशत्यां[6] वर्तमानायां सद्धर्मनेत्रीं रक्षति स रक्षत्यात्मानं ।
15 रक्षति परांश्च रक्षति परलोकं रक्षति मम शासनं श्रावकान् पात्रभूतानपात्रभूतान्वा याव

---

1) See p 13 7

2) *muktamuktapr*° MS, but see Divy 329 8 et al

3) Pali *paripañhati* 'consider' (Ch) No compounds of the Sk denom *praç-nayati* have hitherto been registered

4) Here the MS (not the Transcript) inserts a form *sal etukam* not, apparently, reproduced in the Tib (59 b 5)

5) The instrum as in Pali, instead of the abl of class Sk

6) *pañcāsatyām* MS, cf. Vajracchedikā VI, and Prof Max Müller's note to his translation (S B E vol 49 pt 2 p 115) The correction of 'fifty' to 'five hundred' is supported by the Tib here and below [50 a]

न्मुण्डान् काषायवस्त्रप्रावृतानपि रक्षति । न विहेठयति । यावत्स्वकं राष्ट्रं परराष्ट्रं च व-
र्धयति । अश्मान् तपयति । सुरानयं च प्रापयति चिरं चायुः पालयति । स्वलोकाश्च परलो-
काश्च कापयति[1] । संबोधिमार्गे षट्पारमिता[50 a]श्चोपस्तम्भयति । सर्वापायाञ्जहाति । न
चिरं संसारे संसरति । नित्यं कल्याणमित्रैर्बुद्धैश्च भगवद्भिर्बोधिसत्त्वैश्च महासत्त्वैश्च सार्द्धं
समवधानगतो भवति । सततं कल्याणमित्राविरहितो न चिरेण यथाभिप्रायेषु बुद्धक्षेत्रे- 5
ष्वनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्यते ॥ अथ तावदेव सर्वदेवेन्द्राः सपरिवारा । यावत्पि-
शाचेन्द्राः सपरिवारा उत्थायासनाद्येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणम्यैवमाहुः । ये ते भदन्त
भगवन् एतर्ह्यनागते ऽध्वनि यावत्पश्चिमायां पञ्चशत्यां[2] क्षत्रियकल्याणा भवन्ति यावद्गृह-
पतिकल्याणाः । पे । एवं सद्धर्मरक्षका एवं त्रिरत्नवंशपालयितारः । पे । वयमपि सर्वे स-
परिवारास्तं क्षत्रियकल्याणं यावद्गृहपतिकल्याणं दशभिराकारै रक्षिष्यामः परिपालयि- 10
ष्यामो वर्धयिष्यामः ॥ कतमैर्दशभिः । आयुश्चास्य वर्धयिष्यामः आयुरन्तरायं च धर्मेण नि-
वारयिष्यामः । आरोग्यं च परिवारं च धनस्कन्धं च उपभोगपरिभोगं चैश्वर्यं च यशः क-
ल्याणमित्राणि प्रज्ञासंपदं च वर्धापयिष्यामः । एभिर्दशभिरिति विस्तरः ॥

एवमभूमिप्रविष्टेष्वेवायं विपाकविस्तरो द्रष्टव्यः ॥

अवलोकनासूत्रेऽपि[3] । 15

सम्बोधौ चित्तमुत्पाद्य हितार्थं सर्वप्राणिनां ।

यः स्तूपं लोकनाथस्य करोतीह प्रदक्षिणं ॥

---

1) [illegible]

2) *pancaś*° MS See note 6 above

3) These stanzas occur (with considerable variants) in the second of the sūtras called Avalokita in the Mahāvastu See Senart's text II 362 17—18 and 369 2—3 To this reference I was led by Prof S d'Oldenburg, who referred me to his art in JRAS for 1893 p 340, where another quotation from this sutra in the present work (Ch 17) is noted Compare also the work of the same Tib name in K F 259.

इत्याद्युक्तविस्तरमुक्त्वाह ।

यस्त्वेषां बुद्धपुत्राणां नरः कुर्वीत अप्रियं ।
देवान्मनुष्यान्चर्त्वियान्नरक तस्य गोचरः ॥

इति विस्तरः पूर्ववत् ॥ न चात्र विशेषहेतुः रक्षिद्रदर्शिनः शक्यते ज्ञातुन विस्त-
5 रत्वेन ॥

कर्मावरणविशुद्धिसूत्रेऽप्याह[(1)] (2)वरणशब्देनाय[50 b]मर्थ उक्तः । आवरण मञ्जुश्रीरुच्यते राग
आवरणं द्वेष आवरण मोह आवरण दानमावरण शीलक्षान्तिवीर्यध्यानप्रज्ञा आवरण ।
ये । तत्वस्य हेतो बालपृथग्जना मञ्जुश्रीर्दान ददतो मत्सरिणामन्तिके अप्रसादं कुर्व
न्ति । ते तेनाप्रसादेन प्रतिघचित्तमुत्पादयन्ति । प्रतिघचित्तदोषेण महानरकेषूपपद्यन्ते ।
10 शील रक्षन्तो दुःशीलान् कुत्सयन्ति परिभाषन्ति । ते तेषामवर्णं च भाषन्ति । ते तेषां दोष
श्रुत्वा बहुजनस्याप्रसादं कुर्वन्ति । ते तेनाप्रसादेन दुर्गतिगामिनो भवन्ति । ते क्षान्ति भाव
यन्तः क्षान्तिवादेनात्मानमुत्कर्षयन्ति प्रार्थयन्ति । वय क्षान्तिवादिन । इमे पुनरन्ये व्यापन्न
चित्ता । तेषां क्षान्तिमदमत्तानां प्रमादमूलकानि दुःखान्युत्पद्यन्ते । ते वीर्यमारभमाणा
आत्मानमुत्कर्षयन्ति[(3)] परान् पसयन्ति[(3)] । कुसीदा इमे भिक्षवो निकृत्यनभियुक्ता श्रद्धादेय
15 परिभुञ्जाना । नैतेऽर्हन्ति पानीयस्याञ्जलिमपि । ते तेन वीर्यारम्भेणात्मानमुत्कर्षयन्ति पर
च पसयन्ति । तानह बालानिति वदामि । ते ध्यान समापद्यमानास्तत्र ध्यानसमापत्तौ स्प
र्हामुत्पादयन्ति । तेषामेव भवति । वय समाधिविहारिणः इमे ऽन्ये भिक्षवो विक्षिप्तचित्ता
विहरन्ति । कुतस्ते बुद्धा भविष्यन्तीति विस्तरः ॥

सर्वधर्माप्रवृत्तिनिर्देशे[(4)]ऽप्याह । बोधिसत्व आपत्त्या चोदयति । दूरीभवति बोधेः । व

1) Nanjio 1094 tr before A D 431 K F ~62

2) Five avaranas are mentioned in the Tevijja sutta (Digha n I xiii 30). Cf Rhys Davids in S B E vol XI p 182

3) These words in marg n a sec manu

4) Nanjio 163 164 (tr before A D 417) 1015 K Γ 256 M Vyutp LXV 37 where as in our text the t tle is °dharmapra° (not °hpr as Nanjio & Leer) Cp f 4 b (p 6 18) above where the . s to be restored

र्मावरणं च परिगृह्णाति। ईर्ष्यया[1] चोदयति। दूरीभवति बोधिः। ईर्यापथेन चोदयति दूरीभवति बोधिः। सचेद्बोधिसत्त्वस्यान्तिके हीनसंज्ञामुत्पादयति आत्मनि चोदारसंज्ञां निपात्यात्मानं [51 a] कर्मावरणं च गृह्णाति। इह बोधिसत्त्वेन बोधिसत्त्वमववदतानुशासता वा शास्तृसंज्ञामुपस्थाप्याववदितव्यो ऽनुशासितव्यः। बोधिसत्त्वेन बोधिसत्त्वस्यान्तिके न परिभवचित्तमुत्पादयितव्यं। सचेदस्यापरित्यक्ता बोधिः। न देवपुत्र बोधिसत्त्वः कश्चिदेव कु- 5 शलमूलानि समुच्छिनत्ति। यथाहितोपं बोधिसत्त्वमागम्येति। अनुत्पादितबोधिचित्ते ऽपि तावद्बोधिर्भव्ये सत्त्वे ऽवमन्यना प्रतिषिद्धा। किं पुनरुत्पादितबोधिचित्ते॥

यथोक्तं शूरङ्गमसमाधिसूत्रे[2]। तत्र दृढमते कतमदनुत्पादितबोधिचित्तव्याकरणं॥ इह दृढमते स पुद्गलः पाञ्चगतिके[3] संसारे उपपन्नो भवति। यदि वा निरयेषु यदि वा तिर्यग्योनौ यदि वा यमलोके यदि वा देवेषु यदि वा मनुष्येषु। स च पुद्गलस्तीक्ष्णेन्द्रियो भवति। 10 उदाराधिमुक्तिकः। तमेनं तथागतः प्रजानाति। अयं पुरुषपुद्गलो यावदियद्भिः कल्पकोटीनियुतशतसहस्रैरनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पादयिष्यति॥ पे॥ इयद्भिश्चासंख्येयकल्पशतसहस्रैर्बोधिमभिसंभोत्स्यते॥ पे॥ इदं दृढमते उच्यते। बोधिसत्त्वस्यानुत्पादितबोधिचित्तव्याकरणं। अथ खल्वायुष्मान्महाकाश्यपो भगवन्तमेतदवोचत्। अद्याग्रेणास्माभिर्भगवन्सर्वसत्त्वानामन्तिके शास्तृसंज्ञोत्पादयितव्या। तत्कस्य हेतोः। न ह्यस्मा- 15 कमेतज्ज्ञानं प्रवर्तते। कतमस्य बोधिसत्त्वस्य बोधिपरिपाचकानीन्द्रियाणि संविद्यन्ते। कतमस्य न संविद्यन्ते। ततो वयं भगवन्नजानानास्तथारूपेषु हीनसंज्ञामुत्पादयेम। तेन

---

1) Beneath this word is added a sec. manu *caryā*. This word appears to find its counterpart in the Tib. སྤྱོད་ལམ, which however occurs in the *next* clause, where *īryāpathena* occurs in our text.

2) Supr. p. 8, 19.

3) B. & R. cite Vyutp. 90 (?).

वयं क्षपयेम ॥[1] भगवानाह । साधु साधु काश्यप सुभाषिता ते इयं वाक् । इदं च मया का-
श्यपार्थवशं स[51 b]म्पश्यमानेन युष्माकमित्थं धर्मो देशितो मा भिक्षवः पुद्गलेन पुद्गलः प्र-
विचेतव्यः । यच्छीघ्रं[2] क्षणयति हि भिक्षवः पुद्गलः पुद्गलं प्रविचिन्वन् । अहं वा पुद्गलं प्र
मिणुयां यो वा स्यान्मादृशः । एतेन काश्यप निर्देशेन बोधिसत्त्वेन वा श्रावकेण वा सर्वस-
5 त्त्वानामन्तिके शास्तृसंज्ञोत्पादयितव्या । मात्र कश्चिद्बोधिसत्त्वयानिकः पुद्गलो भवेत्तेन त-
त्रात्मा रक्षितव्य इति । यस्य तु नियतमेव बोधिप्राप्तिचिह्नमस्ति तत्र सुतरामप्रमत्तेन
रक्षितव्या ॥

यथोक्तमार्यसद्धर्मपुण्डरीकसूत्रे[3] ।

इष्टामयान्मृत्तिकसंचितान्वा[4] प्रीताश्च[5] कुर्वन्ति जिनस्य स्तूपान् ।

10 उद्दिश्य वा पांशुकराशयो ऽपि अटवीषु दुर्गेषु च कारयन्ति ॥

सिकतामया वा पुन कूट कृत्वा ये केचिदुद्दिश्य जिनान[6] स्तूपान् ।

कुमारका क्रीडिषु तत्र तत्र ।

ते सर्वि[7] बोधाय अभूषि लाभिन ॥

---

1) Passive with active inflection (Whitney § 774) here possibly due to Pali or Prakrit influence

2) The reading of the MS (broken here) appears to be *yat sidhram* or *yat sigham* The latter I have supposed to stand for *yat çighram*

3) MS W (see p 47, note 5 above) f 22 a 2 Kern, tr p 50

4) The metre is generally *Ākhyānakī* but with two irregularities common in Buddhistic poetry (1) the addition of a syllable at the end (making the metre in fact into *Vaṃçasthā*) (2) the resolution of the initial long into two short syllables Compare the frequent anapaestic beginning in English 'blank verse'

5) *pritah prak°* A

6) So W, *jinān* corrupted from *jināna* (cf infra) A

7) *capi* A, but see below

अनुपूर्व इत्यत्ति[1] हि बुद्धकोय ।
येश्चा[52 a]ञ्जलिस्तत्र कृतापि स्तूपे ।
परिपूर्ण एकातलशक्तिका वा ।
अोनामित शीर्ष भवेन्मुहूर्त ।
5 अोनामित[2] काय तथैकवार ।
नमोऽस्तु बुद्धाय कृतैकवार ।[3]
ये स्त्री तदा धातुधरेषु तेषु ।
विविधविचित्रेरपि पैकवार ।[3]
ते सर्वि प्राप्ता इममग्रबोधिम् ।
10 सुगतान तेषां तद तस्मि काले ।
परिनिर्वृतानामथ तिष्ठता वा ।
ये धर्मनामापि शृणू[4] सत्वाः ।
ते सर्वि बोधाय अभूपि लाभिन ' इति ॥

महाकरुणासूत्रेऽप्युक्तं[5] ॥

15 तद्यथा बाडिशिकेन महत्युदकसरसि मत्स्याकर्षणार्थं सामिषं बडिशं प्रक्षिप्तं भवे त्समनन्तरप्रक्षिप्तं च मत्स्येन निगीर्णं भवेत् । किं चापि स मत्स्य उदकसरसि चरेत्तथ च पुनर्बद्ध एव स वक्तव्यो दृढेन सूत्रेण स्थलगतदण्डसुनिबद्धेन । यत्स बाडिशिक आग त्य तेन सूत्रलाघवेन जानाति ' गृहीतो मत्स्य इति । तमेन सूत्रादृत्वा स्थलगत क

1) *te* W

2) Here both MSS read *avan°* in W *ānam°* is corrected (a sec manu) to *avan°*.

3) *vacā* A

4) *çrunotsu* (?) W The form *kri lishu* above (92 12) is somewhat similar

5) No doubt the Mahakarunā pundarika sūtra Compare Nanjio 117, (where the Chinese title is similarly abbreviated) 180 (tr before AD 431), K.F 239, M Vyutp LXV 23

रोति यथाकामकरणीयाय परिभोगाय। एवमेव ये सत्त्वा बुद्धेषु भगवत्सु चित्तं प्रसाद्य कुश-
लमूलमवरोपयन्ति, अन्तश एकचित्तप्रसादमपि। किं चापि ते सत्त्वा दुष्कृतेन कर्मावरणे-
नापायोपपन्ना भवन्त्यथ च बुद्धा भगवन्तस्तान्सत्त्वान् बौद्धेन ज्ञानेन सम्यक्त्वस्मृतिसूत्रेण[1] गृ-
हीत्वा संसारोदकसरस उद्धृत्य निर्वाणस्थले स्थापयन्तीति॥

तस्मादेषु शास्तृसंज्ञा कार्या, वन्द्यमानाश्च मनसा वन्दितव्याः। भवति हि नवकोऽपि 5
बोधिचित्तबलाद्वन्द्यो, यथा मेघेन[2] द्रमिडेन महाबोधिसत्त्वेनापि सता नवकः श्रेष्ठिसुधनः स-
र्वशरीरेण प्रणिपत्य वन्दितः। नियतार्थं चेदं। यथाध्याशयसंचोदनादिषु सर्वबोधिसत्त्वया-
निकपुद्गलनमस्कारो ऽनुज्ञातव्यः[3] सर्वशब्देनात्मनोऽपि ग्रहणात्[3]। कथमेकत्र वन्द्य[52 b]व-
न्दकत्वं न विरुध्यते, परस्परं वन्द्यत्वेनैवालम्बनात्। अत एवानास्वादनादपुण्याभावः।
किं च बुद्धानामप्येवमिष्यते। मा भूदनवस्था। एवमस्य चान्यूनतेति॥ 10

आर्यसर्वधर्मवैपुल्यसंग्रहसूत्रेऽप्ययमर्थ उक्तः। सूक्ष्मं हि मञ्जुश्रीः सद्धर्मप्रतिक्षेपकर्मा-
वरणं, यो हि कश्चिन्मञ्जुश्रीस्तथागतभाषिते धर्मे कस्मिंश्चिच्छोभनसंज्ञां करोति। क्वचि-
दशोभनसंज्ञां स सद्धर्मं प्रतिक्षिपति। तेन सद्धर्मं प्रतिक्षिपता तथागतो ऽभ्याख्यातो भव-
ति। धर्मः प्रतिक्षिप्तो भवति, संघो ऽपवदितो भवति। य एवं वदतीदं युक्तमिदमयुक्तमि-
ति स सद्धर्मं प्रतिक्षिपति। न मया पृथक्कश्चिद्धर्मः श्रावकयानसंप्रयुक्तः प्रत्येकबुद्धयान- 15
संप्रयुक्तो महायानसंप्रयुक्तो देशितः। तत्ते मोहपुरुषा इमं मम धर्मं नानाकरिष्यन्ति। इदं
श्रावकाणां देशितमिदं प्रत्येकबुद्धानामिदं बोधिसत्त्वानामिति। स नानात्वसंज्ञया सद्धर्मं
प्रतिक्षिपति। इयं बोधिसत्त्वस्य शिक्षा। इयं बोधिसत्त्वस्याशिक्षेति सद्धर्मं प्रतिक्षिपति।
धर्मभाणकस्यास्ति प्रतिभानं नास्ति प्रतिभानमिति सद्धर्मं प्रतिक्षिपति। धर्मं धर्मतया क-

---

1) Cf Dh s § 19 and p 39

2) This refers to the passage of the Gandavyūha already cited at 36 14 above See note there.

3) This clause is added a sec manu

क्षयति[1] सद्धर्मं प्रतिक्षिपति। अपगते बुद्धोत्पादे नास्ति धारणीप्रतिलम्भ इति धर्मं प्रतिक्षि-
पति। नास्ति धर्मभाणकस्य धारणीप्रलम्भ इति धर्मं प्रतिक्षिपति। धर्मभाणकस्य चर्यां
दूषयति धर्मं प्रतिक्षिपति। धर्मभाणको न प्रतिपत्तिसंपन्न इति धर्मं प्रतिक्षिपति। प्रमा-
देनैनं चोदयति सद्धर्मं प्रतिक्षिपति। ईर्यापथेन चोदयति सद्धर्मं प्रतिक्षिपति। अन्तरचर्यया[2]
5 शीलविपत्त्या चोदयति धर्मं प्रतिक्षिपति। प्रति[53 a]भानेन[3] संपादयतीति धर्मं प्रतिक्षिप-
ति। आलोको ऽस्य धर्माणां न सुविदित इति धर्मं प्रतिक्षिपति। गतेन गतमनुबुध्यमानः
प्रतिपद्यतीति धर्मं प्रतिक्षिपति। अक्षरसंज्ञया तथागतशासनं नावगाहत इति धर्मं प्रति-
क्षिपति। सूत्रेण सूत्रं विरोधयतीति धर्मं प्रतिक्षिपति। गाथया गाथां विरोधयतीति धर्मं
प्रतिक्षिपति। अन्तरान्तरया कांचिदधिमुक्तिं करोति कांचिन्न करोतीति धर्मं प्रतिक्षिपति।
10 धर्मभाणकस्यार्थव्यञ्जनव्याघातमभिनिरोपयतीति धर्मं प्रतिक्षिपति। विक्षिप्तः कर्मास्य करोति धर्मं
प्रतिक्षिपति। सल्लापयन् वदतीति धर्मं प्रतिक्षिपति। इहास्यास्ति चर्या इहास्य नास्ति
चर्येति धर्मं प्रतिक्षिपति। इदं सूक्तमिदमसूक्तमिति धर्मं प्रतिक्षिपति। अनेन नास्ति चर्ये-
ति धर्मं प्रतिक्षिपति। अनेन बुद्धवचनसमय उक्तो नानेन बुद्धवचनसमय उक्त इति धर्मं
प्रतिक्षिपति इति हि मञ्जुश्रीर्यावत्कश्चिद्विलोमयति तावद्धर्मं प्रतिक्षिपति। धर्मभाणक-
15 स्येदं दूषयामीति चित्तयति वदति भिक्षुर्वा भिक्षुणी वा उपासको वा उपासिका वा। सर्वः
स सद्धर्मं प्रतिक्षिपतीत्यादि॥

अत्रैव चोक्तं। यस्य कस्यचित्कुलपुत्र तथागतस्य परिनिर्वृतस्य धर्मः प्रतिभाति स-
त्त्वाधिमुक्तानां सत्त्वानां देशयितुं। तस्यां च पर्षदि यद्येकसत्त्वस्यापि रोमहर्षो निर्देशा-
नुपाती वा सर्वः स तथागतानुभावेन। तत्र मोहपुरुषा ये बोधिसत्त्वा बोधिसत्त्वप्रतिरूपका बो-
20 धिसत्त्वदूषका धर्मस्तैन्यकुहका एवं वक्ष्यन्ति धर्मोपदेशकेभ्यः। किमेते। न बुध्यन्त इति॥

---

1) A marginal gloss, apparently on this word, adds *tacchūnyam sarvajñavacanam sarvadharma çunyatvāt*

2) *akṣarapāṭhako 'yam nārthapāṭhaka iti* marg.

3) *pratibhānavat sūtra* marg.